

VI. Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

VI.1. Társadalmi élet

A székelyek letelepedésekor a szabad székelyek között nem létezett semmilyen társadalmi megkülönböztetés. A közösség minden tagja egyenlő jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezett. A vezetőket a közösség választotta, s addig élvezték eme közösség bizalmát, amíg a választók érdekeinek megfelelően végezték tevékenységüket.

A XIV. sz. folyamán a székelyek helyi vezetését a férfiak falugyűlése oldotta meg, a székekét pedig a székek közgyűlése, amely a széki közösségek választottjaiból állott.

A XV. sz.-ban a társadalmi kategóriák még inkább kihangsúlyozódnak, s az egyenlőtlenség még inkább mélyül.

A XVI. sz.-ban a közösségi vezetést a falugyűlés, a választott falusbíró és az esküdtek végezték. A falugyűléseken mindenki részt vehetett, gazdasági és társadalmi helyzetétől függetlenül. A falugyűlésen hozott határozatok, szabályzatok kötelezők voltak a közösség minden egyes tagjára nézve. Ezek alapján hirdették meg a falugyűléseket, ahányszor a helyzet úgy kívánta, de évente, kötelező módon legalább egyszer. Itt szabták meg a jogokat és a kötelezettségeket az ősi székely rendtartás szerint. A falugyűléseken hozott határozatok és rendeletek irányították a falu gazdasági életét is. Itt határozták el a földek időnkénti újraosztását, a földek felhasználását, az adózókra kirótt összegeket. A falugyűlésen választották meg a falusbírót, az esküdteket, az éjjeliőrt. Paniton az első falusbíró nevét a Bethlen Gábor által készítettet lusztra tartalmazza, és Oxphani Miehaelis néven van feljegyezve, akit magyarosan Oszfáni Mihálynak hívhattak.

A falugyűlések megtartását s az azokon való részvételt nagyon komolyan vették, s kötelező volt. Ezért a falusbíró egyik legfontosabb kötelessége volt, hogy időben meghirdesse a gyűlés helyét és idejét, hogy mindenki úgy intézze a dolgait, hogy a gyűlésen részt vehessen. Ezenkívül:

- vezette a nyílföldek újraosztását, hogy senki ne károsodjon

Mezőpanit – monográfia

- az esküdtekkal együtt ellenőrizte a határt, a földek és termények állapotát, azok betakarítását, a szántó- és kaszálóterületek időben való felszabadítását és a területek átadását a legeltetésre

- megszervezte és ellenőrizte az éjjeli őrséget

- elnökölt a bírásokok alkalmával

- kirótt és behajtotta az adókat

- ellenőrizte az erdők használatát, megakadályozván a felelőtlen erdőirtást

- felügyelt a tilalmasokra, és a vétőkre büntetést rótt ki.

János Zsigmond erdélyi fejedelem utasításai szerint 1564-ben a bíró a 2 forintot érő ügyekben ítélezhetett, a faluszékkel együtt. Büntethetett kihágási ügyekben 1 forintig, erdőtilalmak megszegése esetén 3 forintig. A 3 forintos büntetést azonban csak idézés és bírósági határozás alapján lehetett alkalmazni, nem pedig a kihágás egyszerű megállapítása folytán.

A vitás eseteket igyekeztek a faluszéken elintézni, kerülve a széki hatóságok beavatkozását. A falusbíró eljárása elleni kifogásokat a széken a királybírónak – mint széki tisztviselőnek – lehetett előadni, szóban vagy írásban. Ha megállapítást nyert, hogy a falu helytelenül járt el a panaszossal szemben, a falut büntették meg. A bírságpénzeket két esküdt, a falu más két emberével együtt hajtotta fel. A felhajtásnak ellenszegülőket 12 forintig büntették. A falusbírók fizetést nem kaptak, a büntetések összegének felét osztották el az esküdtekkal együtt. Így a bírói tisztesség nem volt kívánatos teendő, sok kellemetlenséggel járt. Viszont a megválasztott bíró vagy esküdt nem mondhatott ellent a közösség akaratának, el kellett végeznie a ráháruló feladatokat. Ellenkező esetben büntetésben részesült.

Az esküdtek fő teendője a "tilalmas" területek ellenőrzése, a határ és az utak felügyelete volt. Tehát ők mint mezőrendőrök is működtek. A határon történt kihágásokat joguk volt a helyszínen büntetni. Aki megtagadta a büntetés kifizetését, azt a faluszéke elé idézték, ahol megbírságot, külön még az engedelmesség megtagadása miatt. Az egy éves választmányi idő leteltével a bíró és az esküdtek számot adtak a tevékenységükről a falugyűlés előtt, a szék egyik tisztviselője jelenlétében.

A székely közösségekhez hasonlóan éltek a panitiak is az ősi szokások szerint, melyeknek írott és íratlan törvényei voltak a rendtartó székely falvakban. Mindenkinek kötelessége volt ezeket betartani. A törvények erőssé tették a székely falvakat, a falusi közösségeket, mert mindenki tudta, hol a helye és mivel tartozik a köznek. Ezért a paniti közösségből csak ritkán váltak ki emberek, és önként szinte soha.

A későbbi századokban is a falu társadalmát a közelebbi vagy távolabbi rokonsági-vérségi kapcsolatokban álló családok alkották. E rokonsági rendszer külső megnyilvánulása, hogy néhány családnév uralkodik a községben.

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

A rokonsági rendszer mellett a szomszédsági rendszer volt a legfontosabb. Ennek legkézzelfoghatóbb megnyilvánulása a "szegek" szerinti megkülönböztetés: alszegi, felszegi vagy középszegi megnevezés.

A jobbágyfelszabadítás utáni időszakban a régi közösségi formák, az erkölcsi- és szokásrendszer bizonyos változáson mentek át. Az emberek mindennapi gyakorlatában megerősödött a földszerzési vágy, és egyesek emberfeletti módon hajszolták magukat a munkában, a végletekig takarékoskodtak, hogy újabb földeket szerezzenek meg, mások az eladósodás és lesüllyedés elkerüléséért, míg mások a felemelkedésért küzdenek. Mindez azért, mert az emberek társadalmi hovatartozását a birtokolt földterület nagysága szabta meg.

A XIX. századnak ebben a küzdelmes szakaszában azonban olyan új rangsorolási normák is megjelentek, amelyek pozitívan hatottak a közösségi életre és hozzájárultak egy új értékrend kialakításához. Így egy társadalmi kategórián belül, vagy éppen e kategóriák között a szorgalom, a kitartás, a takarékoság, a hozzáértés, a szaktudás külön megtisztelő helyet vívhatott ki viselőjének a társadalmi rangsorolásban.

Az 1848-as forradalmat követő idők, amelyek a polgári társadalmi berendezkedés meghonosodását eredményezték, maguk után vonták a község közösségi életének, közigazgatásának korszerűsítését is. A községi közigazgatást végülis az államhatalom által hozott törvények és rendeletek alapján szabályozták.

A községek önkormányzati, közigazgatási alapszerve a képviselőtestület lett, amibe a 12 rendes és a 4 póttag felét választás útján juttatták tisztségükbe, míg másik felét a legtöbb adót fizető gazdák közül jelölték ki.

A képviselőtestület hatáskörébe tartozott a község költségvetésének megállapítása és az egész közösségi élet szabályozása. Tevékenységét az évente kétszer megtartott közgyűlésen fejtette ki. A közbeeső időkben a község mindennapi teendőit az előljáráóság látta el. Az előljáráóság élén a választott bíró állott, mellette működött az albíró vagy kisbíró, a pénztárnok, az adószedő, a közgyám és egy hites. A választott előljáráóság mellett az írásbeli teendők elvégzése a jegyző feladata volt. E tisztség a községben a XIX. sz. elején kezdett rendszeressé válni, amikor a megszorított írásbeli teendők elvégzésére egy jó írástudó személyt fogadtak, megegyezés útján megállapított díjazás ellenében. A polgári rendszer kialakulásával a század második felében a jegyző fokozatosan állami alkalmazottá vált, és feladata az állami törvények és rendeletek életbeléptetése, valamint betartásának ellenőrzése lett.

Az 1850-es évek után Paniton is megjelenik az államhatalom teljhatalmú képviselője, a jegyző, aki a csendőrséggel karöltve érvényesíti az állami törvények előírásait, az állam érdekeit a faluközösségek érdekeivel szemben.

A feljegyzések szerint az 1870-es évekig az első jegyző Horváth Ádám volt, akit Páveli N. követett. 1871-1875 között Jánosi Péter, 1875-1881 között

Mezőpanit – monográfia

Becze Alajos, 1881-1907 között Szőcs Sándor (ekkor a közjegyzőséget Harczóra helyezték), 1907. jan. 4.-1907. szept. 7. között Nádasi Herman, majd 1907 szept. 7. után Fekete József látta el a jegyzői teendőket.

A községi bírónak a hivatala ezután is megmarad. Ő a községi előljárárság elnöke, ő gondoskodik a községi vagyon kezeléséről, ő intézi a közigazgatási ügyeket, és képviseli a községet az állami, közeleti és magánszemélyekkel szemben.

A paniti emberről, beállítottságáról, jelleméről már esett szó, de itt társadalmi létéről ismételtén meg kell említenünk, hogy a falu évszázados fejlődése állandó számbeli növekedést mutat – nem a bevándorlás, hanem a természetes szaporulat alapján, – és ez annak a következménye, hogy a panitiak erős, harmonikus közösségben élnek, úgy a szűkebb, mint a nagy faluközösséget véve alapul. Évszázados tradíciók szétterhetetlen kötelékként kapcsolják össze az embereket.

A család képezte a panitiak legszorosabb társadalmi köteléket, a legrégebb időktől napjainkig. A házastársak között harmonikus viszony alakult ki, minek keretében a család terheinek viselése közös ügy. A férfi a család feje, a nő engedelmességgel tartozik férjének. Egymást tisztelik, a házastársi hűséget sérthetetlennek tartják. A család érdekeit közösen védik meg. A múltban az asszonyé volt a házimunka: főzés, mosás, takarítás, szövés, fonás és a kisebb gyermekek gondozása. Az ember végezte az udvar körüli munkákat, a jószág gondozását, a gazdasági felszerelés karbantartását vagy felújítását és az egyéb ügyes-bajos dolgok rendezését. Ritka volt a civakodás vagy a válás. Ahogy a gyermekek nőttek, úgy a fiúgyermek inkább az apa, a leánygyermek pedig az anya hatáskörébe került. Az átlagos gyermeklétszám a családokban 4-5, de voltak 8-10 gyermekes családok is.

Úgy a fiú- mint a leánygyermeket szigorúan nevelték. Már a legkisebb kortól bevonták a munkába. Tulajdonképpen a gyermek ott nőtt fel, a munkában, mert már pólyás korától kivitték magukkal, sok esetben nem lévén, akire otthon hagyják. A kisebb gyermekek kora tavasztól őrizték a bárányokat, pipéket és más otthon tartott jószágot. A serdülőkorú leányok az anyjuknak segítettek mindenféle házimunkában, a fiúk pedig az állatgondozásban és a mezei munkákban kaptak feladatokat. A szülők nagy fegyelemre és pontosságra nevelték a gyermekeket. A szülő tisztelete és az iránta való engedelmesség, szófogadás elsőrendű követelmény a szülő és gyermek viszonyában. Aki ez ellen vétett, az szigorú testi fenyítésben részesült. Mondják, hogy a legény, aki a délutáni táncból nem volt pontosan hat órára otthon, hogy ellássa az állatokat, azt az apja már várta a kapuban az ostorral, és emlékezetessé tette neki a napot, úgyhogy máskor biztos néhány perccel hamarabb otthon volt, mint kellett. Úgyszintén a leányok, ha elmentek az ivókútra vízért, nem ülhetek tereferélni, mert tudták, mikorra kell hazaérni, és nem volt tanácsos nekik sem késni. A táncba a leányokat sohasem engedték

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

magukra. Mára ez a szigorú ellenőrzés megszűnt, mivel a fiatalok nagy része Vásárhelyre jár iskolába vagy munkába, és kiesett a szülői ellenőrzés alól.

Jellemző a panitiakra, hogy a gyermekek iskoláztatására már régebben is nagy gondot fordítottak. Ezt bizonyítja, hogy már több mint száz évvel ezelőtt jó iskolaépületet húztak fel, és azt később állandóan bővítették, valamint az a tény, hogy az emberek nagy része írástudó volt. Így például 1891-ben a konfirmálásra jelentkezett 58 ifjú közül csak 14 nem tudott olvasni, ami az akkori viszonyok között jóval felülmúlta az országos átlagot, vagy az, hogy 1946-ban csak 28 analfabéta volt Paniton, mikor az ország lakóinak egynegyede (4 millió) írástudatlan. Igen sok családban, már a háború előtt meghonosodott, hogy legalább egy gyermeket felsőbb iskolában tanítottak, s "úri" pályára neveltek, annak dacára, hogy az urakat már a régi időktől elég viszolyogva nézték. Így az idők folyamán Panitból elég nagyszámú tanult ember került ki.

A paniti ember egyik fő célja, hogy gyermekeinek jó életfeltételeket biztosítson. Ezért a nagy földvásárlási hajszája egyik mozgatója az volt, hogy a házasuló fiataloknak elegendő földet tudjanak adni. Ezért a leánykérésnél a szülők mindig megegyeztek, mennyi földet és milyen gazdasági felszerelést fognak adni a fiataloknak, hol fognak lakni, stb. Régebben az volt a szokás, hogy valamelyik szülőnél lakott az új pár, aztán, ahogy a lehetőségek megengedték, építettek maguknak. Ma már a szülők sok esetben a 17-18 éves gyermeknek új házat építenek, hogy az ifjú házasok külön tudjanak lakni.

A panitiakban élt, és ma is megvan az öregek iránti tisztelet. Az öreg szülők tanácsát meghallgatják, velük együtt vitatják meg a család problémáit. Az öregek leginkább külön laknak, megmaradnak a maguk gazdái, s ha magatehetetlenekké válnak, elgondozzák őket halálukig. Nem fordult még elő, hogy utódokkal rendelkező szülőknek ne lett volna öregségükre gyámolítójuk. Ha nincs közvetlen gyermek, akkor a rokonság veszi át a helyét.

Valószínű, hogy ősi eredetű a jó rokoni kapcsolattartás is. A panitiak rokonszeretők, s a családokban számon tartják még az ötödizigleni unokatestvéreket is. Ez lehet, hogy szükségszerű is volt, hogy elkerüljék a közeli rokonok közötti összeházasodást. A rokonok segítik egymást minden tekintetben, és ennek nagyon sok szép példáját látjuk ma is, a különböző alkalmakkor rendezett kalákák alkalmával, lakodalmakkor, amikor az új párt kell megsegíteni.

A paniti általában jó szomszédi viszonyt tart, csak nehogy a szomszéd a kerítést egy centivel kijjebb tegye, vagy átjárjon a tyúkjá, mert ezt már nem tudja elviselni. A múltban, amikor egy embernek 20-30 nadrágszíjnyi parcellája volt, bizony sok sérelem esett a vélt vagy a tényleg elszántott barázdák miatt. Ezeknek nem egyszer lett gyászos következménye, mert nem egy eset volt, hogy a sértett fél agyonütötte szomszédját, s azután ülte a nehéz évekig tartó börtönbüntetését. (Egy ilyen példa Mihály János Sándor, aki agyonütötte szomszédját).

Mezőpanit – monográfia

Mint minden faluban, Paniton is divat (még ma is) a pletyka. Sajnos, hogy emiatt elég sok kellemetlenség esik, sokszor veszekedés is lesz belőle, s hosszabb-rövidebb ideig tartó harag.

Amint már említettük, a vagyoni rétegződés kihatással volt a falu társadalmi életére. Ennek ellenére, az élet más területein nem vették figyelembe a vagyoni helyzetet. Így például a Népházban minden további nélkül együtt ült a gazdával a nincstelen, és nem éreztették vele vagyoni helyzetét, de a leánykérésnél, vagy más alkalmakkor szóba sem jöhetett a kapcsolat, mert a szegény már eleve tudta, hogy "az első család"-nál neki nincsen keresnivalója. Jellemző, hogy a templomban az ülésrend a felnőttek között családnevek szerint történt. Megvolt szabva, hogy ez a Barthák, Barabásiak, Sikók padja, ahova más nem ülhetett.

A nagy családok a Nagyok, Barthák, Sikók, Barabásiak, Kovácsok, Gaálok, akik uralták az egész falut, és érvényesítették akaratukat minden olyan alkalommal, amikor választások, szavazások, közügyek elintézése volt napirenden.

Érdekes Paniton az alszeg és a felszeg viszonya, mivel ez nem csak egy egyszerű földrajzi megosztást jelent, hanem szinte különálló társadalmi kategóriát. A felszeget inkább a nagy családok és leszármazottjaik lakják, míg az alszeget a kevesebb földdel rendelkezők leszármazottjai, akik az I. világháború után telkeket kaptak a felosztott udvari birtokból. Az alszegben még ma is inkább a kisebb házak vannak többségben, míg a felszegen a nagy házak gyakoriak. A felszegiek célratörőbb, mondhatni szorgalmasabb és takarékosabb emberek, míg az alszegiek nagy része könnyelműbb, mulatibb, kötődőbb természetű. A felszegiek közül többen tanultak és küzdöttek fel magukat az értelmiségi rétegbe. Az is igaz, hogy ha egy előadás, vagy bál van a kultúrotthonban, az alszeg menti meg a helyzetet, mert nagyrészt ott van, míg a felszeg alig képviselteti magát. Az idők folyamán egészen az 50-es, 60-as évekig elég nagy ellentétek voltak az alszegiek és felszegiek között, ami a mulatságok alkalmával verekezésben csúcsondott ki. Előfordultak "virtuskodó" késelések, aminek sokszor szomorú következményei lettek. Az utóbbi 2-3 évtized során ezek a különbségek jórészt elmosódtak, s Panit társadalma eléggé egységes képet mutat. Reméljük, az új közösségi élet, az iskola és az egyház közös nevelő munkája végleg megszünteti a nemkívánatos maradványokat, és a múlté marad minden, ami beárnyékolhatja egy törekvő és jobb sorsra érdemes embercsoport életét.

Paniton is, mint a szomszédos falvakban, szokás volt a családokat egy-egy ragadványnévvel, gúnynévvel megkülönböztetni. Ha az ember felületesen nézi, arra gondolhat, hogy egyszerűen humorérzékből vagy gúnyolódási hajlamból fakad, de amikor látja, hogy hány Sikó, Bartha, Barabási és Nagy családot kell megkülönböztetni, rájön, hogy ez szükséges az eligazodás végett. A következő ragadványnevek vannak még ma is használatban:

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

Személynevekből:

Ágoston	Géza	Laci	Pali
Andris	Gáspi	Lala	Puci
Ákos	Gyula	Ladány	Pugnár
Bóni	György	Lőrinc	Pete
Borbély	Gyö	Mihály	Pocó
Capler	Gábor	Miklós	Székely
Csúresi	Gáspár	Mátyus	Sá
Domi	Gyurka	Magyari	Samu
Dani	Garai	Manci	Szilágyi
Dénes	Geréb	Makkai	Sali
Deák	Huba	Milán	Sikó
Dávid	Jáni	Máté	Trucki
Dobos	Incze	Nándor	Taksony
Daróczi	Imre	Nagy Pál	Tamás
Diró	Jónás	Ödön	Viktor
Ferkó	Jenő	Palkó	Zsiga
Ferenc	Kari	Pódi	Zolti
Feri	Klári	Pál	Zöld
Fábi	Kati	Péter	
Gé	Lajos	Piri	

Helységnevekből:

Bándi	Daróczi	Közbe	Szálteleki
Csejdi	Kibédi	Madarasi	
Csereközi	Kövesdi	Naszódi	

Állatnevekből:

Fickó	Bumbi	Lurkó
-------	-------	-------

Tulajdonságokból, mesterségekből, foglalkozásokból:

Bolond	Ecetes	Kakas	Picula
Bikás	Fekete	Kenyeres	Páncél
Borász	Fütyös	Kozák	Pipás
Bundás	Fokhagymás	Kecske	Piparátos
Bitang	Foghúzó	Kádár	Postás
Baka	Fertős	Kancsi	Pakulár
Buba	Finánc	Kúti	Pú
Bús	Füles	Király	Ragyás
Béni	Fogadós	Kerekes	Szürke
Bába	Fényes	Kopó	Sánta
Bankos	Gömböc	Lőcsös	Szombatos
Csendőr	Gázás	Lotyó	Szájka

Mezőpanit – monográfia

Cinege	Gépész	Mester	Szakács
Csicses	Gólya	Melászos	Szúnyog
Cubák	Gidó	Muszka	Tűzér
Cipó	Gudics	Macskás	Tudós
Csirke	Hangya	Malmos	Tanár
Celler	Harangozó	Mamuci	Tyúk
Csonka	Huszár	Nyomogató	Tyúkom
Cukrász	Hegyes	Nagybajuszú	Tamás
Czikányos	Hosszú	Nemes	Tízfülű
Ducos	Kőszikla	Nyolcas	Zsidó
Dollár	Kettős	Orsócsináló	
Deruka	Kicsi	Patros	

Vegyes eredetű, játszi névalkotások:

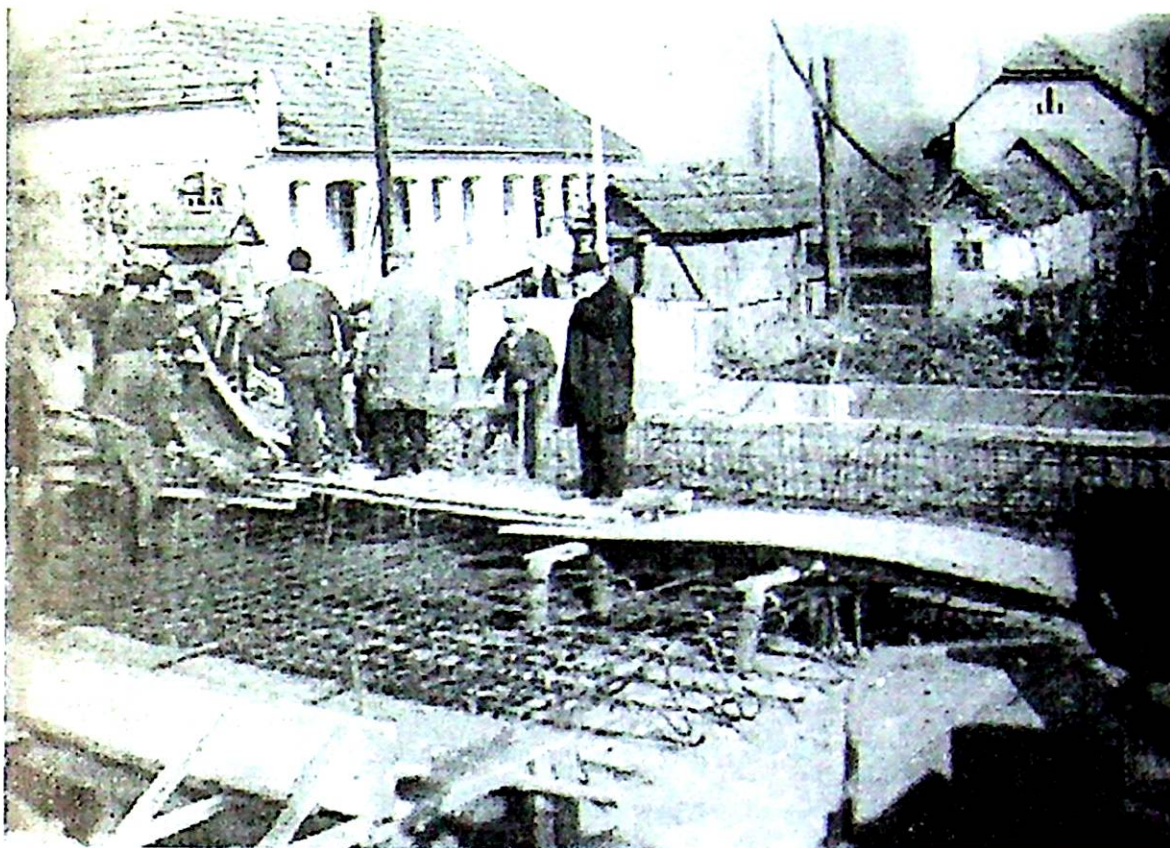
Bikiri	Döndics	Lódics	Supp
Compi	Gyiné	Nyejde	Trapp
Cökki	Cölek	Nyigó	Tuti

A falu társadalmi életének ily alakulása eredményezte, többek között azt, hogy a paniti csak nagy nehezen hagyta el faluját, csak ha kényszerült erre, nem vonzódott az ipar vagy kereskedelem iránt, foggal és körömmel igyekezett faluja határát gyarapítani.

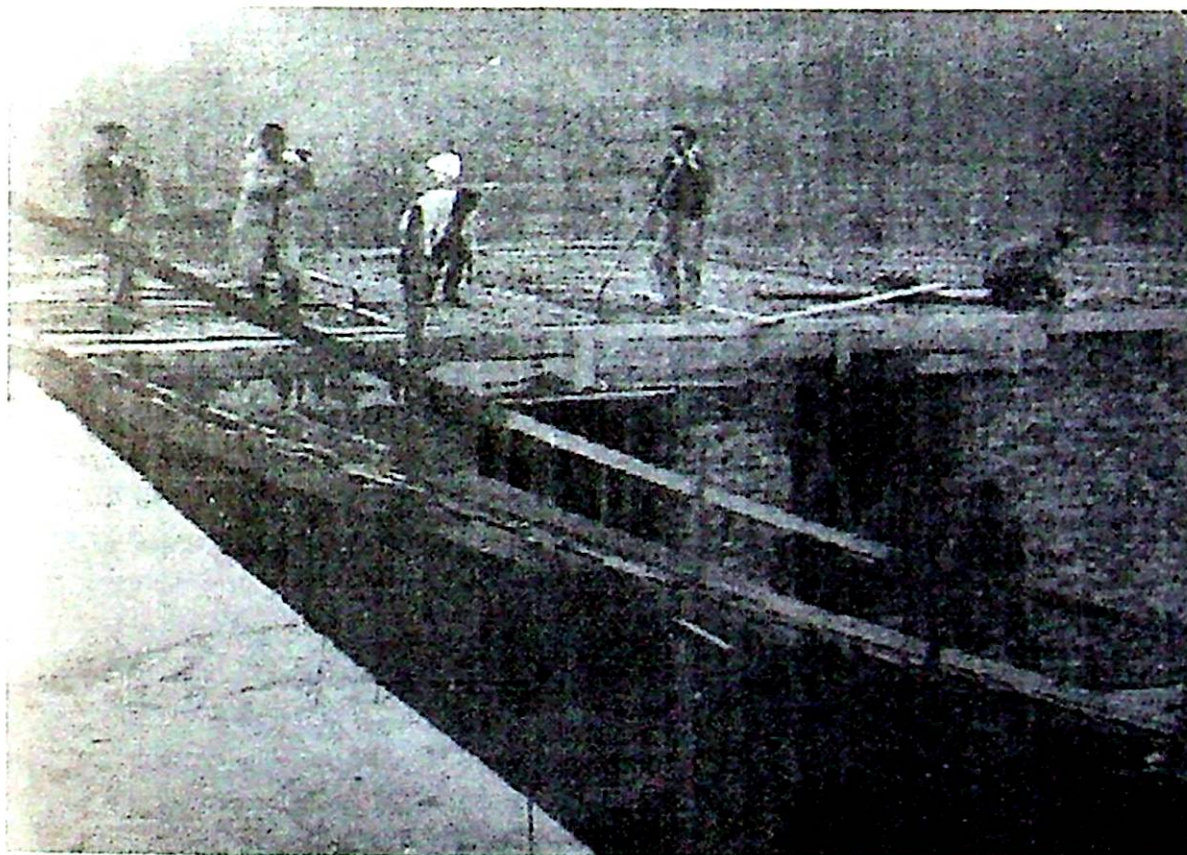
A panitiak már a legrégebbi időktől kezdve jó gazdaként kezelték nemcsak saját háztartásukat, hanem a közügyeket is. A községi utakat, határutakat, hidakat, köz- és legelőkutakat rendszeresen karbantartották, ennek érdekében közmunkákat szerveztek. A község közös ügyeit úgy igyekeztek megoldani, hogy azok ne jelentsenek többlet megterhelést a lakosoknak, hanem erre azokat a jövedelmeket használták fel, amelyek minden évben befolytak a községi pénztárba. A paniti viszonyokról Galgóczi K. a következőket írja: *“... a község közgazdaságában különösen azon tényt emeljük ki, miszerint a község úgy rendezte be községi háztartását, hogy itt a nép csak államadót fizet. Községi rovatat nincs, hanem a községi kiadások a községi kocsmáltatás hasznóbéréből és a község tulajdonát képező államkölcson kamatjövedelméből fedeztetnek. A község vagyonával takarékos gazdálkodás s a lakosságnak ez úton minden községi rovataltól megkímélése a községi előljárásságnak is dicséretére válik.”*

A közügyek megoldásáért való összefogás szép példáit láthatjuk Paniton a különböző középületek építése alkalmával, amelyeket a két világháború között valósítottak meg. 1970-ben a panitiak egy esztendő alatt három nagy vasbeton-hidat készítettek el. 1967-ben az új iskola régi szárnyának beton plafonját két és fél nap alatt, egyfolytában dolgozva, beöntötték. Nagy lelkesedés fűtötte őket, amikor az út aszfaltozásáról volt szó. Egy nap és éjszaka alatt az út két oldalát szakszerűen kisáncolták, s lehetett

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

A paniti nagy híd építése, társadalmi összefogással, 1970

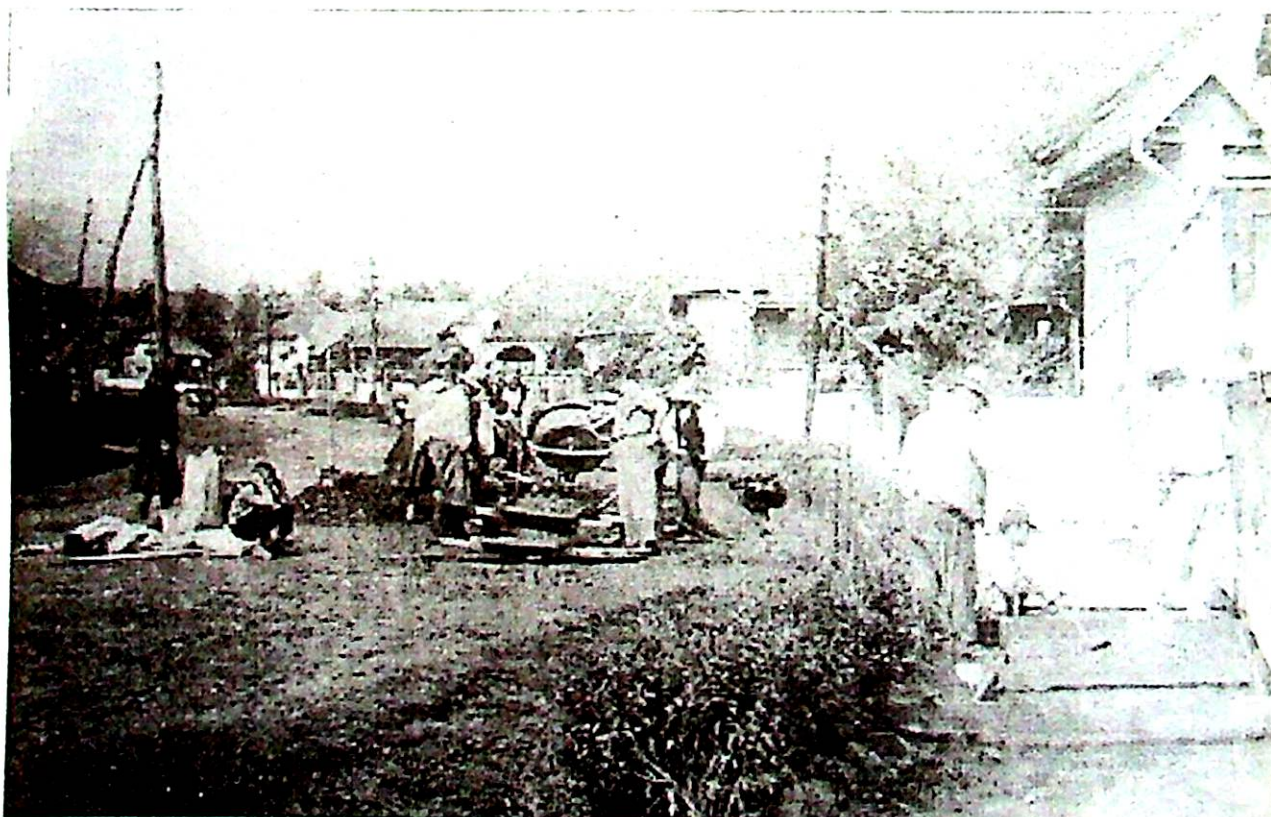

Az új iskola első emeleti betonlemezének beöntése, 1976

Mezőpanit – monográfia

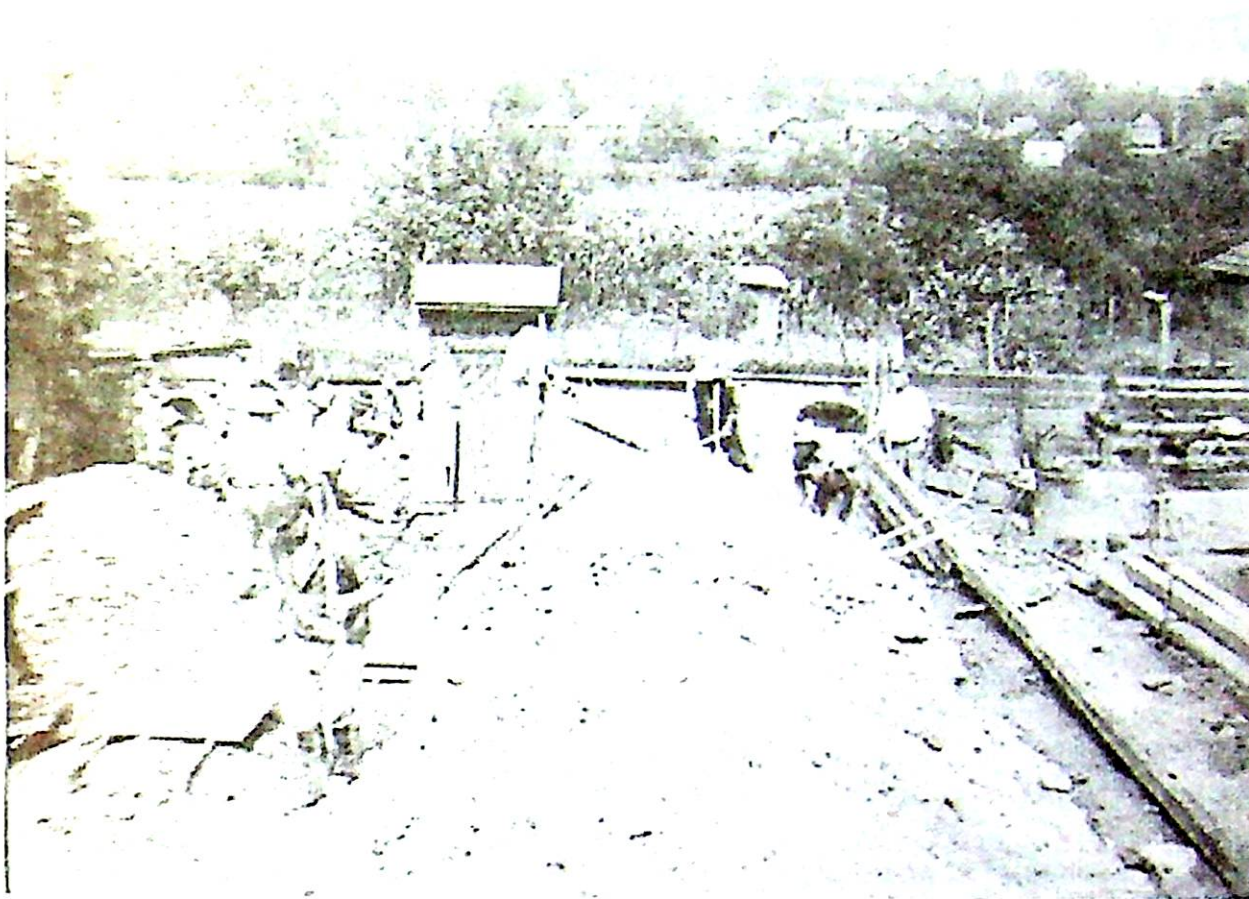

A paniti bekötő út aszfaltozásának megkezdése

Munkában a járda öntésénél

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

Kaláka ház alapozásánál

kezdeni a munkát. A kiküldött mérnök elcsodálkozott, és nem talált semmi kifogásolnivalót.

Megjegyezzük, hogy a közügyekben a panitiak szeretik, ha vezetőik megtárgyalják velük a teendőket, és ha felkérik őket a segítségadásra. Kitűnik ebből, hogy a néppel szoros kapcsolatot tartó vezető, aki a falu érdekeit híven képviseli, ezekkel az emberekkel csodákat tud művelni.

A társadalmi megnyilvánulásnak másik szép példája a kalákákban való részvétel, ahova még hívás nélkül is elmennek. Egy családi házat három jó kalákával pirosba felhúznak: az első alkalmával megöntik az alapot, a másodikkal felfalazzák s a harmadikkal befedik. Nagy Albert mondta, hogy családi házuk építéséhez a panitiak egy nap alatt 300 szekér töltőanyagot (föld, kavics) hordtak, s nagyrészüket nem is kellett hívni.

VI.2. A kulturális élet

a) Az iskola

A XVII. sz. gazdasági felemelkedése, a reformáció tanainak elterjedése és az egyházak megerősödése erdélyszerte kedvező hatást gyakorolt a kulturális élet fellendülésére. Az anyanyelv használatának előtérbe kerülése az egyházi szertartásokon, valamint a tudományok elsajátításának és átadásának területén, lehetővé tette, hogy a szélesebb néprétegek is hozzáférjenek ezek áldásaihoz. A század második felétől a református közösségek egyházi sorban nyitják meg a falusi iskolákat, amelyek mind megannyi bátyái lettek az anyanyelv ápolásának és a népi rétegek általános felemelkedésének. Később ezt a mozgalmat követték az unitárius és a római katolikus egyházak is.

A megnyílt iskolákban a tanítás fő célja az írás és olvasás elsajátítása volt, de e mellett oktatták a vallást, az éneket, a matematikát. Tanköteles volt minden 6 és 10 év közötti egészséges gyermek. A tanítás időtartama a téli hónapokra korlátozódott, s a tanulók Szent Mihály napjától (szept. 29.) Szent György napjáig (ápr. 24.) jártak délelőtt 8 órától 11-ig, majd délután 2-től 5-ig. Minden tanuló köteles volt fizetni a mesternek 30 dénárt vagy egy véka gabonát. Az iskolai év befejezésekor a tanulók egy nyílt kikérdezésen bizonyították a szülők és az előljáróság előtt tudásuk színvonalát.

Az 1800-as évek előrehaladást hoztak a tanügy fejlődésében. A fokozódó ipari fejlődés munkaerő-problémáit csak úgy lehetett megoldani, ha az írás-olvasás a nagy tömegek közkincsévé válik. Ezért a kormányok igyekeztek az iskoláztatást kötelezővé tenni. A század második felének közepe táján a szülőket kötelezik gyermekeik iskolába járatására, s a vétőket büntetéssel sújtják. Kivételt csak a zsellérek és azok képeznek, akik az iskolától 4 km-nél nagyobb távolságra laktak.

Ennek dacára még mindig nagyon sok gyermeket távol tartanak az iskolától. Egy 1869-ben készített marosszéki összeírás szerint az összlakoságnak csak 23.6%-a tudott írni és olvasni. 1870-ben a szék gyermekeinek csak 40%-a látogatta az iskolát. Maros-Torda vármegye 14965 iskolaköteles gyermeke közül 8535 látogatta a 159 működő iskolát, ami 57%-os beiskolázást jelentett. A tanítói kar helyzete sem volt sokkal jobb. A képesítéssel rendelkező tanítók mellett sok képesítetlent is kénytelenek voltak alkalmazni.

Ebben az időszakban az állam a felekezeti iskolák mellett beindította az állami iskolákat, amelyek költségei már nem terhelték a faluközösségeket. 1879-ben a vármegyében hat állami iskola működött 267 tanulóval. Fejlődött a gimnáziumi- és a szakoktatás is. A vármegyében 3 gimnázium és 4 szakiskola működött, Marosvásárhelyen, Régenben és Görgényben.

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

Az oktatás helyzetét az is megnehezítette, hogy egyes falvak nem voltak olyan anyagi helyzetben, hogy az iskola fenntartási költségeit, a tanítók fizetését vállalni tudták volna. Ezenkívül az egyes családok szegénysége, a gyermeki munka felhasználása a gazdaságban, a kulturális igénytelenség és az évszázados megszokások mind kedvezőtlenül hatottak az általános és kötelező oktatás kialakulására.

A helyzet Paniton sem volt sokkal jobb, de a szülők és a faluközösség fokozatosan megértette a gyermekek taníttatásának szükségességét. Ezt bizonyítja az a feljegyzés, amelyet több éven keresztül a konfirmáló fiatalokról vezettek: 1882-ben 66 konfirmáló közül 36 tud írni-olvasni, 30 írástudatlan; (a következőkben csak a számadatokat közöljük) 1883: 52-37-15; 1885: 53-36-17; 1887: 42-22-20; 1889: 31-25-6; 1891: 60-40-20; 1897: 61-50-11. A fentiek bizonyítják, hogy a panitiek közösségében az írni-olvasni tudás fokozatosan javul, és jóval a megyei átlag fölé emelkedik. Az iskola meghatározó szerepet játszott a paniti ember életében, nyelvük, műveltségük alakulásában, s nem utolsósorban gazdasági életük és öntudatuk kibontakozásában.

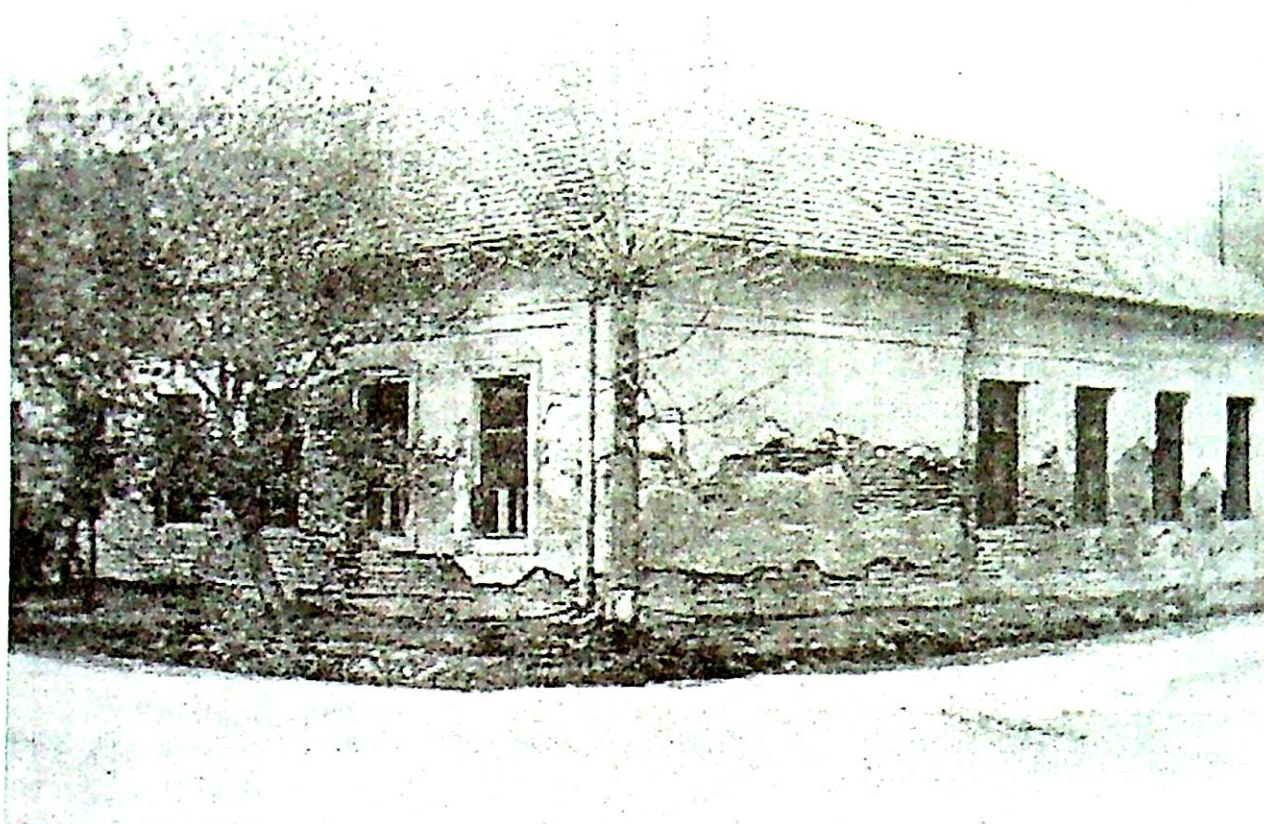
Az a tény, hogy a panitiek 1992-ben iskolájuk fennállásának 300. évfordulóját ünnepelhették, bizonyítja, hogy a vezetők és a nép egyaránt megértette, hogy az írástudás, az alpműveltség s a jártasság a világ dolgaiban alapfeltétele a haladásnak, a gazdasági és kulturális felemelkedésnek.

A paniti iskola fennállásának kezdetéül az 1692. évet számítjuk, amióta a tanítók és mesterek neveit folyamatosan feljegyezték. Iskolai oktatás már 1688-ban is létezett, amit egy feljegyzés bizonyít, miszerint abban az időben a tanító Málnási János volt. Így feltételezhetjük, hogy a paniti iskola tevékenysége már az azelőtti években is létezett.

Kezdetben tanteremként a kántori lak egyik szobáját használták. Az anyagi feltételek minimálisak lehettek. Az oktatást a kántortanító egyedül végezte, s a fiú- és leánytanulók együtt tanultak. Az iskola látogatása az akkori idők szokása szerint történt, főleg ősztől tavaszig. Április végétől a gazdaságok már nem nélkülözhatték a gyermekek munkáját az állatok őrzésében, gondozásában és a kisebb testvérek őrzésében, amikor a szülők a mezőn tevékenykedtek.

1868-ban az egyház megkezdte egy új iskolaépület magvalósítását, két tanteremmel, nagy ablakkal és egy tanítói egyszobás lakással egyetemben. A két új tanteremben a fiú- és leánygyermek ezután már külön tanulhattak. Ehhez persze szükség lett még egy tanítóra, ami többletkiadásokat vont maga után. A református egyház és a nép 1872-től vállalta a másodtanítói fizetés előteremtését. Ehhez a Székely Birtokosság is hozzájárult évi 200 forinttal. 1893-ban a másodtanítónak új lakást építettek, s az így felszabadult lakószoba tanterem felőli falát kibontották, és ezáltal növelték az egyik tantermet, hogy

Mezőpanit – monográfia

A régi iskola 1868-ban épített két tanterme...

... és az 1910-ben kibővített régi iskola

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

befogadhassa a megnövekedett gyermeklétszámot. (A két tanterem a templom felőli Nagy utcára néző két terem.)

Közben a tanulók létszáma állandóan növekedett. Egy 1896-os statisztika a következő adatokat rögzítette:

- iskolaköteles gyermekek létszáma	350
- ezekből református	320
- görög-katolikus	29
- izraelita	1
- beiskolázottnak számított	285
- naponta látogatta az iskolát	201
- akik közül fiú	102
- leány	99

A fentiekből kitűnik, hogy a 350 iskolaköteles tanulóból 65 nem járt iskolába, vagyis a tanulók 26%-a. A 285 beiskolázott tanulóból 263 volt magyar és 22 román anyanyelvű. A feljegyzésekből megtudjuk a tanítók javadalmazását is, mely szerint az I. tanító – a lakáson és terményeken kívül – 254 forintot és 71 krajcárt, a II. tanító a lakáson kívül 294 forintot kapott évente.

Mivel a gyermeklétszám állandóan növekedett, a két tanterem már nem bizonyult elégségesnek, s így felmerült az iskolaépület kibővítésének kérdése. Az egyház és a nép, az anyagi lehetőségeket felmérve, nem látta lehetségesnek az építkezés költségeinek fedezését saját erőforrásokból, s így szükségessé vált az állami segítség igénybevétele. Ez feltételezte az iskola államosítását. Az első lépéseket már 1896-ban megtették, s az azutáni években is, míg 1903-ban Boér Károly lelkipásztor és Kovács Gáspár kurátor aláírásával egy kérvényt nyújtottak be az igazgatótanácsnak, amelyben kéri a közbenjárást a paniti iskola államosításának ügyében. A kérés jogosságát a következőkkel indokolták:

- A jelenlegi két tanterem csak 220-240 tanulót tud befogadni.
- 120-150 tanuló férőhely hiányában nem járhat iskolába.
- A gyermeklétszámhoz viszonyítva a két tanító nem elégséges, tehát legalább két új tanteremre és két új tanítói állásra van szükség.
- Az egyház anyagi helyzete a költségek fedezését nem teszi lehetővé.
- A község nagy létszámú, de a földterülete kevés. Az emberek egy része kénytelen a községen kívül munkát vállalni, hogy családjaikat eltarthassák és az adókat kifizethessék. Ezekről az emberektől nem lehet egy ilyen nagy költséggel járó munkához támogatást kérni.
- Az államosítás esetén az egyház kész az I. tanítónak egy 481 négyszögöles, a II. tanítónak egy 410 és egy 98 négyszögöles területet biztosítani az iskola mellett.

Ha későbbre is, de 1909-re az iskola államosítása valósággá vált, s meg is kezdték az épület kibővítését állami költségen. Felépült még két tanterem a Nagy utca felől, az igazgatói lakás két lakószobával, konyhával, kamrával és előszobával, egy irodahelyiséggel és egy hosszú folyosóval. Az építkezés

Mezőpanit – monográfia

hamar lezajlott, 1910. június 5-én már megtarthaták az ünnepélyes felavatást, ami nagy sikerélményt jelentett a falunak s közösségének. Ettől az időtől kezdve már négy tanító működött: Zsigmond Ferenc, Szabó Géza, Kiss Lenke és Benkő Árpád.

A régi iskola ma

Az első világháború utáni nagy változások jórészt visszavetették a paniti oktatás ívelését. 1919 és 1921 között az iskola ismét felekezeti státusz szerint működött, s így a felmerülő költségek igencsak próbára tették a falu amúgy is leromlott anyagi helyzetét. A gondok megoldásába besegít a helyi fogyasztási szövetkezet 4600 koronával, a szövetkezet 1000 koronával, valamint az udvar, Szentkereszti Anna Josika Gáborné bárónő személyében, aki egy hold erdőt bocsát az iskola rendelkezésére, a téli tüzelő beszerzését megoldandó.

1921-től, – a fennálló törvények értelmében – mivel a paniti iskola állami iskolaként érte meg a rendszerváltást, ezután is állami iskola kell maradjon. Kinevezik az új igazgatót Stan Enus személyében. Megnyílik a román tagozat. Az 1923-24-es tanévben a tanulók helyzete a két tagozaton a következő volt:

- a román tagozaton a beírt 12 tanulóból 4 elsős, 6 másodikos, 2 harmadikos

- a magyar tagozaton a beírt 181 tanulóból 25 elsős, 31 másodikos, 35 harmadikos, 42 negyedikes és 48 ötödikes.

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

Az 1931-32-es iskolai évben a román tagozatra beírt 36 tanulóból haladó osztályzatú 29 tanuló és osztályismétlő 7, a magyar tagozatra beírt 229 tanulóból haladó osztályzatú 176 tanuló és osztályismétlő 53.

Az iskolák államosítása érezte hátrányos hatását a kötelező román nyelv tanítása miatt, mivel a panitiek nem ismerték eléggé a gyakorlatból ezt a nyelvet, s így az iskolai oktatás eredményessége nagyon alacsony szintre csökkent. Ezzel magyarázható az osztályismétlők nagy száma is.

Az 1940-44-es esztendő változásai nem érvényesíthették túlságosan jótékony hatásukat a paniti iskolai élet fellendülésében. A háborús évek alatt az ember- és anyagi tartalékoknak a front érdekében történő mozgósítása közepette a gazdaságok ismét a gyermeki munkára szorultak, s a műszak csak másodrendű szerepet tölthettek be a fiatal generáció életében. Mindenesetre, az akkori idők iskolapolitikája, a nép soraiból származó tehetségek felkarolása, a polgári iskolai és gimnáziumi oktatás kiszélesítése nagyban hozzájárult ahhoz, hogy sok paniti gyermek elinduljon a felemelkedés útján.

Kegyelettel említjük meg a letűnt 300 esztendőből a rektorok és tanítók nevét, akiknek munkája által alakult ennek a lelkes közösségnek a szelleme, s oltódott az emberek lelkébe a népükhöz, hazájukhoz és, nem utolsósorban, falujukhoz való ragaszkodás, az életet adó föld szeretete. Íme a fennmaradt névsor:

1688-	Málnási János
1692-1695	Paniti Péter
1697-	Szatthmári István
1699-	Költsei András
1701-1702	Fartzádi Ferenc
1712-	Kecskeméti János
1715-1718	Tancsi András
1719-	Németi György
1720-	Kecskeméti János
1722-1749	Pávai Márton
1752-1753	Adorjáni Lőrinc
1758-1760	Incze Márton
1760-1772	Lengyel János
1772-1804	Zajzon György
1805-1833	Uzoni Zajzon Dániel
1834-1842	Kádár Márton
1842-1844	Kádár István
1844-1871	Balogh Mózes
1871-1872	Zajzon József
1872-1873	Kali Benjámín és Mihályfalvi Sámuel
1873-1876	Andrási Lajos
1876-1882	Böjthe Miklós

Mezőpanit – monográfia

1882-1884	Mihályfalvi József
1884-1887	Nagy János
1887-1910	Zsigmond Ferenc és András Lajos
1910-	Zsigmond Ferenc Szabó Géza Kiss Lenke Benkő Árpád
1919-1921	Zsigmond Ferenc Zsigmond Ferencné Bartos László Várad Albertné
1921-1940	Stan Enus igazgató Popescu Ioan Popescu Ana Hosu Irina Kádár Márton Barthos Gábor Várad Margit
1940-1944	Kádár Márton Barthos Gábor Sebők Rozália
...	... és mások.

b) A vallás

A vallás volt az a másik fontos tényező, amelynek szerepe meghatározó lett az emberek gondolat- és érzésvilágának alakításában, az egymáshoz és a nagyobb közösségekhez való viszonyában.

A panitiak ősei mint római katolikus vallásúak telepedtek le erre a területre. Nem ismerjük a templomépítés pontos évét, de régiségét számos tény bizonyítja:

- A templom déli ajtaját kőből faragták a XV. sz.-ban. E kőajtó díszítésének mintája azonos a geryeszegi templomajtó mintájával, ami arra enged következtetni, hogy a két ajtó készítője ugyanaz a kőfaragó mester lehetett. Szakemberek szerint a díszítőminta a Hunyadiak korából, tehát a XV. sz.-ból való;

- A templom gótikus stílusa szintén a XV. sz. jellemzője.

A panitiak vallási életében nagy fordulatot jelentett a hitújítás időszaka, amikor a lakosság áttért a református vallásra. A hitújítás az 1600-as évek első vagy második évtizedére tehető, hisz 1633-ban már vizitáció volt, amelyet a református egyházi vezetők tartottak az új egyházközségben. Ebben az időben a protestánsok nem részesültek állami támogatásban, sőt ki voltak téve a katolikus egyház állandó támadásainak. Gyakoriak voltak a templomfog-

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

lalások, a protestáns lelkészek elhurcolása gályarabságba. Ezekről az időkről Paniton nem maradtak fenn írásos emlékek.

II. József császár tett először engedményeket a protestáns hitűeknek, megengedte, hogy templomaik mellé magas tornyot építhessenek. Ez az engedmény nagyon fellelkesítette a panitiakat és egy egész sor építkezésbe kezdtek:

- 1796-ban felépítették a templomtornyot, amit zsindegyel fedtek;

- 1800-ban kibővítették a templomot, amelynek befogadóképessége már nem volt elég a gyors szaporulat miatti megnövekedett lélekszámnak. A templom régi része a nyugati rész, amely kb. a mai templom déli bejáratáig tartott. A bejáratától keletre eső részt építették 1800-

ban. Valószínű, hogy ekkor a templomkertet bekerítették, mivel a nagy díszkapu készítésének éve 1787;

- 1840-ben épült a cinterem északi kiskapuja, amely ma is látható és érdekessége, hogy összeállításához nem használtak egyetlen szeget sem. (A kapulábak mára már kirothadtak és meg kellett őket erősíteni.)

A harangok a templom melletti haranglábon álltak. 1781-ben egy harangot vásároltak, majd később még kettőt és egy csengőt is. A csengő a gyermekek hívogatására szolgál. A harangok feliratai:

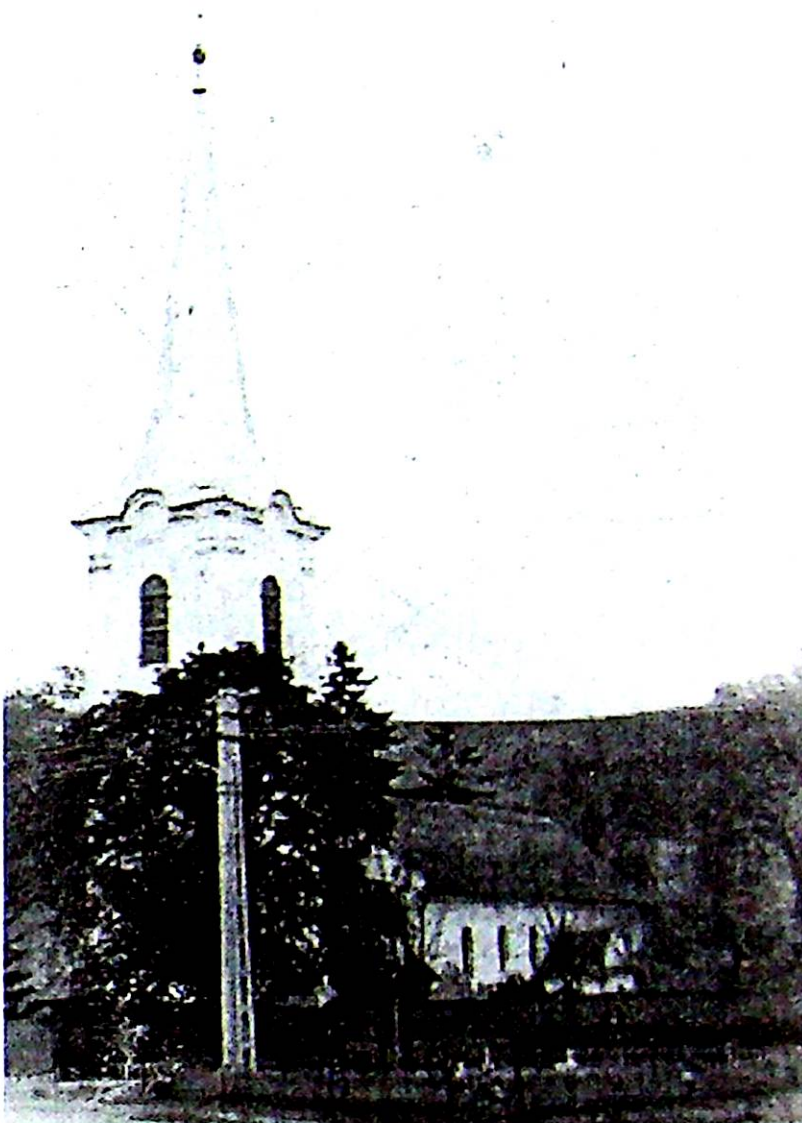
1. "1824. A mezőpaniti ev. ref. eklezsia öntette"

"Az élet és halál kapujában állók

Itt az élőknek, amott holtaknak szolgálók.

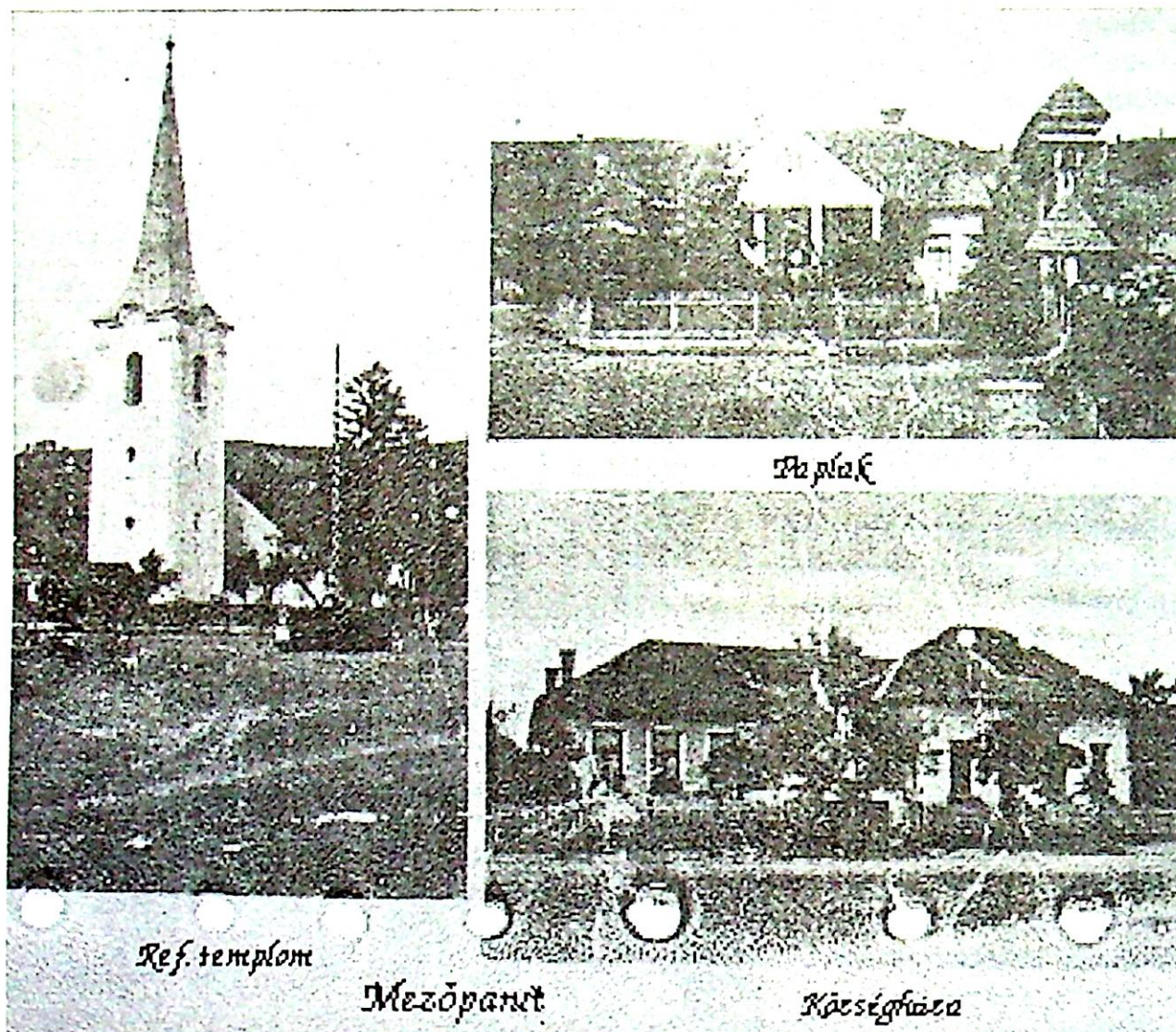
Jertek azért hívek! szavam hallására

Az igaz Istennek magasztalására."

A XV. században épített református templom

Mezőpanit – monográfia

Korabeli képeslap

2. "1781-ben a mezőpaniti ref. eclezsia költségén."

3. "A m.paniti ev. ref. eclezsia, Sikó Sámuel gondnoksága alatt, 1853 Looztz Fridrich által."

A két utóbbi harangot az első világháború alatt beszolgáltatták a hadiipar részére nyersanyagként. A háború után Panit lakói két új harangot öntettek a régiek helyére. Ezek feliratait:

1. "Az 1914-18 évi világháborúban elesett hősi halottak emlékére öntette a mezőpaniti ref. egyházközség 1924-ben."

2. "Chieb 1923"

A csengőn a felirat: "1879"

1851-ben az egyház orgonát csináltatott.

1877-ben a templomtornyot bádoggal fedték be, majd 1928-ban újrafedték.

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

1773-ban készült a templom főbejáratánál elhelyezett persely, ami székely készítőjének kezűgyességét dicséri.

Az egyház mindig nagy figyelmet szentelt tagjai lelki életének alakítására, gondozására. Nemcsak a felnőttek álltak a hitélet központjában, hanem a gyerekek, az ifjúság is. A gyermekek hitoktatása állandósult. A konfirmációkra való felkészülést, a vasárnapi iskolát a szülők és az egyház egyik legfontosabb problémájának tartotta. A megfelelő erkölcsi neveléstől nagyban függött a falu lakói lelki arculatának, az évszázados falurendtartásnak, az emberek közötti jó viszony megőrzésének a jövője.

A fentieket bizonyítják Panit néhány évet magábafooglaló konfirmációs adatai: 1835-ben 7 ifjú konfirmált, 1839-ben 58, 1840-ben 23, 1841-ben 31, 1842-ben 21, 1844-ben 40 és 1846-ban 47.

A paniti nép mélyen vallásos lelkületű, s a századok folyamán mindig szükségét érezte az egyház védelmező és összetartó erejének. Ennek az érzelmi kötődésnek természetes következménye lett, hogy az előtte álló feladatokat a panitiak úgy tekintik, mint saját személyes ügyeiket, azok megoldásában szívvel és lélekkel részt vesznek, és hajlandók minden áldozatot meghozni pénzbeli hozzájárulásukon vagy munkájukon keresztül. Ezért a templom és a papilak, valamint a hozzátartozó ingatlanok mindig a jó gazda és gondos ember házatájának benyomását keltik, ami bizonyítja, hogy a lelkipásztor és a nép egy akarattal munkálkodik, hogy az Isten hajléka szép és vonzó legyen, tiszta és nemes érzelmeket keltsen, mint ahogy lennie kell a keresztény lelkeknek. A hit tette a paniti embert erőssé és kitartóvá, bizakodóvá és reménykedővé a legnehezebb időszakokban is. Csak akik elvesztették Istenbe vetett bizalmukat bizonytalanodtak el időnként, de a vallás és a közösség segítőkészsége mindig át tudta hidalni a legnehezebb időszakokat is.

A saját nehézségeik mellett, a panitiaknak jutott idejük és anyagi erejük, hogy segítséget nyújtsanak a bajbajutott vagy rászoruló egyházaknak és azok híveinek is.

1913-ban, június-augusztus hónapokban, három vasárnap begyűlt perselypénzt – 18 koronát – adományoztak a megyei árvízkarosultak megsegítésére.

1915. okt. 10-én az ismétlőiskolás leányok saját termesztésű zöldségek értékesítéséből 5 koronát adományoztak – Sükösd Ferencné tanítónő vezetésével – a háborúban megvakult katonák segélyező alapjába. (újságcikk)

1927 tavaszán az egyház 2800 lejt adományozott a kolozsvári ref. nőnevelő intézet új otthonának létesítéséhez (a volt ref. leánygimnázium épülete), s így a paniti egyház az intézet alapító tagjainak sorába lépett. (diploma)

1939 novemberében a leégett józseffalvi rom.kat. templom újra-építésére, s a hívek megsegítésére adományoznak, amelyet Németi Kálmán plébános köszönő sorai igazolnak: "... *Ne maradjon köszönöm nélkül a bibliás*

Mezőpanit – monográfia

jótett, mellyel a melegszívű gyülekezet, Nagytiszteletű urammal az élen, szinte az elsők között segítségünkre sietett. ... ha a nemes gyülekezet tagja mégis bajba kerül, ... éppen olyan gyorsan siessen segítségére a jó Isten, mint amilyen szívesen és gyorsan segítségünkre sietett Nagytiszteletű uram szíve és népe, ennek a szomorú, sújtott Bukovinában hűségeskedő székely népnek. ...” (köszönő levél)

1970 májusában a nagy árvíz alkalmával a paniti hívek szintén kitétek magukért, s nagy értékű adományaikkal – ruha, élelmiszer, pénz – segítették az árvízkárosultakat.

1991-ben a VI. osztályos tanulók színjátszó-csoportja a Marosvásárhelyen tartott előadásainak bevételéből 2000 lejt adott a Bolyai líceum által létrehozott Hegyi Lajos alapítványnak.

1992-ben a moldvai csángó árvízkárosultaknak három nagy teherautó adományt küldött az együttérző paniti gyülekezet.

1994-ben az iskola tanulói a marosvásárhelyi Bernádi szobor elkészítéséhez 32 kg bronzsal járultak hozzá.

Következzék a Paniton szolgáló lelkipásztorok névsora, időrendi sorrendben:

1692-1697	Fogarasi Mátyás
1699-1749	Székelyhidi János
1752-1758	ifj. Vajai István
1758-1763	Musnai József
1765-1781	Makkai Sámuel
1781-1791	Miklósfalvi András
1791-1792	Imreh Sámuel
1792-1834	Borosnyai L. Simeon
1835-1836	Molnár Dániel
1836-1855	Décsei János (költő pap, akinek 1829-ből két verseskötete maradt fent)
1856-1875	Pethő György (a paniti temetőben nyugszik)
1875-1900	Muzsnai Pál (megkezdte a feljegyzéseket a paniti egyház aranykönyvébe)
1899-1905	Boér Károly (mint segédlelkész kezdte működését, majd Kövesdre távozott)
1906-1911	Zaláni Kiss Sándor
1911-1912	Szabó Ferenc (tanári pályára váltott)
1912-1963	Váradi Albert (a két háború közötti időben sokat tett a panitiak lelki, társadalmi és gazdasági felemelkedéséért)

A paniti román lakosságot is mély vallásos érzelem hatja át. A falu nyugati részén áll csinos fatemplomuk, aminek építési éve nincs feljegyezve. A templomtól délkeleti irányba, mintegy tíz méterre áll az ugyancsak fából készült harangtorony. A templomban található képek, az asztalterítő az

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

1883-84-es esztendőből valók. A paniti románok az 1920 előtti időkben nem tanulhatták anyanyelvüket, nem lévén iskolájuk, nemzeti létüknek a görög-katolikus egyház volt a fenntartója ebben az időben.

Az 1800-as években emelt ortodox templom a haranglábbal

A hívek alacsony létszáma miatt ma a paniti ortodox egyház nem alkot önálló egyházközséget, az istentiszteleteket és más kultikus szolgáltatásokat a mindenkori bergenyei ortodox pap végzi.

Az 1910-es évek után Paniton és a szomszéd falvakban megindult a neoprotesztáns szekták fokozatos elterjedése. Már ebben az időben egyes családok kiváltak a református és gör. kat. egyházból és adventisták lettek. Ez a folyamat folytatódott a 20-as évek után, amikor többen átkeresztelkedtek. Ugyan ekkor Csittszentiványon és Bergenyében is megalakultak a gyülekezetek. Az első időkben a panitiak kultikus összejöveteleiket a mai imaház helyén álló régi házban tartották, de 1962-ben felépítették a ma is álló imaházat. Számbeli gyarapodás még ma is észlelhető. A 80-as években sikerült beszervezniük a harczói cigánycsaládoknak egy részét, akiket mint hittestvéreiket nagy odaadással és vendégszeretettel fogadnak, asztalukhoz ültetnek. A vallás lényegesen megváltoztatta ezek életét, tiszták, rendesek és emberi méltóságuk magaslatán álló emberek lettek.

Az adventisták Szentiványon és Bergenyében is imaházzal rendelkeznek. Létszámuk 1982-ben:

Mezőpanit – monográfia

	megkeresztelkedve	családtagok együtt
Panit, Harczó, Kövesd	90	185
Csittszentivány	120	250
Bergenye	80	150

Az 1940-es évek után a református egyház keretében egyes paniti családok tagjai egy új áramlatnak lettek követői. Ezek az ú.n. "CE"-sek, akik nagyobbfokú vallásosságra törekszenek. Nem váltak ki a református egyházból, de annak megszokott vallásgyakorlási módozatait kevésnek tartják, s több ima- és bibliaórát, vasárnapi iskolát tartanak, és a gyülekezet minden tevékenységében éljenjárnak.

c) A közművelődés

Már az első világháború előtt szervezett formákat öltött, amikor ismeretterjesztő – főleg gazdasági jellegű – előadásokat tartottak, valamint megindult a színjátszás és a kórusmozgalom (1910). A háború kitörésével ez az állapot hanyatlásnak indult, egészen 1920-ig, amikor a paniti énekkar újraéledt. A színjátszás is állandósul, s évente legalább egy színdarabot betanultak, amelynek bemutatása ünnepi esemény a faluban.

A kisebbségi sors dacára a paniti nép minden szempontból talpra állott, röviddel a trianoni határok meghúzása után, kiheverve a háború okozta gazdasági károkat, s lelkileg, erkölcsileg megerősödve igen szép és átfogó kulturális-művészi tevékenységek megszervezésére képes, amelyeket méltán lehetne "folklór-fesztiváloknak" nevezni.

1920 után, a gazdaköri tevékenységek fellendülésével egy nagyon termékeny s hatékony művelődési- és kulturális élet bontakozott ki Paniton és környékén. A jól szervezett gazdanapokon valóságos népünnepélyek zajlanak, amelyeken nemcsak a panitiak, hanem a környező falvak lakói is szerepeltek.

Az 1921. augusztus 21-én tartott gazdanapon, a sokrétű tevékenységek sorában így örökítették meg a jegyzőkönyvben a gazdanap kulturális-művelődési részét: *"... A népünnepélyt (szintén az udvari kertben) szépen összeállított lovasok menete nyitotta meg, mely után gyalogosok s díszesen felvirágozott, gyönyörű ökörfogatok hosszú sora következett, minden székre, festői népviseletben, leányok és legények ülve, népdalokat énekeltek. A díszfelvonulásokat felvirágozott szarvasmarhák és végül Somorai Dénes két gyönyörűen fejlett másfél éves csikójának elővezetése zárta be.*

A felvonulás után Sós Anna szavalta el Az anyához c. költeményt, utána hegedűn játszott Fodor László, majd A székely asszony fia lakodalmán c. monológot adta elő nagy tetszéssel Zsigmond Jolánka. Szintén nagy hatással szavalta Boér Károlyné a Rabkórházban c. drámai költeményt.

Ezután a paniti fonó – guzsalyos – bemutatása következett 12 leány és 12 legény által, kik közül Nagy Ferenc a Kőműves Kelemen, és Nagy Ilona

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

(Alberté) Anyaföld c. szavalataikkal, Gál Sári és Pete István pedig szólóénekeikkel, továbbá Bartha József (Mihályé), Barabási Gergely és Gál Gáspár mulattató jelmezes jeleneteikkel tüntették ki magukat.

Tréfás szavalatokkal szerepelt Barabási G. Sándor, s ugyancsak mulattató volt Adorján László és Bende István székelykövesdi ifjak szereplése is. Ezután énekelt a Reichert Róbert vezette intelligens vegyes énekkar Mezőmadarasról, mely mély hatást keltve adott elő – művészi precizitással – egy pár kiváló népdalt, mint pl. Volt nekem egy ökröm, Házam ereszére. Csak fokozta a jó hangulatot a mezőbergenyei Nagy Ákos Tót táncmester c. monológja, ami után a szépségverseny következett, s ebből I. díjjal Gál Sári, II. díjjal Nagy Ilona és III.-kal Bíró Ágnes került ki győztesen. ...”

A nyári gazdanapok után is folytatódnak a népnevelő tevékenységek, amelyek nagyon hatékonyan összefogták a vezetők és a nép erejét, összekovácsolták a faluközösséget a közös célok eléréseért. Ezekről így ír a feljegyző: „... Télen gazdaesteket rendezett gazdakörünk. Így pl. 1922. február 5-én a mezőpaniti népházban, ahol a gyülekezet éneke után megnyitó beszédet tartott Váradi Albert ref. lelkész, gazdaköri elnök, azután szavalt Zsigmond Irénke, felolvasást tartott Kovács Elek marosvásárhelyi újságíró. Páros jeleneteket adtak elő Benkő Magduska és Kovács Juliska és szavalt Bartha Sándor Gergelyé. Záróbeszédet tartott dr. Drexler Béla miniszteri tanácsos. Végül népdalokat énekelt, Barthos Gábor ref. tanító vezetésével az ifjúsági énekkar. (Ez arra utal, hogy az énekkar létezett, s folyamatos tevékenységet fejtett ki már a háború előtti években.) Vacsora után pedig az

A falurossza c. színdarab szereplői a '30-as években

Mezőpanit – monográfia

ifjúság műkedvelő csoportja előadta Gárdonyi Géza Fehér Anna c. 3 felvonásos betyártörténetét. Ifjúságunk színelőadása annyira kielégítette a jelenlevő miniszteri tanácsos urat és a többi marosvásárhelyi vendéget, hogy kezdeményezésükre Kiss Gyula és felesége, Nánási Juliska színművészek február 24-én kijöttek Panitba, itt az előadást megismételtették, s aztán a szükséges tanácsok megadása után febr. 26-án (vasárnap) délután már a marosvásárhelyi Magyar Színházban játszották el a mezőpaniti földműves műkedvelőkkel Gárdonyi Fehér Annáját."

"1925. április 14-én, húsvét harmadik napján a mezőpaniti földműves műkedvelő ifjaink ismét a marosvásárhelyi magyar színház színpadán aratták babérait, azaz emelték jó hírnevüket. Ez alkalommal Gárdonyi Gézának A bor c. színdarabját adták elő."

Ezek a feljegyzések is bizonyítják, hogy a színjátszás és a többi művészeti ágazat tevékenysége folyamatos mindjárt az első világháború utáni években.

1927 tavaszán átszervezik a dalárdát, s *"földműves legények és ifjú házasemberekből négyszólamú dalárdát alakítanak, melynek vezetői Kádár Márton és Barthos Gábor tanítók."*

Az 1929. okt. 13-án tartott gazdanapon, az este tartott műsoron a Kacagó lányok és a Válik az asszony című egyfelvonásos vígjátékokat, monológot, szavalatokat, szólótáncot (spanyol tánc) mutattak be a termet zsúfolásig megtöltő közönségnek.

Az 1924-ben alakult férfi dalárda, a kötelező ruha- és hajviselettel

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

Íme, milyen észszerűen és lelkesen hangolták össze a panitiak a szakmai és közérdekű szervezetek munkáját a közművelődéssel és a község lakói összekovácsolásának nemes céljával.

Az 1931. szeptember 3.-6. között rendezett ipari és mezőgazdasági kiállítás alkalmával Marosvásárhelyen rendezett hangversenyen a paniti férfidalárda is részt vett, s a bíráló bizottság hosszas tanácskozás után I. helyezettnek minősíti, mint amelyik fegyelmezettségével és szép éneklésével a legkitűnőbbet nyújtotta. (újságcikk)

d) Sportélet

A kezdeti időszakban a sporttevékenységeket a játék helyettesítette, s mondhatni, hogy tömegméretekben. Minden kornak megvoltak a jellegzetes játékaik. Ezekon kívül a panitiak igen gyakran rendeztek – vasárnap délután – kötélhúzást, zsákba futást és egyébeket. Mesélik, hogy bizonyos alkalmakkor – mint gazdaköri találkozók, tűzoltó versenyek stb. alkalmával – összemérték erejüket a szentkirályiakkal, vásárhelyiekkel, gernyeszegiekkel, kövesdiekkel. Egy ilyen alkalommal, amikor a vásárhelyiekkel szemben megnyerték a versenyt, mondta ki valaki a jelszót: "Előre panitiak!", amelyik mondás igen rátalált a panitiakra, és szállóigeként ma is hallani. Közszájon forog még ma is, hogy a panitiak egy alkalommal két jó jármos ökröt is elhúztak, de az is, hogy a kövesdiek egy alkalommal legyőzték őket. Az ökrök elhúzását a ma is élő Barabási Antal (90 éves) így mesélte el: "Én, hogy jobban lássak, felmástrom egy fa ágai közé. Hát úgy elhúzták az ökröket, hogy még seggre ültek!"

A sportélet szép mozzanatait örökítették meg a Gazdakör feljegyzései, amelyeket a gazdanapok eredményeinek felmérése alkalmával tettek. Ezeket az eredményeket számon tartották megyei szinten is, és a helyi lapok is közzétették, s így a nagy tömegek is tudomást szereztek róluk, öregbitve ezáltal a panitiak jó hírnevét, messze a község határokon túl, vagy éppen erdélyi viszonylatban.

Az 1921. aug. 21-én tartott gazdanapi sportversenyéről jegyezték fel a következőket: *"... Izgalmas sportszámok következtek, amelyekben a vásárhelyi és paniti versenyzők vettek részt. A futásban első lett Kádár István, a második Bartha Balázs, mindkettő paniti. Feszült érdeklődést keltett a kötélhúzás száma, melyen az 'Erdélyi Barázda' vándordíjáért, a mai napra felszentelt szép sportászlóért küzdött a marosvásárhelyi és a mezőpaniti gazdakör csapata. A küzdelemből a panitiak erős csapata került ki győztesen, s így a szépen hímzett 'MINDENBEN EGYÜTT' feliratú, kék-fehér selyem lobogó a panitiak birtokába jutott."*

A képen látható 12 kötélhúzó neve: Barabási D. Márton, Barabási Márton (Antalé), Gál János Géza, Gál Sándor, Kovács János (Péteré), Nagy

Mezőpanit – monográfia

A többszörös nyertes kötélhúzó csoport, a megnyert vándorzászlóval

József (Ferencé), Nagy M. István, Nagy P. Sándor, Pete Endre, Pete József, ifj. Sikó Dániel, Zajzon János.

1931. szept. 3.-6. között, Marosvásárhelyen rendezett ipari és mezőgazdasági kiállítás alkalmával rendezett sportversenyeken a paniti gazda ifjak a 4x100 méteres váltófutáson I. díjat nyertek. A kötélhúzásban szintén a paniti csapat lett az első.

Itt idézzük Váradi Albert ref. lelkész "Pro Memoria" cím alatt tett feljegyzését a gazdaköri jegyzőkönyvek mappájába: *"Emlékezet okáért feljegyzem itt, hogy a szépsikerű 1921. aug. 21-i paniti gazdanapon bajnoki zászlót nyert kötélhúzó csapatunk, gyors egymásutánban több kihívást kapott bajnoki mérkőzésekre, melyeken meg is jelent, és újabbnál újabb fényes győzelmeket aratott mindenütt. Így pl. 1921. szept. 11-én a mezőcsávási gazdanapon, 25-én a marosvásárhelyi gazdanapon és okt. 9-én a gernyeszegi gazdanapon."*

Mindezekről a versenyekről részletes, szép tudósításokat írtak az ugyanazon időben megjelent marosvásárhelyi napilapok, továbbá az Erdélyi Barázda, majd pedig 1922. május 27-én a Kolozsváron megjelenő Magyar Nép c. politikai, gazdasági és szépirodalmi képes hetilap is, mely fényképfelvételeket is közölt a gernyeszegi gazdanapokról és a mezőpaniti kötélhúzó bajnokcsapatról.

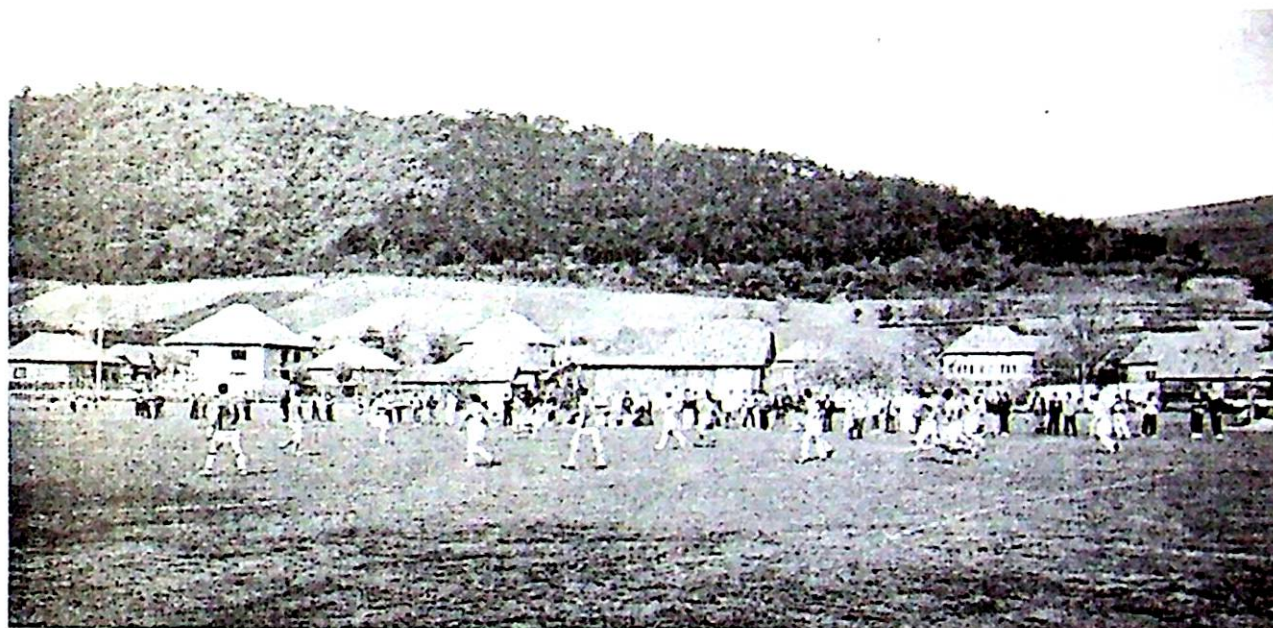
Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

Ugyancsak 1931-ben, a Máriaffy Lajos által alapított Erzsébet Kupa elnyeréséért rendezett sportversenyen is ott vannak a Gazdakör sportolói, akik a pontszámok arányában a harmadikok lettek Jedd és Marosszentgyörgy mögött, de első helyezést nyert a kötélhúzó csapat.

Az ifjúság 'premilitár' kiképzése – amelyet Paniton tartottak a környék ifjainak – gyakran adott alkalmat különböző sportversenyek rendezésére.

A labdarúgócsapat a '80-as években

A futballpálya

Mezőpanit – monográfia

Az új labdarúgócsapat 1993-ban

Ezért 1937-ben létrehozták a mai sportpályát, mely megfelelő keretet teremtett más sportágak meghonosodásának is. Így fokozatosan teret hódítottak a labdajátékok. Az első időben a kosárlabda, aminek gyakorlására már akkor felállították a kosarakat. A háború után teret hódít a labdarúgás, és mindinkább elhanyagolódik a kosár- és kézilabda, a különböző játékok és az atlétika. Így sajnos a sport tömegjellege mindinkább összeszűkül, s szinte csak a futballcsapat képviseli az egész sportéletet.

A veterán labdarúgók csapata

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

A sporttevékenységek fenntartásáért, a pálya karbantartásáért sokat tett Borbély Péter, aki először kerítette be a sportpályát, Bartha Lajos, aki több évig volt elnöke a futballcsapatnak, Nagy Balázs, aki az új kerítést és az öltözőt építtette, Gál Béla, aki a csapatszellemet ápolja a mai napig.

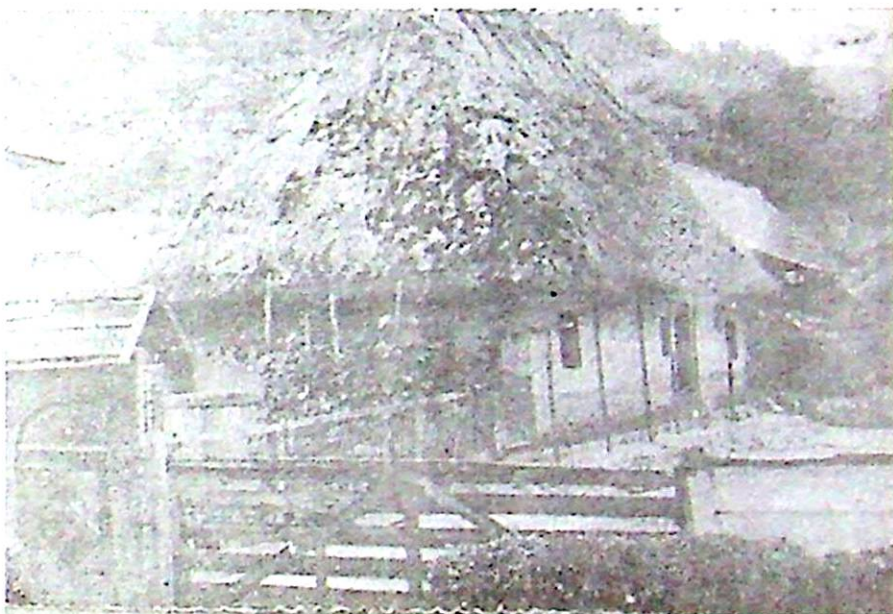
e) A népművészet

A panitaiak kultúrarculatának egyik hű kifejezője a népművészet, amely a házak és kapuk építésének és díszítésének technikájában, a szöttesek és varrottasok díszítő motívumaiban, a népviselet apáról fiúra szálló hagyományokban nyilvánul meg.

A házépítést a múltban is és a jelenben is helyi mesterek végezték. A legrégebbi típusú (I.) lakóházat 1982-ben bontották le, hogy helyébe modern házat építsenek. Pedig milyen jó lett volna megmenteni egy kis falumúzeumnak. A ház a Mátyus Gergelyé volt, 1832-ben építették. Falai rakófás és sövényből font oldalakkal készültek, amelyeket két oldalról vastagon betapasztottak agyaggal. Három helyiségből állott. Egy ajtón lehetett bejárni a pitvarba, ahová a sütökemence is be volt építve, fölötte hatalmas vesszőkas a füst kivezetésére, amelyet belülről agyaggal tapasztottak ki, hogy tűzbiztos legyen. A pitvarból nyílt előre a tisztaszoba, hátrafelé pedig a kamra. Az ablakok 50x50 cm-esek, keresztben négybe osztottak lehettek. Nem sok világosság jutott be rajtuk. A fedélszerkezet magas volt, hogy a szalmafedélnek elegendő esése legyen, és ne ázzon be. Vasszeget nem használtak, csak faszeget. A szarufákba csapokat süllyesztettek, aminek nekitámaszkodtak a lécek. Zsúpszalmával fedték, s a nyalábokat szalmakötelekkel jól odakötötték, hogy a szél ne tudja leszakítani.

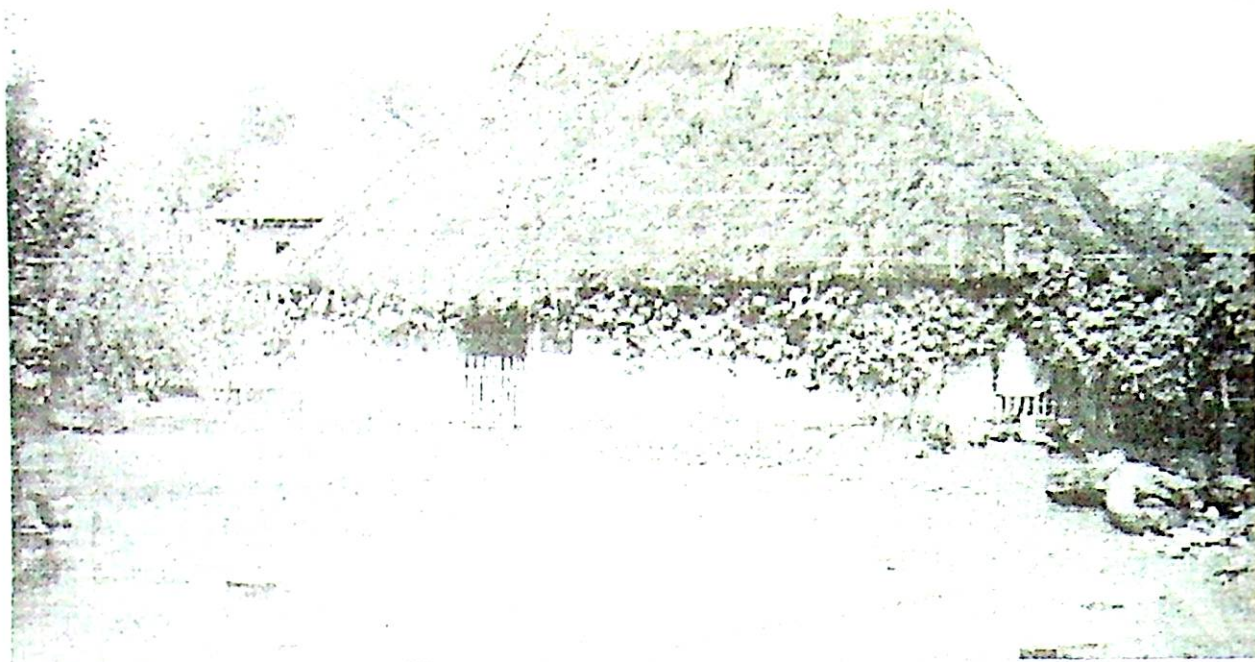
Ezeknek a házaknak tornáca nem volt csak az utca felőli részen, csatornája sem volt, a víz az ereszről lecsorgott. Különbözőbb díszítésük sem volt.

A következő lakóház típus (II.) ugyancsak rakófás és sövényfalú, de méreteiben nagyobb, kényelmesebb, esetleg egy szobával nagyobb lehetett. Ami lényeges változást jelentett, a

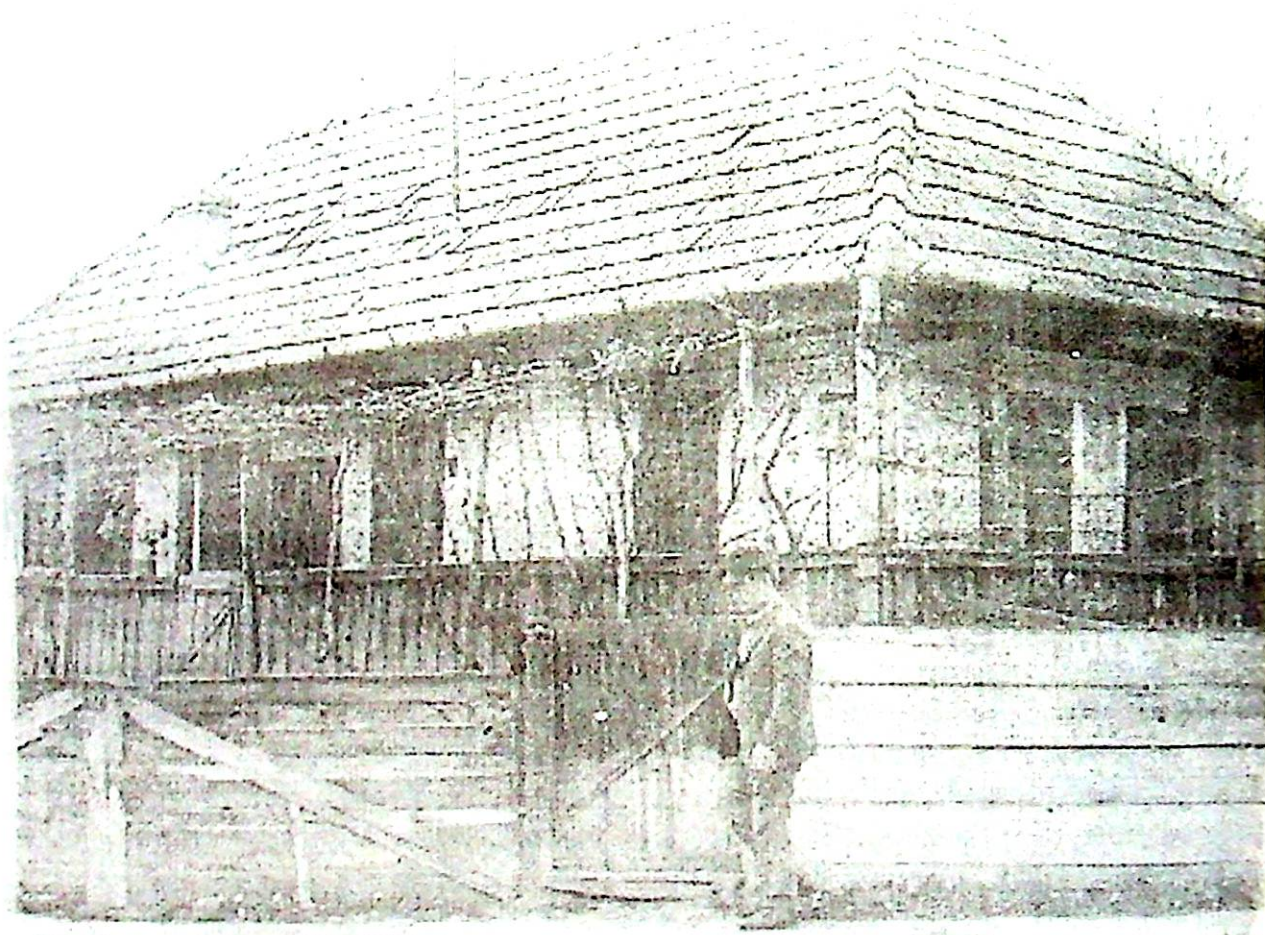

I. típusú régi ház

Mezőpanit – monográfia

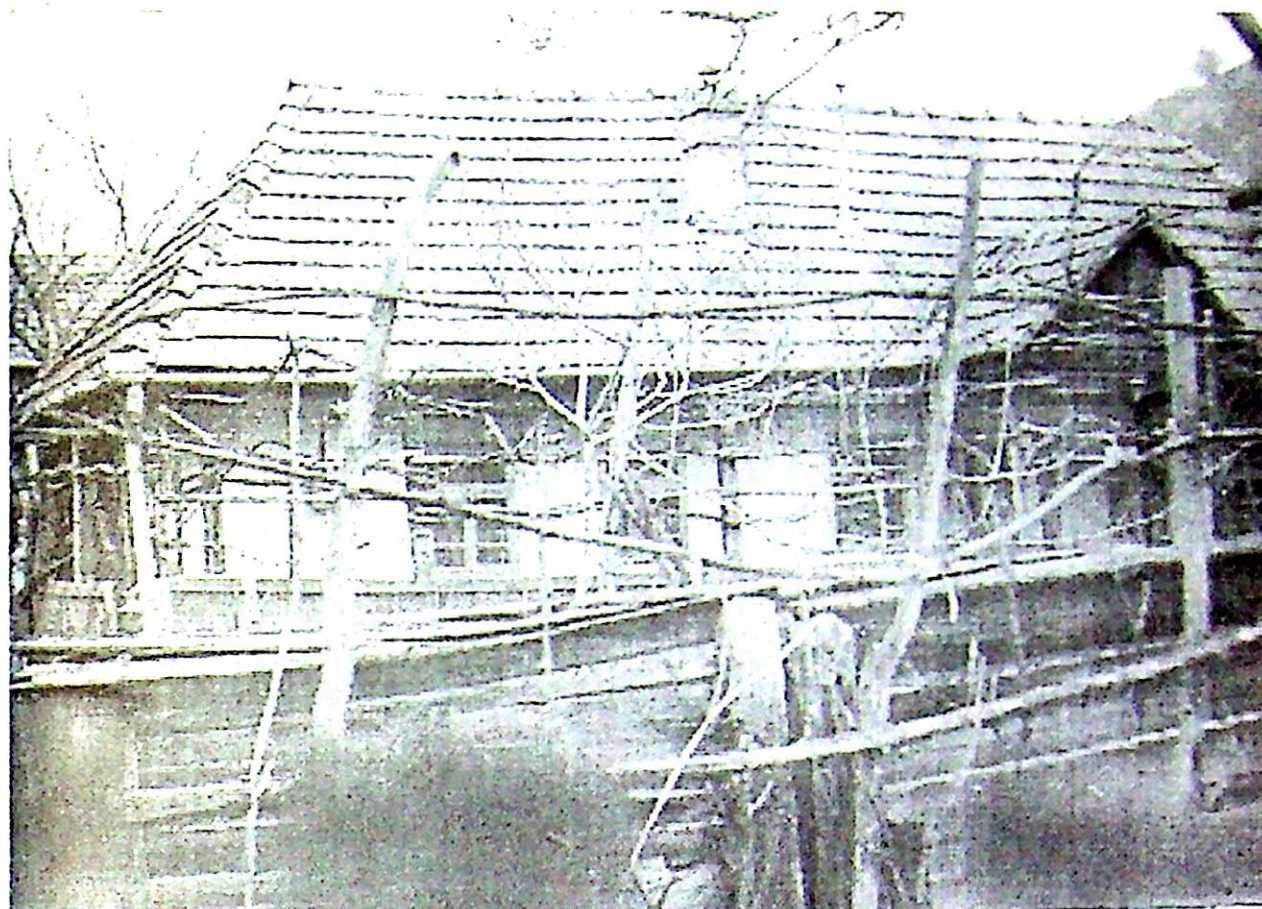

I. típusú szalmafedezés ház, az 50-es években bontották le

II. típusú ház (Székely Lajos háza)

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

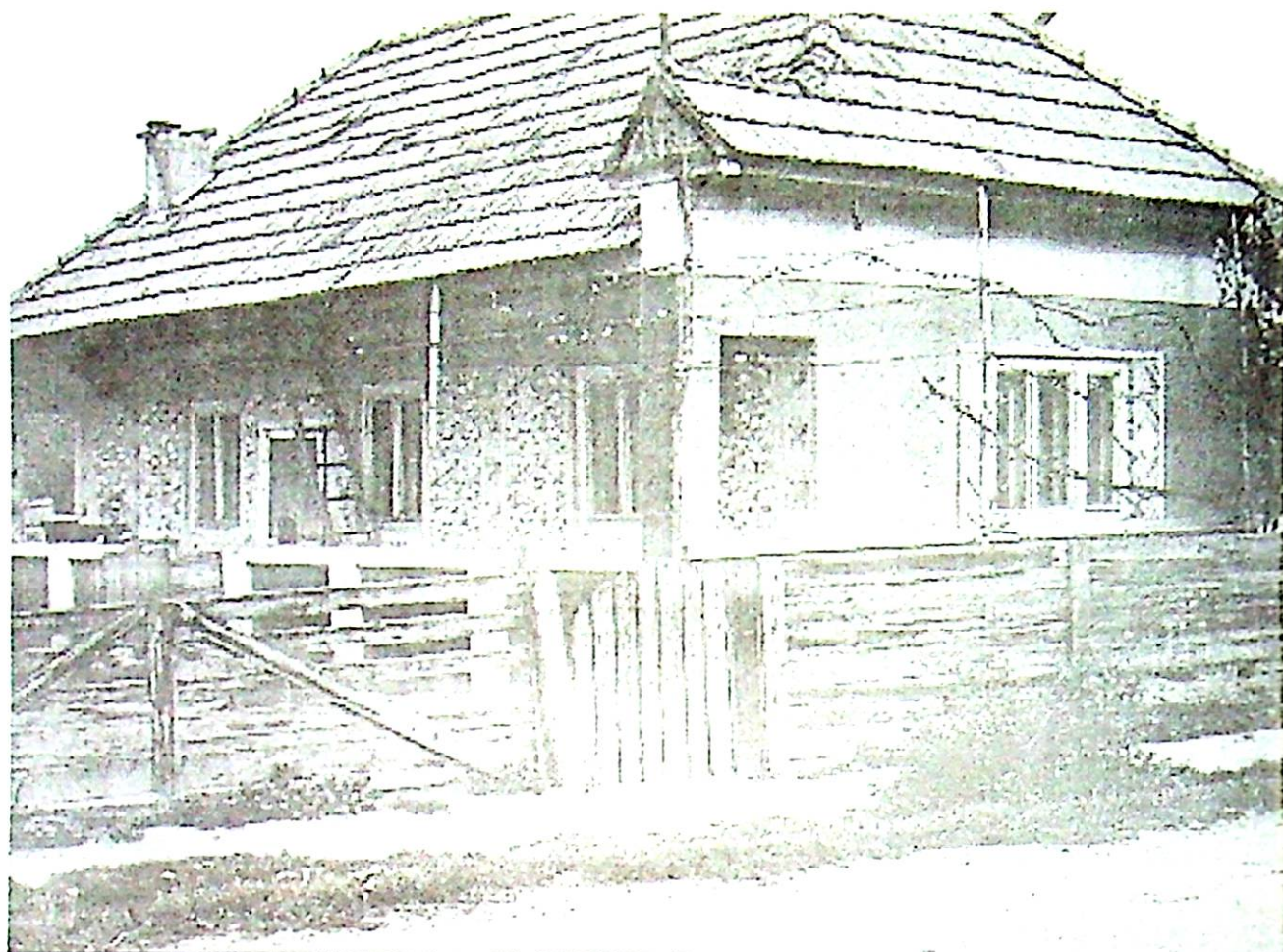
II. típusú ház, filegóriás tornáccal (Székely Ferenc háza)

fronton és az udvar felőli részen végigfutó tornác volt. Ez már az anyagi fellendülést is mutatta, mivel már futotta arra is, hogy a tornácfákat és deszkákat kifaragják. Az ereszalji részen egyeseket szépen kifűrészelt, csipkézett deszkával burkoltak. Ennek a típusú háznak van egy második változata, amelyben a tornác a bejáró ajtó előtt egy kiugrást képezett filegóriászerűen. A fedés zsindegyel vagy cseréppel történt, csak ritkán szalmával. Ebből a típusú házból még elég sokat lehet látni a falu minden részén, de a nagy építkezésekkel számuk egyre fogy.

A harmadik lakóház típust szintén vehetjük jellegzetes paniti stílusúnak. Főleg az alszegen építették, a felszegen kevesebbet. Szoba-konyha-kamrás épületek, az udvar felől tornáccal, az utcafront felé a tornác szélességében fallal, s rajta egy keskeny nyitott ablak. Ezekben a házakon sem található semmilyen díszítés.

A többi háztípus már sablonos, idegen eredetű, amit a jelenkori kőművesek honosítottak meg. A negyedik típus a vinklibe épített ház, aminek két szobája elől, és vinkliben következnek hátrafelé a különböző rendeltetésű szobák. Téglából falazták és cseréppel fedték. Ablakai nagyok.

Mezőpanit – monográfia

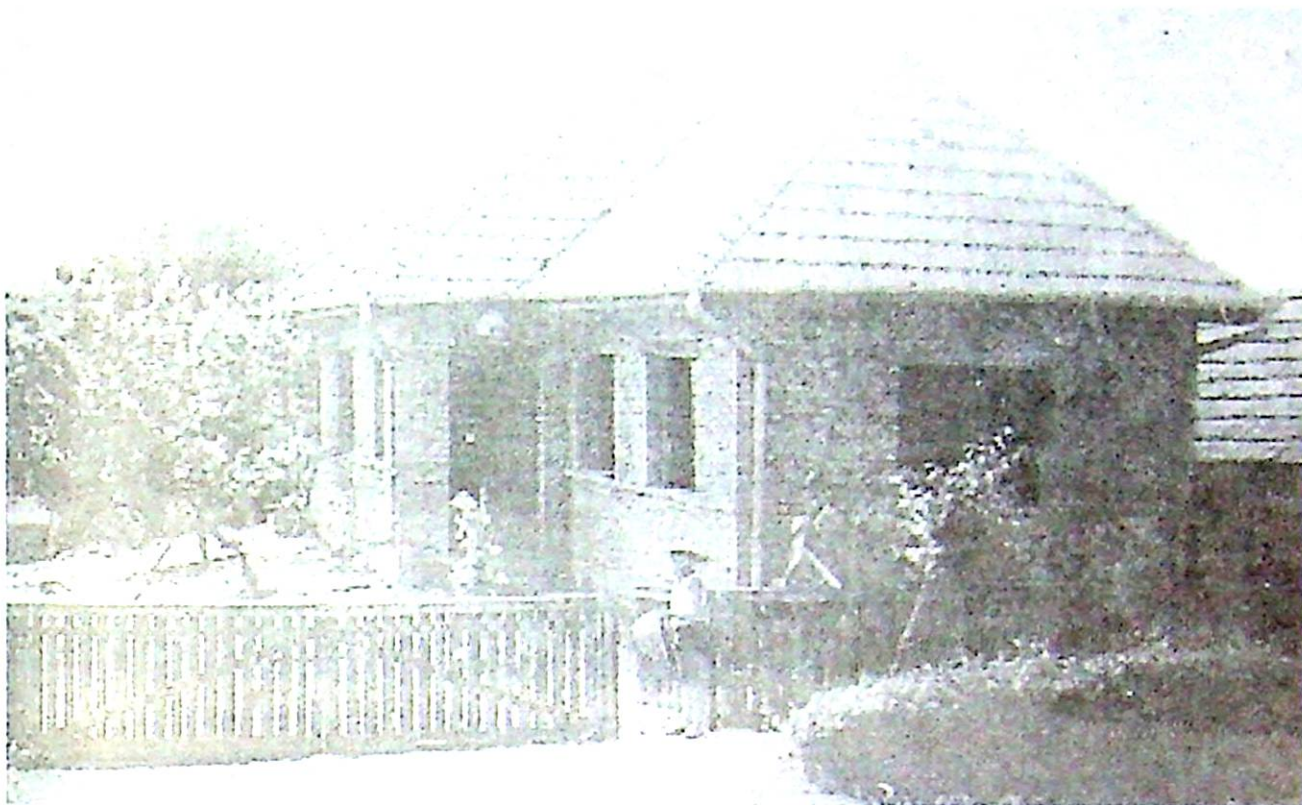
III. típusú lakóház

IV. típusú lakóház

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

Az ötödik típus a hátul kiugrós, melyekben elől van egy szoba, utána egy második, aztán az udvar felé kiszögell, ahol a bejárat is van az előszobába, onnan a konyhába.

V. típusú lakóház

VI. típusú ház

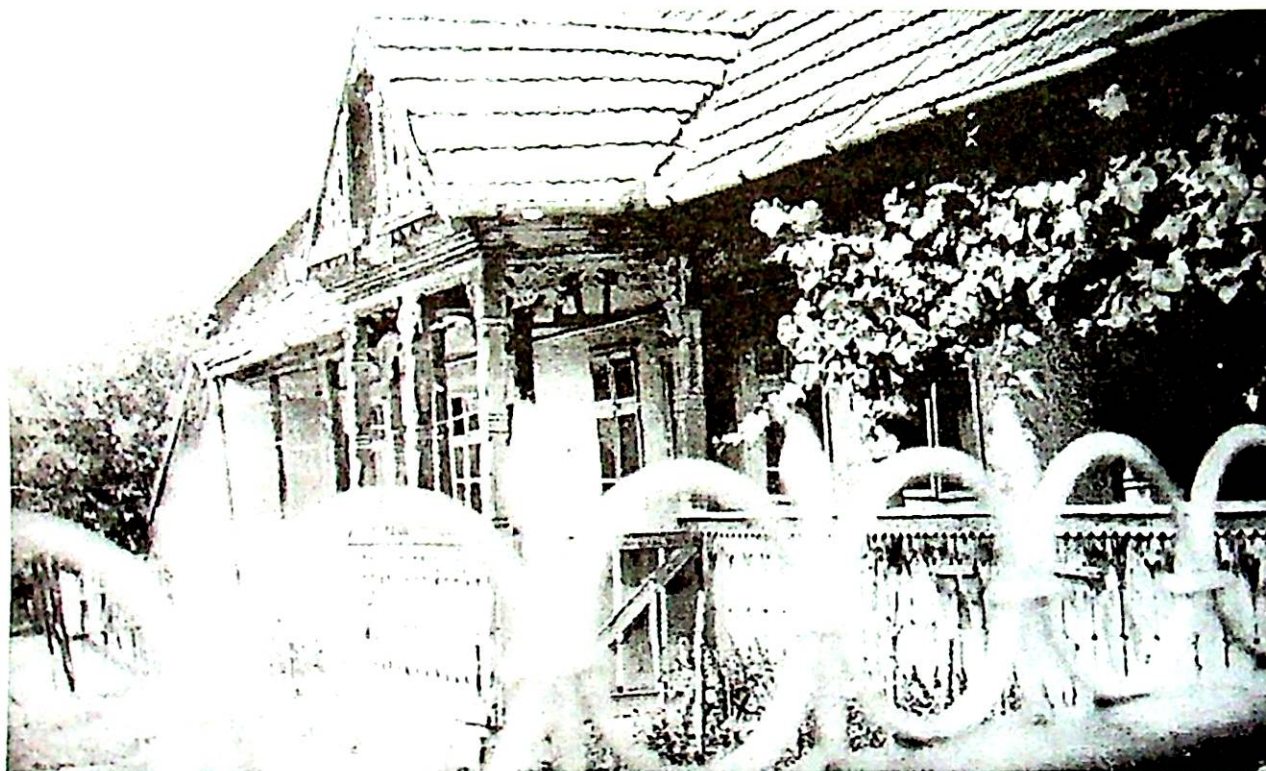
A hatodik típust az emeletes házak képviselik, amelyek alul és fölül egy-egy család befogadására alkalmasak. Korszerűbb épületek, amelyek vetekszenek akármelyik városi épülettel. Díszítésük a megszokott, nincs benne semmi helyi motívum.

Megjegyzendő, hogy egyre többen végeznek átalakításokat és bővítéseket a régebbi házaknál is, vizet vezetnek be, fürdőt szerelnek fel, vízmelegítőket, központi fűtéseket is alkalmaznak.

Mezőpanit – monográfia

Szép tornácdíszítés a Sikó Péter házán ...

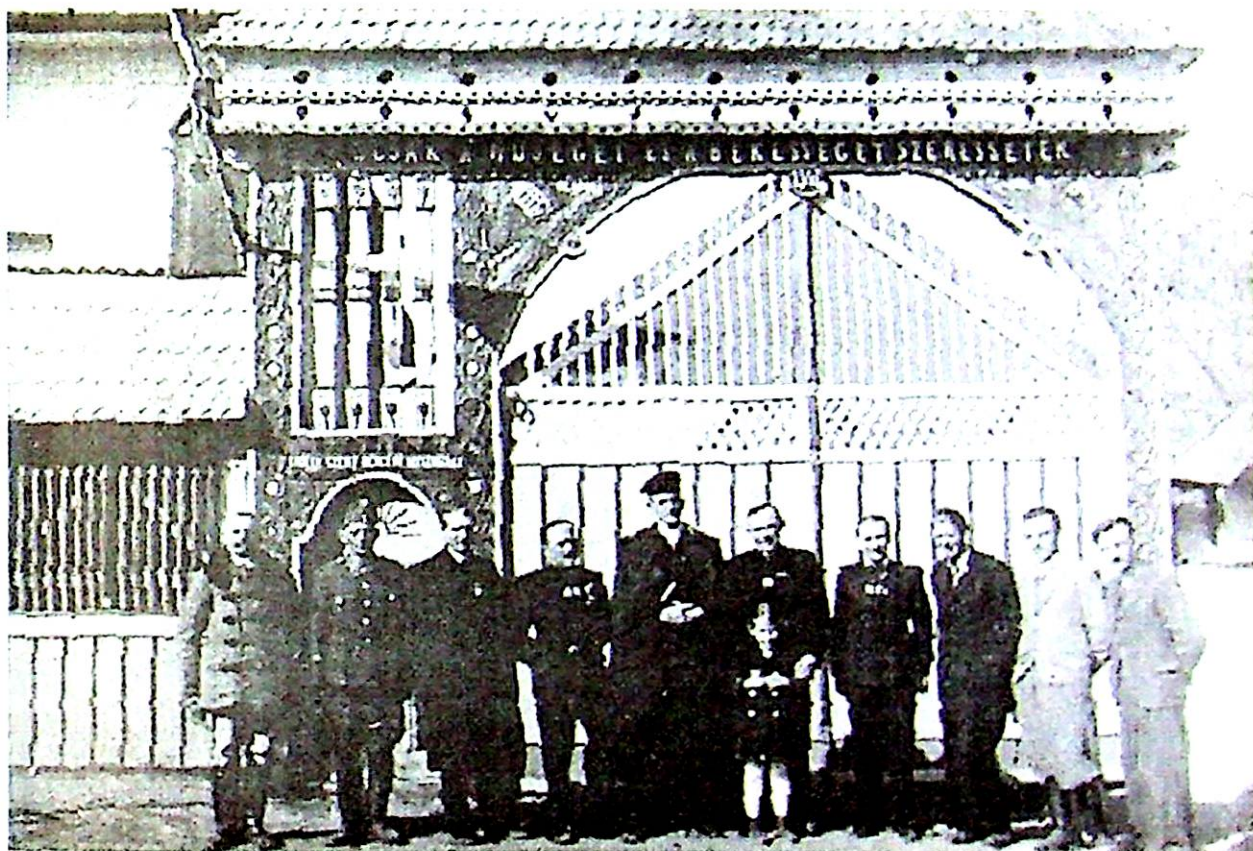
... és a Kovács Lajos házán (sajnos, hogy a faragott székykaput már felváltotta a vaskerítés)

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

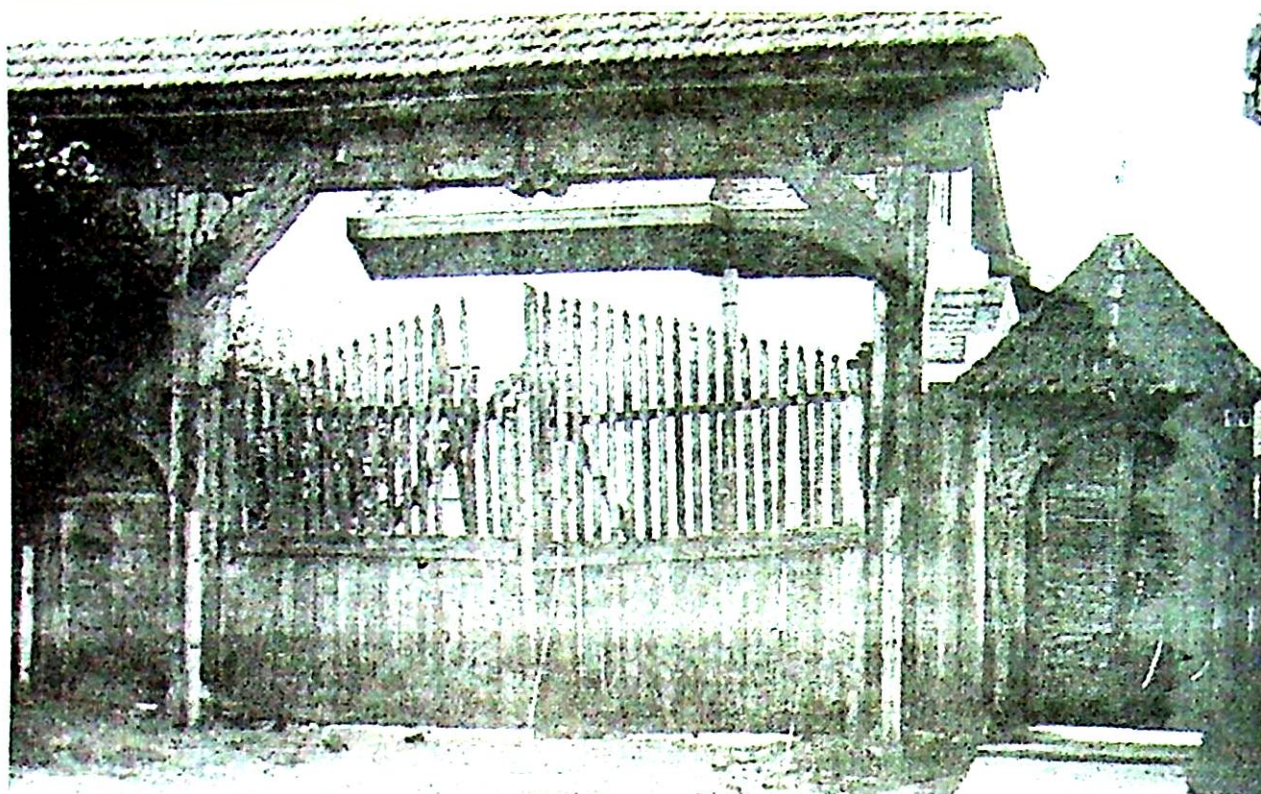
A református templom kapuja

A kapuk valamikor a falu különleges ékességei voltak. Szinte minden ház előtt faragott kiskapu és nagyon soknál nagykapu is volt. Ezeket a székelykapukat hatalmas tölgyfa gerendákból rótták össze a mesterek, amelyeket szépen díszítettek virág, gyümölcs és nem egyszer állat-motívumokkal. A díszítő elemek kiemelkedtek a felületből. A szemöldökfára felvésték a gazda és felesége nevét. Egyes kapukra szöveget is véstek: "Áldás a bejövőre, béke a kimenőre!" A kiskapukat cserepes vagy zsinde-lyes "koporsó"-fedéssel látták el, a nagykapuknál a fedél alá általában galambdúcot építettek. A régebbi kapuknál az összerovást mindennemű szeg vagy csavar

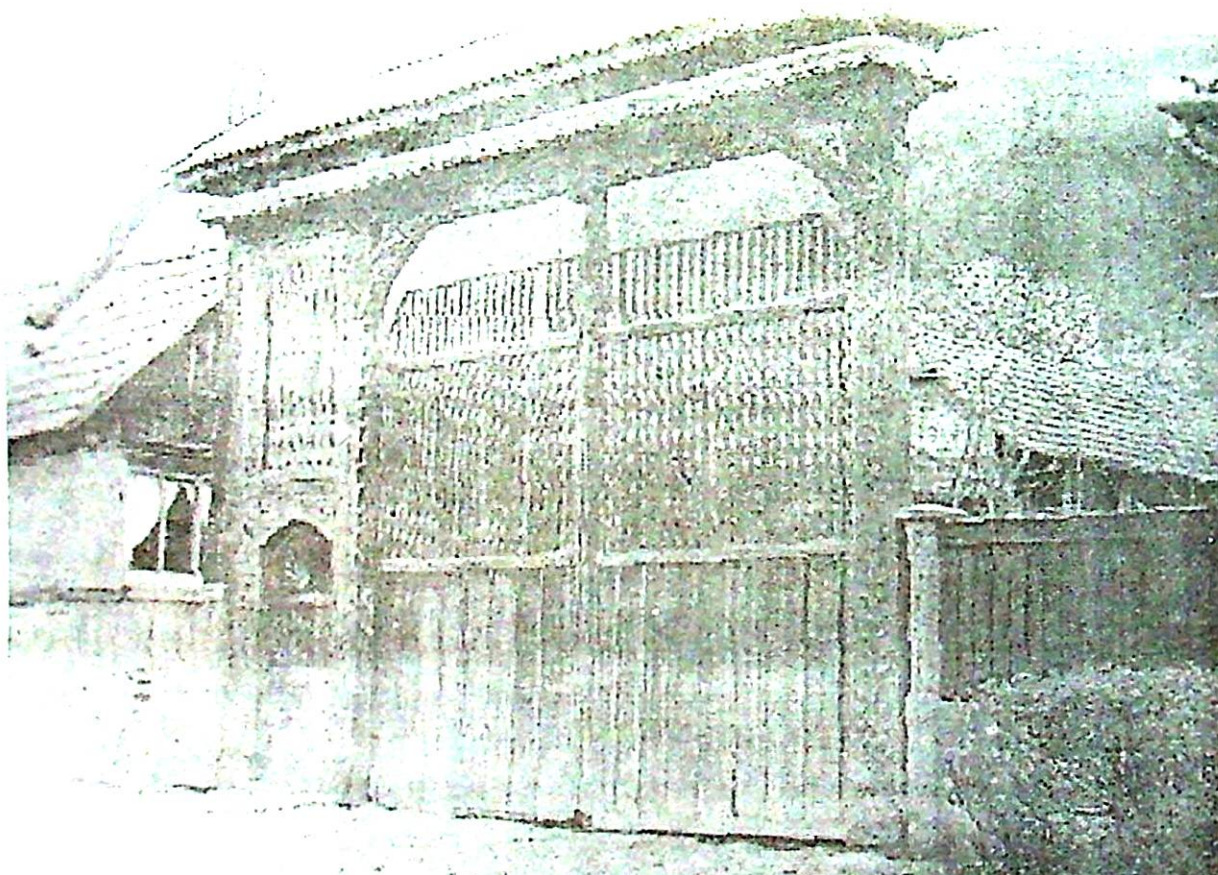

A volt községháza székelykapuja

Mezőpanit – monográfia

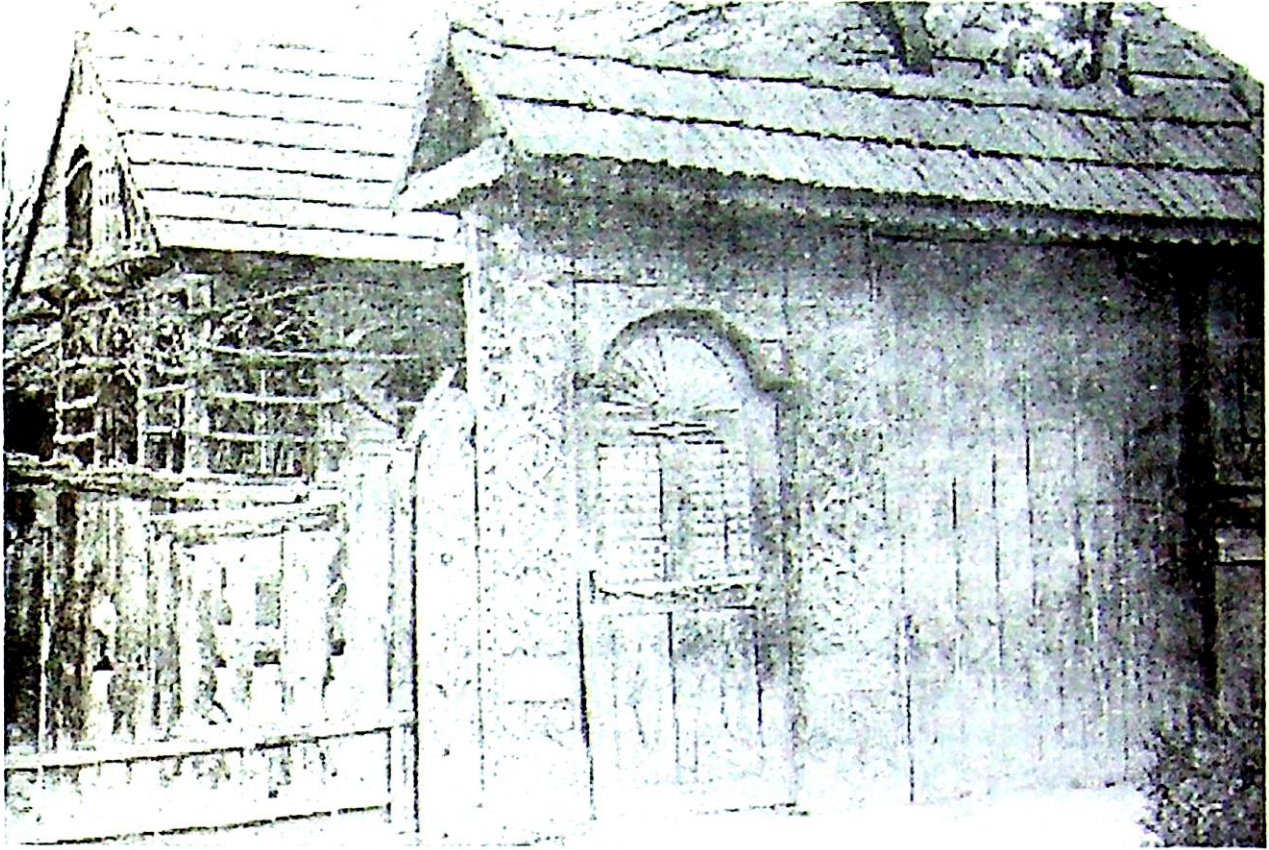

A cinterem nyugati kapuegyüttese

Kovács Csaba galambdúcos kapuja

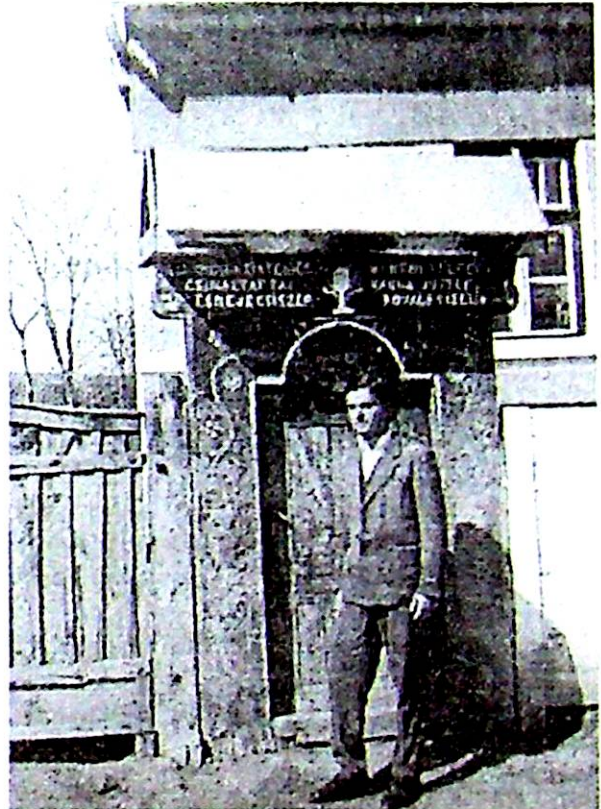
Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

Kovács Gergely kapuja

Székelykapu

Székelykapu

Mezőpanit – monográfia

nélkül oldották meg. A kapukészítő mesterek közül megemlítjük Kibédi Mátyus Györgyöt, aki nagyon sok kaput készített a múlt század vége felé. Ő készítette a régi iskolakaput, valamint a Kis utcai Sikó Sándor régi kapuját. Mindkettő az 1896-os esztendőre készült el, a magyarok letelepedésének ezer éves évfordulójára. Később Deák Ferenc és fia, valamint Nagy János Bori foglalkoztak székelykapu faragással.

Sajnos, napjainkban új székelykapu nem készül egy sem, inkább a meglevőket bontogatják le és helyettesítik szép cikornyás vaskerítéssel és kapuval, amiknek a tartósságukon kívül más értékük nincsen. Jelen pillanatban teljes székelykapu (kis- és nagykapuval) csak egynéhány van: a ref. templom cintermébe vezető északi kapu, a labdarúgópálya nagykapuja és a Kovács Csaba telkének nagykapuja.

A szépen faragott székelykapukat a szomszédos falvakban is megtaláljuk, a sorsuk, sajnos, hasonló: lassan kirothadnak és nem lesz mód pótolni őket.

A fonás és szövés a paniti asszonyok ősi foglalatosságai közé tartozott. A termesztett kenderet a megszokott módon dolgozták fel: nyűvés, áztatás, mosás, szárítás, tilolás, gerebenelés, héhelés, ecsetelés és fonás. A fonás guzsalyokról történt, nem fontak rokkával.

Paniti asszonyok fonnak a kapuban (korabeli felvétel)

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

Külön megemlítjük a szépen, kopjafásan faragott guzsalyokat, amelyeknek motívumai megegyeznek a székelyföld vidékén faragottakkal. Különösen érdekesek a zörgős guzsalyok, amelyeknek nyelében egy zörgő van elrejtve, s mozdításra, rázásra zörgő hangot ad. Szintén különlegesek a függős guzsalyok, melyek nyelének felső feléről apró faragott tulipánok lógnak le. A guzsalyokat különböző színekkel kifestették, főleg a kék, piros, zöld és esetleg a fehér színeket alkalmazták. A guzsalynak kerek, három alacsony lábbal ellátott talpa volt, amelyre a fonó asszony rátehetette a lábát. Bár ma már igen keveset fonnak ezekből a guzsalyokból, sokat megőriztek belőlük.

A kenderen kívül a gyapjút is felfonták, amiből szöveteket, takarókat, terítőket szöttek.

Szövésre az egyszerű osztovátát használták, s két vagy többnyüstösen szöttek. A múltban is a kender és gyapjú mellett a vásárolt gyapot- és egyéb fonalat is felhasználták.

Ha a fonás ki is ment a divatból – a gyapjút is inkább gépen megfonatják –, a szövést még sok helyen gyakorolják. Főleg zsákvásznat, ágytakarókat, szolon és asztalterítőket szönek a régi paniti vagy máshonnan kölcsönzött mintákkal. Ezenkívül kendőket, mintás gyapot-párnahuzatokat, falvédőket, drapériákat, székelyszoknya-anyagot és egyebeket is készítenek. Egyes asszonyok, mint Daróczi Ida, Máthé Eszter igen nagy ügyességre tettek szert ezen a téren. A szövés minták a zsinóros, táblás, macskanyomos, barack-

Fonó, szövő paniti asszonyok (korabeli kép)

Mezőpanit – monográfia

magos, négynyüstös, bándias csikos. A színek a piros, zöld és fekete. Ugyanezekben a színekben szövik még ma is a jellegzetes paniti átalvetőt, amivel a piacra, vagy vásárolni a városba járnak, valamint a lányok székely ruhájának anyagát. Jellegzetes a terítők rojtozása, amit sajátos paniti módra bogoznak.

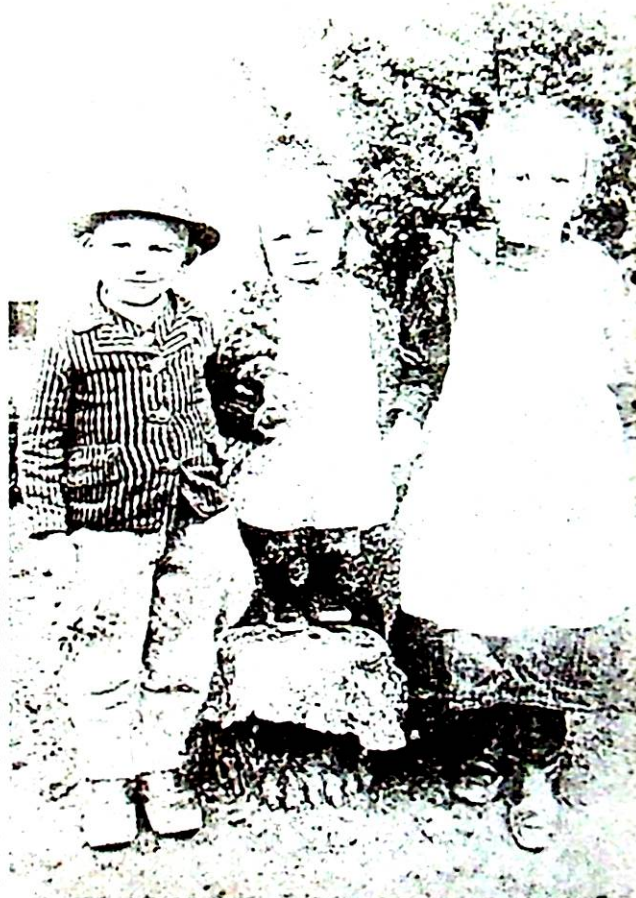
A hímzések keresztzemesek vagy töltögetettek, amivel falvédőket, díszpárnákat, asztalfutókat hímeztek, tulipános vagy rózsás mintákkal.

A népviseletről már említettük, hogy a háromszéki viselethez hasonló, mely a panitiak eredetéről tanúskodik. A népviselet az idők folyamán változott, s főleg az utóbbi húsz esztendő alatt, mivel népviseletben ma már csak a kimondottan idősök járnak. A fiatalabb korosztály még falun lakik, de sokukat munkahelyük a városhoz köt, s így ruházatuk is a városi divatot követi. Dicséretes az, hogy Paniton és a szomszéd falvakban is – főleg a lányoknak – megszövik és elkészítik a székelyruhát, amelyeket ünnepnapokon, ünnepélyek, lakodalmak alkalmával felvesznek.

A paniti férfiak ősi viselete a fehér vászonból készült, mell-lerakásos, pálhás ing, ami a nyakon két, a mandzsettán egy gombbal gombolódott. Fehér gyapjuszövetből készült a fekete szegőjű, zsebes és zsebdíszítésű fehér harisnya. Lábbelijük a magas szárú, nem keményített szárú, kordován csizma

Paniti család a század elejéről

Gyermekruhák az 1900-as évek elejéről

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

volt. Az ingre fekete mellényt húztak, aminek két sor gombja volt, s a gallér is egy-egy gombbal le volt fogva. A mellény fölé posztó ujjast húztak. A mellény és az ujjas hétköznapi használatra háziszőtt gyapjúposztóból, ünneplőnek fekete segesvári posztóból készült. A fejükön magas tetejű, széles karimájú, fekete széles bársonyszalaggal ellátott kalapot viseltek. A kalap szalagjának csokrozása alól volt. Ezt "fakalapnak" vagy "bükk-fakalapnak" nevezték. Ma ezt a kalapot már nem viselik, a kordován csizmát pedig felváltotta – a 20-as évektől – a keményszárú csizma.

A fiúk és a legények ugyanezt az öltözetet hordták

Az idős asszonyok hosszú, bő fersinget hordtak és lájbit, derekas hosszú kötényt, a fejen pedig kendőt,

Idős férfi "fakalappal"

Középkorú nő öltözete

amit áll alatt kötöttek meg. Viselték még az ú.n. frakkos ujjast, ami elől gombolódott, a háton pedig deréktájon ráncolva volt. A fejkendő helyett hordták a "bibi fűkötőt", amit áll alatt szalaggal megkötöttek, hátul szalagok lógtak le derékig. Ezeknek az anyagát kender-, gyapot-, vagy gyapjúfonálból szőtték. Színük fekete, piros, szürke vagy pergetett (pepita). A lájbit, ha nem fekete volt az alapszíne, piros vagy kék szegővel díszítették. Alul fehér vászon alsószoknyát és pálhás inget viseltek.

A leányok és menyecskék viselete hasonlított az asszonyokéhoz, csak a színek voltak világosabbak.

Mezőpanit – monográfia

Idős asszony "fűkötővel"

A lábbeli régebben a magas sarkú és hegyes orrú kordován csizma, amit felváltott a magas szárú cipő.

Az asszonyok hajukat kontyba csavarták, a lányok egy ágba fonták, és hátraeresztve hordták.

A népdalok a legbeszédesebben fejezik ki a panitiak érzelmevilágát. A paniti ember szeret énekelni, és ezzel egyszerre hagyományörzővé is válik, mert a népdalokat átveszik a fiatalok, akik ugyanolyan szívesen éneklnek, mint az idősebbek. Panit népdalkincse nagyon gazdag, de természetesen nem minden népdal paniti eredetű. Az 1962-ben rendezett gyűjtés gazdag anyagát rendszerezve, Almási István felhívta a figyelmet néhány dallamra, amelyek

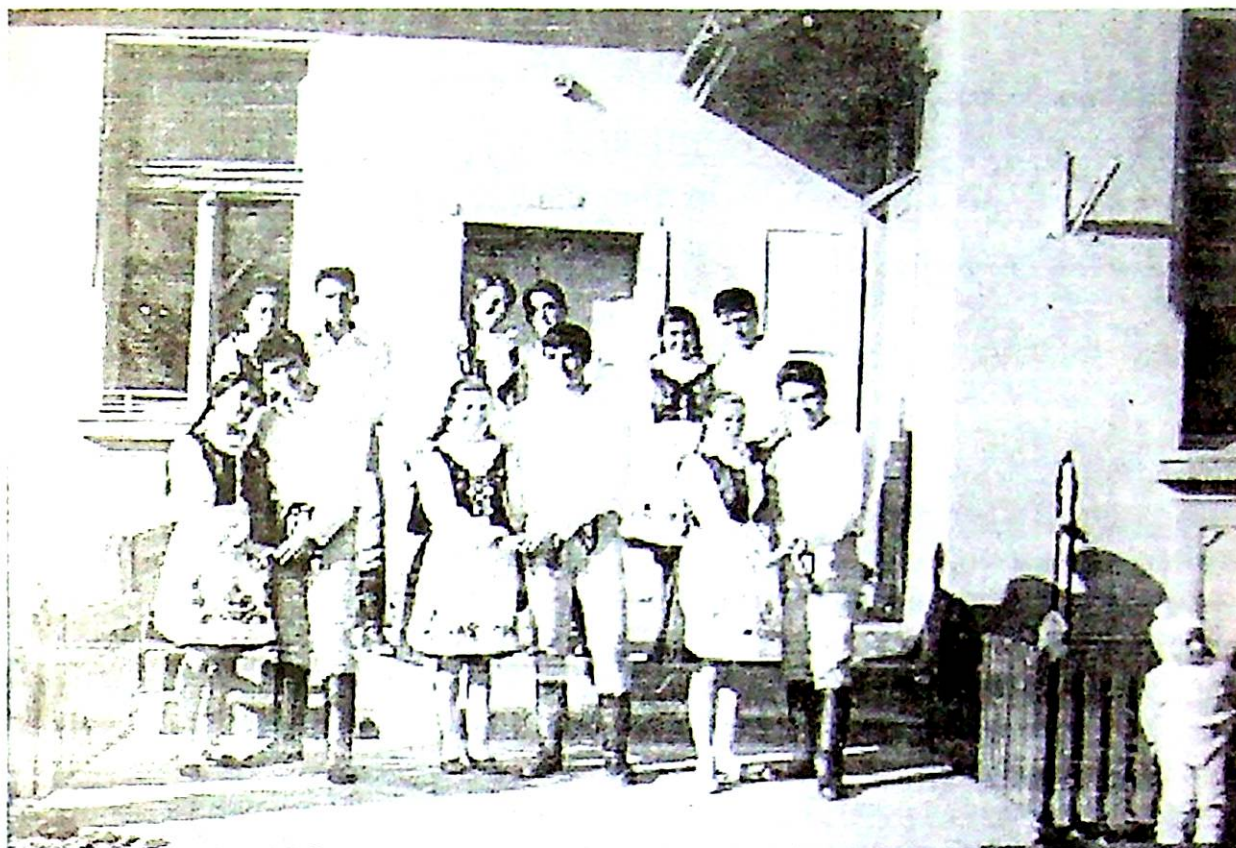

A '40-es évek menyecske viselete, ami hamar kiment a divatból

Fiatalok viselete a '60-as évekig

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

Fiatalok csoportja mai népviseletben

ősi paniti daloknak számítanak, jellegzetes sajátosságaik miatt. Idézzük: "Következésképpen négy dalunk (az alább közölt négy dalról van szó) mezőpaniti sajátossága először is abban a módban nyilvánul meg, ahogyan a szövegek a dallamokkal társultak, ezenfelül pedig a mezőpanitiak éneklése nyomán adódó apróbb-nagyobb dallami, ritmus- és előadásbeli módosulásokban." A dalok a következők:

Poco rubato $\text{♩} = 112$ Mezőpanit

1. Lám meg-mondtam, bús ge-li-ce,

Ne rakj fész-ke-t az út-szél-re,

Mer az ú-ton so-kan jár-nak,

Té-ged, ba-bám, fel-ta-lál-nak.

Lám megmondtam, bús gerlice,
Ne rakj fészket az útszélre,
Mert az úton sokan járnak,
Téged, babám, feltalálnak.

Rakj csak fészket az erdőbe,
Annak is a közepébe,
Fügefának levelére,
Cédrusfának tetejére.

Mezőpanit – monográfia

Tempo giusto ♩ = 126 Mezőpanit

1. É-des-a-nyám, ne til-tson a ba-bámtól,
Ha meg a-kar men-te-ni a ha-tól-tól.
Meg-men-te-ne, de már ak-kar ké-ső lesz,
Mer az ár-va, bús szi-vem a sír-ba lesz.

Édesanyám, ne tiltson a ba-
bámtól,
Ha meg akar menteni a haláltól.
Megmentene, de már akkor késő
lesz,
Mer az árva, bús szívem a sírba
lesz

Én istenem de víg voltam ezelőtt,
Míg a babám eljárt a kapum előtt,
De mióta ja kapumat kerüli,
Csak az fáj, hogy miért tudtam én
szeretni.

Tempo giusto ♩ = 72 Mezőpanit

1. Én nem bá-nom, é-des-a-nyám, ta-gadj meg,
Mer a szi-vem a ró-zsá-mér ha-sad meg,
Úgy meg-ha-sad mint a ré-ten a só-té,
Kis-an-gya-lom, nem le-he-tünk egy-má-sé.

Én nem bánom, édesanyám,
tagadj meg,
Mer a szívem a rózsámér hasad
meg
Úgy meghasad mint a réten a
sáté,
Kisangyalom, nem lehetünk egy-
másé.

Túl a vizen learatták az árpát,
Elvágta a bús gerlice jobb-
szárnyát
Bús gerlice sír a jobbszárnya
után
Én is sírok a régi babám után.

A dalok közül a második tiszta ötfokú, régi stílusú dalváltozat, ősi eredetű. Ezekenkívül rengeteg régebbi és újabb keletű népdalt énekelnek, amelyek a jelentéktelen eltéréseket leszámítva, másfelé is megtalálhatók.

A népzene művelésének egyik formája Paniton a hangszeres zene. 1960-ig szinte minden családban esténként rendszeren előkerül a citera, s a család tagjai felváltva vagy közösen játszották a legszebb népdalokat. Még ma is legalább száz citera van Paniton. A hatvanas évektől errefelé, amikor megindult az ingázás, és az emberek váltásokban dolgoztak, a családtagok már nem töltötték együtt a csendes estéket, mint valaha, és ezért a citerázásra is ritkán van kedv. Mindemellett még akadnak szép számmal fiatalok, akik

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

Tempo giusto ♩=132 Mezőpanit

1. Sze-ress, sze-ress, de nézd meg kit,
 mer o sze-re - lem meg - va - kít,
 Sij ra la la la la la la la la la.
 En - ge - met is meg - va - ki - tott,
 ö - rök - re meg - szo - mo - ri - tott,
 Saj la la la la la la la la la.
 saj la la la la la la la la la.

Szeress, szeress, de nézd meg
 kit,
 Mer a szerelem megvakít,
 Sij ra la la la la la la la la.
 Engemet is megvakított,
 Örökre megszorított,
 Saj la la la la la la la la.
 Saj la la la la la la la la.

Szeretném én azt megtudni,
 Szabad a másét szeretni
 Sij ra la la la la la la la la.
 Tudakoltam, de nem szabad,
 Így a szívem gyászba marad,
 Saj la la la la la la la la.
 Saj la la la la la la la la.

szívesen citeráznak. A citerakészítő mester Kozma János volt, aki késő öregkoráig készített citerákat rendelésre. Hegedűn vagy harmonikán kevesen játszanak, ezért állandó zenekart nem is lehetett alakítani. Az utóbbi időben több fiatal tanul elég biztató eredménnyel.

A panitiek énekkultúrájának kialakulását valószínű, a már az 1910-es években működő énekkar is segítette, amit Szabó Géza tanító szervezett meg és vezetett.

A népi táncok folklórkincse képezi azt a területet, ahol megnyilvánul az emberek életszemlélete, felfogása, dinamizmusa, optimizmusa és közösségi érzése. A paniti ember a legrégebbi időtől szereti a táncot, és kialakította sajátos táncművészetét. Egészen a 60-as évekig minden vasárnap tánc volt a fiatalok számára, ahol az ifjabbak megtanulták az öregebbektől a paniti táncot. A 30-as évekig a csűrökben táncoltak, azután felépítették a tánctermet, ami a mai művelődési otthon helyén állott. A tánc megkezdése előtt a legények a zenekar körül gyülekeztek, és félkörbe állva járták a paniti verbunkost a zene ritmusára. Karjukat magasra tartva pattogtattak, lépegettek, bokázva felugrottak, csizmaszár-veréssel, majd kezdték előlről, amíg ki nem fáradtak. Ez a szép, dinamikus tánc teljesen feledésbe merült, a fiatalabbak

Mezőpanit – monográfia

Az "orsóstánc"

nem tanulták meg, s így ma már talán 2-3 öregember ismeri a régi verbunkos elemeit.

A verbunkos után megkezdődött a páros tánc. A leányok, anyjuk kíséretében a bejárat környékén állottak, és várták a legények táncba hívását. A legény nem ment a leányhoz, csak intett neki. Akkor a leány odament a legényhez, s elkezdtek táncolni a csárdást.

A paniti csárdást lassú lépésekkel kezdték (polkázásnak hívták), majd a legény felugrott, bokáját összeverte, és kezdődött a csárdás-forgás jobbra, balra, azután a forgatások elől és hátul, míg a legény egyet-egyét ugrott, s a csizmaszárra csapott. Egy-egy jó fárasztó forgás, pörgetés után jött a pihentető, amikor csak egészen lassan lépegettek, majd kezdődött előlről. A negyvenes évekig ezeken a táncokon kívül mást nem táncoltak, de a csárdás később is megmaradt, úgyhogy a mai generációk is megtanulják.

A táncdélutánokon kívül bálakat is rendeztek, igaz, hogy csak a nagyobb ünnepeken. Ezeken fiatalok és öregebbek együtt táncoltak, kivéve a húshagyó keddi bált, ami kimondottan a házasok mulatsága volt. Mondják, hogy a délutáni táncok alkalmával és a bálokban szinte elkerülhetetlenek voltak a verekedések, amelyek általában a lányok miatt robbantak ki.

A 40-es évek után a tanuló ifjúság honosította meg a valcert, tangót és más divatos táncot. Ez nem ment olyan könnyen, eleinte nem akarták elfogadni, de aztán lassan teret hódítottak, úgyhogy a háború után vegyesen járták a csárdást és a többi új táncot. A modern zene térhódítása magával

hozta a 70-es évek táján elterjedt új táncokat, amelyek hamar elterjedtek. Ezután már a könnyűzenekarok szolgáltatták a tánczenét. A 80-as évek után a diszkózene szerepelt a tánccélutánokon.

Ń Népszokások

Paniton elég gazdag kincsestárát találjuk a különböző népszokásoknak. Ezek nagy része az élet különböző mozzanataihoz kapcsolódik, mint a születés, házasság, halál, névnapok, fonóestek, szüreti multságok és egyebek.

A paniti ember gyermekszerető. A sok gyermeket áldásnak tartotta, s amint már említettük, a régebbi időkben sok gyermek született. Sajnos, a betegségek – torokgyík, tüdőgyulladás, tuberkulózis – következtében sokan nem érték meg a felnőttkort. A segítségadás egyik szép hagyományát bizonyítja a kismamák meglátogatása. Előbb a rokonok, majd a szomszédok és jó ismerősök keresik fel és hat hétig ellátják a családot mindenféle étellel. A jelenben valamivel leszűkült az ételiszerek változatossága. Újabban virággal és tésztával vagy néhány megvásárolt süteménnyel kedveskednek. Ugyanakkor az újszülöttnek ruhaneműket és játékokat vásárolnak.

A névadás ünnepsége, a keresztelő, jelentős mozzanat volt a család életében. Ez nemcsak a keresztelői multságért volt így, hanem azért, mert a keresztszülő-keresztgyermek viszonyt komolyan vette mindkét fél. A keresztszülők ajándékot adtak a keresztelő alkalmával, végig tartották a komaságot, s a két család mindenben segítette egymást. Pénzt adtak, ha katonának ment a keresztfiú, esküvőkor bővebben ajándékoztak. A keresztapa vagy keresztanya temetésén a mai napig a keresztfiú viszi a fekete zászlót. Napjainkban is élnek a keresztelői szokások, annyiban módosulva, hogy sokszor 10-15 keresztszüleje van egy gyereknek, a keresztelői ünnepségen ajándékot és pénzt adnak, mint a lakodalomban vagy a konfirmálás alkalmával.

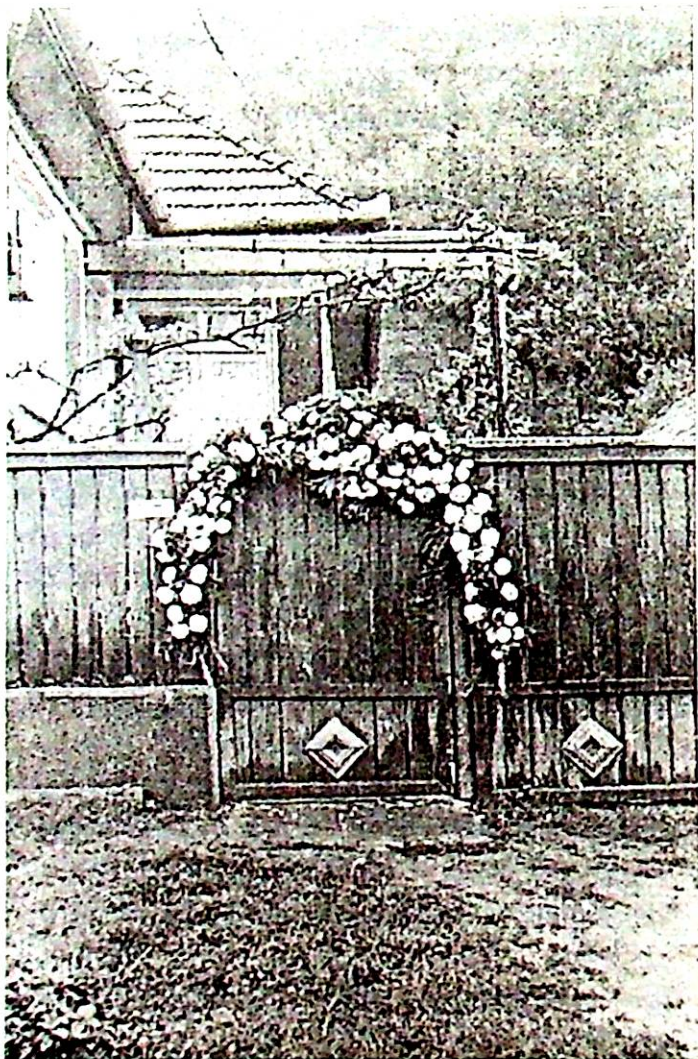
Mezőpaniton a keresztnevek kiválasztásában érvényesülnek a tradíciók, a vidék szokásai, a névdivat valamint az új iránti fogékonyság. A keresztneveket a szülők választják ki. A férfi keresztnevek közül nagyon gyakoriak a Sándor, József, János, amelyeket 1974-ben 346-on viseltek. Közepesen gyakori az Albert, Antal, Attila, Árpád, Béla, Csaba, Pál, Péter, Zoltán, melyeket 568 férfi viselt. Ritkábban fordul elő az: András, Andor, Balázs, Barna, Benedek, Dávid, Dániel, Dénes, Domokos, Elek, Elemér, Ernő, Gáspár, Győző, Huba, Imre, Jenő, Kálmán, Károly, Levente, Lőrinc, Miklós, Nándor, Ödön, Sámuel, Tamás, Tibor, Zsigmond, amely neveket 139-en viselnek.

A női keresztnevek közül gyakori az Anna, Eszter, Ilona, Ágnes, Jolán és Juliánna, amelyeket 585 nő visel. Közepesen gyakori a Borbála, Erzsébet,

Mezőpanit – monográfia

Gizella, Irén, Ibolya, Ida, Irma, Katalin, Piroska, Rozália, Sára és Zsuzsánna, amelyeket 403 nő visel. Ritkábban használt keresztnévek: Aranka, Anna-Mária, Edit, Enikő, Emese, Elvira, Emma, Éva, Gyöngyvér, Hajnalka, Ildikó, Jozefa, Judit, Kinga, Katalin, Lenke, Margit, Magdolna, Melinda, Márta, Mária, Rebeka, Regina, Teréz, Tünde, Ezeket 111 nő viselte. Nagyon ritka nevek az Angéla, Amália, Blanka, Csilla, Ella, Emília, Hilda, Olga, Panna, Rózsa, Harmatka, Rita, amelyek egy, ritkábban két esetben fordulnak elő.

Egy érdekes régi szokás divatozott Paniton, a fiúk **legénnyé avatása**. A legénnyé avatást a nagyobb fiúk végezték és pedig úgy, hogy az az évben konfirmált fiúkat, az utcabeli legények egy este elkapták, egy legény leült a földre, annak térdén keresztül fektették az újdonsült legényt, lefoglák és tenyérrrel vagy pálcával jól az ülepére vertek. Ez alól nem volt kivétel, ezen mindenkinek át kellett esni, így aztán a legénykék nem is nagyon ellenkeztek, mert a nagyobb legények csak így fogadták be soraikba. Az avatás után az új legény teljes jogú tagja lett a legények társaságának, és részt vehetett a vasárnap délutáni táncmulatságokon. Ez a szokás a II. világháború után elmaradt.

A lányos ház kapuja felvirágozva

A lányos házak kapujának felvirágozása

Pünkösd első napjára virradó éjjel a legények a kedvelt lányok kapuját szépen feldíszítik viraggal és zöld ágfüzérekkel. Ennek érdekében nem riadnak vissza a szomszédos kertekből való viráglopástól sem.

Az **esküvői és lakodalmi népszokások** igen hangulatos változata divatozott Paniton. Ezeket az 1960-as évekig mindig csak kedd napon tartották, s csak azután váltottak át szombatra.

Az esküvőt megelőzte a leánykérés. A lányos házhoz, miután a fiatalok már egyetértettek, az apa és a fiú keresztapja ment el, ahol előadták jövetelük célját. A leánykérés legtöbbször incidens nélkül zajlott le, csak a formáságoknak kellett eleget tenni. Kitérték az esküvő napját is. Azután felkérték a vőfélyeket a

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

tisztség elfogadására. Násznagynak általában a keresztszülőket vagy az apa egyik testvérét hívták.

Az esküvő előtt 2 héttel a vőfélyek megkezdik a hívogatást. A vőfélypálcákat a menyasszony készíti el, szépen felvirágozza és szalagozza.

A lakodalmi ceremónia alkalmával elhangzó szövegeket (Kicsi) Kovács Sándortól írtuk le, aki Paniton a 620 szám alatt lakott, és fiatal korában számtalanszor volt vőfély.

Vendéghívás:

*Alázatossággal lépünk e hajlékba,
Az ég áldása szálljon a benne lakókra.
A házigazdától bocsánatot kérünk,
Hogy e tisztos házba belépni merészlünk.
Jövetelünk okát elmondom én bőven,
Egy szép ünnepély van készülöben,
Melyre a családot általunk hívatja
X.Y., az ő fiának öröme napjára,
Úgy mint kedden a nászba, a hitnek kihallgatására,
Mint pedig egy kevés étel és ital elhasználására,
Egy-két pár táncnak eljárására, vagy elnézésére.
S ha ígéri Kegyelmetek, hogy el fognak jönni,
Szíveskedjenek kedden reggel a háznál megjelenni.*

A meghívottak megköszönték a meghívást, s megígérték, hogy ott lesznek. Az esküvő napján délelőtt gyülekeztek a meghívottak a vőlegény házához. Itt itallal és kaláccsal kínálták őket. Úgy 12 óra tájt a násznagy megadta a jelt az indulásra. Mindenki felkészült. Akkor a vőfély (ritkábban a násznagy) elbúcsúztatta a vőlegényt:

*Tisztelt násznép, halljunk egy pár búcsúszavakat
Mielőtt itt hagynánk e tisztos hajlékot.
Mert illő, midőn ily útra indulunk,
Isten és ember előtt híven beszámoljunk.
Kedves vőlegényünk e módon szólana,
Ha szíve érzelmétől e szavakhoz jutna.
Elmondom tehát mit elméje gondol,
Ilyenformán volna, látom bús arcáról:
Szűnjék meg mostan a hegedű zengése,
És a sarkantyúknak némuljon pengése,
Mert búcsúzásomnak most léssen kezdése,
Legyünk csendben még léssen végzése.
Zeng búcsúszavam, hullanak könnyeim,
Mert töletek válok kedves jó szüleim.
Hatalmas Úristen, a világ teremtője,
Tekints le e kegyes jó szülőkre.
Harmatként áldásod szállítsd le fejükre,*

Mezőpanit – monográfia

*Kik által engem a világra helyeztél,
Most pedig számomra más utat jelöltél,
S a házaséltre engem segítettél.
Buzgó szívvel hálát adok neked,
És áldom örökké szent gondviselésedet.
Buzgó szívvel kérem Isteni Felséged,
Hogy lelkem üdvére add e páros éltet.*

Búcsú az apától:

*Most hozzád fordulok drága, kedves apám,
Könnyeimtől, nézd, mint borul el orcám,
S mielőtt házadból kilépek,
Tőled térdre esve bocsánatot kérek,
Mert megbántottalak,
Jóságodért gyakran megszorítottalak.
Drága édesapám feledd el ezeket,
Az Isten áldjon meg ezekért tégedet,
Sok bő áldásával részesítse élted,
Holtad után pedig vigye föl lelkedet,
Az örök életben adjon neked helyet.*

Búcsú az anyától:

*Hát hozzád mit szóljak drága édesanyám,
Ki e koromig voltál gondviselő dajkám.
Tudom, hogy nagyon fáj anyai szívednek,
Midőn elválását látói gyermekednek,
Kit édes tejével tápláltad emlődnek,
S most át kell engedned titkos jövődnek.
Kedves édesanyám tudom mint szerettél,
Mint gyenge virágot ápoltál, neveltél,
Jóra tanítottál, a rossztól féltettél,
Most szárnyomra engem eresztettél.
Azért édesanyám, mielőtt indulok,
Könnyező szemekkel kebledre borulok,
Bocsánatot kérek, kedves édesanyám,
Ha megbántottalak életemnek folytán,
Kérek az Istenre, bocsásd meg vétkeimet,
Hogy el ne veszítsem én szegény lelkemet.
Ezekért áldjon meg az Isten is téged,
S fényes országába juttassa be lelked,
Amíg pedig élted e világon éled,
Az Isten kegyelme legyen mindig veled.*

Búcsú a testvérektől:

*Kedves testvéreim, hozzátok is szólok,
Mielőtt tőletek ezúttal elválnék.*

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

*Az Isten áldását kérem lelketekre,
Oly bőven, miként harmat száll a földre,
Végül vigye fel lelketeket a mennybe,
Örvendjete ottan örök dicsőségben.*

Búcsú a barátoktól:

*Kedves legény barátaim, felétek fordulok,
Ha reátok nézek, szinte megújulok.
De seregetekből más útra indulok,
Minden vétségemért hát megbocsássatok,
Szívességeket Isten koronázza,
Minden áldását rátok szállítsa,
Legyen a szerencse éltetek dajkája,
Szálljon rátok a szerelem áldása.*

Búcsú a szomszédoktól:

*Kedves alsó-felső jószívű szomszédaim,
Mindenféle kegyes jóakaróim,
Áldjon meg az Isten, szívemből kívánom,
Vigye föl lelketeket az örökéletbe,
Adjon nektek helyet a mennybe.*

A búcsúzás után a vőlegény, násznagy, násznagné, vőfélyek és a jelenlévők elindultak kikérni a menyasszonyt. Ott már várta őket a menyasszony, örömszülők és a kiadó gazda, aki a menyasszony keresztapja szokott lenni.

Induláskor a következő szöveget mondta a vőfély:

*Tisztelt gyülekezet! Isten szent nevében
Induljunk el innen, csendes békességben,
Vőlegény urunknak keressük fel párját,
Az ő drága kincses menyasszonyát,
Szerezzünk ma neki örömet, boldogságot,
Hozzunk a keblére egy szép gyöngyvirágot.
Először majd Isten hajlékába visszük,
Hol szent áldások után boldog lenne hitük.
Induljunk el tehát Isten szent nevében,
Megyünk a mátkáért a legnagyobb rendben.*

A lányos háznál a kapuban a vőfély köszöntötte a ház népét és bebocsátást kért:

*Békeség e háznál! Jó napot kívánok!
Én egy nászseregnek követén állok,
Bátor vagyok e ház urához szólani.
Ki e háznak megbízott szószóló gazdája?
A kiadó gazda jelentkezik, a vőfély folytatja:
Kedves jó gazduram! a mi bizodalmas nászurunk,
X. Y. miáltalunk tiszteli
És arra kéri kegyelmeteket,*

Mezőpanit – monográfia

*Hogy az útban lévő seregével, ha lenne olyan szíves,
Egy kevés ideig, mint utazókat befogadni,
Míg szívünk szándékát elbeszéljük,
Azon jószágát meg fogjuk köszönni,
Istentől minden jót kívánunk,
Becsés választ várva, vagyunk jóakarói.*

Itt mókás jelenetek következtek; találós kérdéseket tesznek fel stb.
Azután a násznagy és a násznép bemennek. A násznagy köszönti a háziakat:

*Adjon Isten szerencsés jónapot!
Ki a háznak szószóló gazdája?
Minden áldásnak kútfeje,
Akitől száll alá minden jó tökéletes ajándék,
Onnan felülnet az egekből,
Szállítsa a maga mennyei áldását
Mindnyájan kegyelmetekre,
És akit egészségben és békességben megtartottál
Atyai jóvoltából, a szeretet tartsa meg továbbra is,
Akit pedig betegséggel, vagy szomorúsággal meglátogatott,
Hathatós lelke által vigasztalja,
És gyógyító karjával gyógyítsa meg,
Szívemből kívánom.*

Egy pár órai szállást kérünk míg szívünk szándékát elbeszéljük.

A szállást szívesen megadják, kevés időre letelepednek, megkínálják őket.
Egy bizonyos idő múlva a násznagy kikéri a menyasszonyt:

*Örvendünk és szerencsésnek tartjuk,
Hogy drága uraimékat ily szép egészségben, egybegyűlve találtuk.
Ezen egész egybegyűlésüket az úr kedvelje és áldja meg,
Az elkezdett dolgunk véghezvitelére.
Mostan egy-két szónk volna kegyelmekhez,
Méltóztassanak jól meghallgatni.
Jól emlékezhetnek kegyelmek reá, hogy az elmúlt napokban,
megkerestük a kegyelmek házában felnevelt leányzót.
Az úristen megáldván a mi utunkat,
Eljegyeztetett vala a kegyelmek leánya, oly feltétellel, hogy
ha az isten jóvoltából elérjük ezt a napot,
ezt a személyt kezünkhöz fogják adni.
Ezt a napot pedig a jóisten megengedte egészségben s békességben
elérnünk, amelyen a jegyadásuk által házasságra kötelezett személyek,
az esküvés által elválaszthatatlanul egybe köttetnek, amely dolognak
kegyelmeknek egybegyűlése csalhatatlan bizonyosága.
Nincs már egyéb hátra, hanem, hogy az kegyelmek jelenlétükben,
amidőn a mi becsületes vőlegényünk X. Y.,
Őkegyelmék menyasszonyát X. Y.-t*

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

*Szüleinek házától és gondviselése alól,
A maga szárnya s gondviselése alá akarja venni.
Ne késleltessék meg azért a mi vőlegényünket ezen szándékában,
és ne mondják kegyelmek azt, hogy a leány a bátyjával hadd legyen
velünk egy néhány napig, bár csak tíz napig.
Aztán menjen el a mi vőlegényünk.
Törvényes kívánságát jóváhagyni méltóztassanak,
és a menyasszonyt ládájával s minden hozzá tartozó
óperenciájával megadni méltóztassanak.*

Itt megint mókás jelenetek zajlanak le, mert menyasszony helyett öregasszony, leányka, maskarába öltözött személyek jönnek, akiket persze nem fogadnak el. Nagy a derűtség, nevetés, jókedv. Végre kihozzák a menyasszonyt, fehérbe felöltöztetve. A vőfély és vőlegény átveszi. A násznagy megköszöni:

Tisztelt gazda uram, köszönöm szívességét, ebben a részben eleget tett. Kívánom, hogy az isten éltesse a gazda uramat, hogy számos éveken keresztül sok egybe kelendő személyeknek kiadó gazdája és megbízott szószólója lehessen.

A násznagy átadja a szót a vőfélyeknek a menyasszony búcsúztatására:

*Fényes virtusokkal tündöklő nemes ház!
Kérlek e kevés beszédemre vigyázz.
Hallgass el mostan muzsika zengése,
És a sarkantyúknak is szűnjön meg pengése.
Mert szólani akarok a gyülekezetnek,
Férfi és női tisztelt személyeknek.
Sok hasztalanságra nincs idő mostan,
Kezdem a beszédem hol rövidebb, ottan.
Mindnyájan látjátok, hogy itt ünnepnap van,
két hű és igaz szív dobog nagyon.
Mert egy ifjú leány szüleit elhagyja,
Végbúcsú szavait nekem átal adja.
És ha senkinek terhére nem léssen,
E búcsú hangokat itten elé veszem.
Dicsőség először a nagy magasságban istennek,
Ki lakik fénylő boldogságban,
Ki rendelt is nékem egy igazi társat,
Kivel megnyerjem mennyben koronámat,
Csak te tudod, uram, minden akaratomat,
Mire fordíthatod most gondolatomat.
Áldd meg azért, kérlek, az utamat.
Örömmel virradt fel reám a szép reggel,
Hosszú az én utam melyikre megyek el,
Zeng búcsú szavaim, hullanak könnyeim,*

Mezőpanit – monográfia

Mert tőletek válok kedves jó szüleim.

Búcsú az apától:

*Kedves édesapám, ki engem felneveltél,
Igaz úton járni mindig vezéreltél,
Hogy boldoggá tehess, arra törekedtél,
Mint saját lelkedet, engem úgy szerettél.
Úgy szálljon rád az úr áldása,
Miképpen az égből az eső hullása.
Víg kedvednek ne legyen soha elmúlása.
Köszönöm édesapám hű szeretetedet,
Mert nem érdemlem én gondviselésedet.
Én elmegyek, itt hagyom a házat,
Ahol engem bölcsőm ringatott.
El kell mennem, köszönöm hűséged,
Édesapám, az isten legyen veled.*

Búcsú az édesanyától:

*Szomorúan búcsúzom az édesanyámtól,
Aki most megválík a kedves lányától.
"h, édes jó anyám, könnyben úszik szemem,
Amidőn tőled búcsúzásom veszem.
Te voltál, aki engem gyámolítál,
Tiszta szorgalommal ki mindig oktattál.
Édes tanácsoddal a jóra vezettél,
Óh, csak most tudom, hogy igazán szerettél.
Megbocsásd jó anyám minden hibámat,
Ha rosszul viseltem néha tán magamat.
Feledd el azokat, hisz én szeretlek.
Most miként a madár, fészkeket elhagyom,
De szívem fáj érted örökkéig nagyon.
Elrepülök most már, eljött a pillanat,
Hogy nem maradhatok anyai szárny alatt.
Virág, ha voltam a család körében,
Iparkodtam eddig a földi gyönyörben,
De már itt a kertész leszakított engemet,
Jó anyám vedd hát vég-köszöntőmet.
Isten áldjon meg téged, sok számtalan jókkal,
Mit ki sem mondhatok e helyen szavakkal.*

Búcsú a testvérektől:

*Kedves testvéreim álljatok előmbe,
Mert keserves könnyek áradnak szemembe.
Majdnem elbágyadok, s színemben változok,
Mert az elválásom szívemben fáj nagyon.
Megválok tőletek kedves testvéreim,*

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

Isten hát veletek, drága szeretteim.
Nem mártok már többé egy tálból veletek,
De azért végképp el ne felejtsetek.
Ahány csepp víz vagyon a Szirusz medrében,
Ahány fűszál terem a világ mezejében,
Ahány bimbó nyílik a király kertjében,
Annyi áldás szálljon rátok éltetekben.
Kedves testvéreim, isten hát veletek,
Én most már elmegyek, adjatok hát kezet!

Búcsú leánybarátaitól:

Most rátok nézek, kedves leány sereg,
Mert bizony az én szívem erősen kesereg.
Mert ki kell lépjek a virágok közül,
Hol tiszta szívetek egészségnek örül.
Mi a leány élet? Egy kicsinke virág,
Sűrű sötétségben egy kicsiny holdvilág.
Együtt éltünk eddig gondtalan napokat,
S én ma elveszítém örökre azokat.
Letűnt már énnekem a virulásom napja.
Mintha a kertész a virágot leszakítja.
Mert már virulásom nincsen kikeletben,
Ki tudja mit érek a közelgő időben?
Ma le vagyon fejemről a pártá,
Szívem szerelmesét, imé, föltalálta.
Ti is készen legyetek, naponta várjatok,
Ki tudja mikor jön, hogy rátaláljatok.
Legyen a szerencse éltetek dajkája,
Szálljon reátok a szerelem áldása.

Búcsú a rokonoktól és szomszédoktól:

Minden közelebbi és távolabbi rokonok és szomszédok!
Tőletek is mostan búcsúzni akarok.
Én kilépek mostan ti közületek,
De azért ne vessetek ki a szívetekből.
Hisz az ifjúnak szerelme föllángol,
És társat keres a világon bárhol.
Ne legyen közöttünk háborúság,
Éljen a szívünkben örök ifjúság.
Az isten áldjon meg örökké egytől-egyik,
Áldása tirajtatok legyen mindig.
Tiszta szívből mondja egy hű rokonotok,
Ki előtt ti örökké kedvesek voltatok.

Búcsú a háztól:

És most isten veled, te kicsike hajlék,

Mezőpanit – monográfia

*Melyben ifjúságom eddigé virágzék.
Mielőtt elmennék, elbúcsúzom tőled,
Oh, mert most örökre megyek el belőled.
Itt e kis hajlékban szült az édesanyám,
Aki életemnek hű támasza vala.
Itt e kis hajlékban karjain ringatott,
Erkölc szorgalmára itten tanítgatott.
Boldog gyermek éveim itten repültek el,
Most nekem innen örökre távoznom kell.
Az isten oltalma ott feletted legyen,
Bened az örömnél hangja mindig zengjen.
Áldás halmozza el a benned lakókat,
Hogy élvezhessenek minden földi jókat.
Néktek is mindnyájan, kik ide jöttetek,
Hogy a mai naptól részt vegyetek,
Adja isten néktek minden jószágát,
Árassza rátok minden boldogságát.
Boldogok legyetek, szívemből kívánom,
Mivel búcsúzásom ezennel bezárom.*

Ez alatt az idő alatt öt, hat ökrös szekér ülésekkel ellátva és szöttesekkel leterítve a ház elé hajtott. A menyasszony és vőlegény nem egy ülésre, hanem külön ültek a násznagyaikkal, az első szekérre. Az ökrök szarvára szépen kivarrt zsebkendők voltak kötve, a nyakukba pedig – csak erre az alkalomra használt – hatalmas csengők. A következő szekerekre a násznép telepedett. A menet énekszóval hajtott a község házára. Közben az asszonyok rigmusokat kiabáltak, csujogattak. A vőfélyek a jegyzőt felkérték a szertartás elvégzésére:

*Tiszteli a násznagy urunk az anyakönyv vezető urat!
És arra kéri, legyen olyan szíves kikérdezni egy pár ifjút,
És az anyakönyvbe bevezetni. Azon jószágát meg fogja köszönni.*

Miután a polgári esküvő formásagai lejártak, a násznagy megköszönte a jegyzőnek a fáradságát:

*Tekintetes anyakönyv vezető úr!
Hálásan köszönjük, hogy ezen előttünk álló pár ifjat
Megeskette a polgári törvények és hit által.
Kívánom, hogy a jó isten éltesse a tekintetes
Anyakönyv vezető urat sok éveken keresztül,
Hogy sokat megeskethessen, és ezen szent hivatalát
Folytathassa örömben és meglegedésben.*

Ezután a menet nótá- és zeneszóval ment a templomba, az egyházi esküvőre. Mielőtt a templomhoz értek, tisztos távolságban leállt a zene és ének, s csendben vonultak a templomba. A templom előtt megállt a menet és a vőfélyek bementek a papot felkérni a szertartás elvégzésére:

Tiszteli a násznagy urunk a nagyérdemű tiszteletes urat,

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

*És arra kéri, hogy legyen olyan szíves a szent házunk ajtaját
kinyitni és ott velünk együtt megjelenni,
S ott egy pár ifjút a hitnek és szeretetnek arany láncával egybe kötni.
Azon jószágát meg fogja a mi násznagy urunk köszönni.*

A szertartás után a násznagy köszönetet mondott a papnak:

Nagy érdemű tiszteletes úr! Alássan köszönöm, hogy a papi szent kötelességből kifolyólag, szent hitünk és vallásunk szerint, nem sajnálta ezen előttünk lévő pár ifjat a hitnek és szeretetnek arany láncával összekötni, és szent esküvel megesketni, és egymásnak sorstársává tenni.

*Adja isten, hogy az elmondott eskü, a kölcsönös szeretetre nézve
Az ifjaknak legyen tükörként szeme fénye, hogy ők arról soha el ne feledkezzenek, sőt annak megtartói legyenek.*

Éltesse sokáig a tiszteletes urat az isten, hogy az idők során még sokat eskethessen és folytassa szent hivatalát örömben és megalégedésben.

Az énekvezetőnek is köszönetet mondott:

Igen tisztelt énekvezető úr! Köszönjük ezen szívességét,

Hogy megjelent ezen fiatal pár szent fogadástételének hallgatására, és szent kötelességből az orgona sípjait szólásra helyezte, s úgy dicsőítette az úrnak nevét, ezen fiatal pár szent fogadástételén. Kívánom az énekvezető úr részére, hogy sok számos évek során keresztül dicsérhesse az úrnak nevét. Megjegyezzük, hogy egészen az 1960-as évekig Paniton a fiatalok semmilyen gyűrűt nem használtak. Ez csak azután jött be a szokásba. (Azt mondják, Bartha Pityuék kezdték meg elsőnek.)

A templomból kijövet nagy zene- és énekszóval viszik az új párt a vőlegény házához. A szekéren most már egymás mellett ülnek. A hazáig vezető úton a legények elkötötték hosszú, erős láncokkal az utat. A menet megáll. Az egyik legény azt mondja: - Násznagy uram, itt addig tovább nem mehetnek, amíg egy néhány kérdésre meg nem felel. Ha pedig nem tud megfelelni, akkor egy veder bort ad. Mondja meg, hogy mi van a kalapom alatt. (A kalapja le volt téve a lánc elé.)

Igencsak úgy történt, hogy násznagy uram sohasem találta el, mi van a kalap alatt, mert hát sohasem az volt, amire ökelme gondolt. Így aztán a váltságdíjat mindig ki kellett fizetni. Ahogy mesélik, nem egyszer megtörtént, hogy a lakodalom ezen mozzanata beárnyékolta a jó hangulatot, mert parázs verekedéssé fajult az alkudozás, amely során násznagy uram is belátta, hogy ezek alól az íratlan törvények alól nincsen kibúvó. Volt olyan lakodalom, amelyiknek kétszer, háromszor is elkötötték az útját, amíg hazaért.

Hazaérve a legény házához, a vőfély a következő köszöntőt mondja:

*Én násznagy uramnak bölcs engedelmevel,
Felköszöntésemet ekképpen mondom el.
Áldjuk az úristent, ő szent kegyelméért,
Hogy ezen szent esküvő ily szépen véget ért.
Tetézze az új párt égi kegyelmével,*

Mezőpanit – monográfia

*Áldja meg őket sok jó egészséggel,
Hogy a két örömapa az örömanyákkal.
Ieljenek majd sok örömet az unokákban.*

A fenti köszöntő előtt a násznagy elmondta, hogy amiben fáradoztak, és elindultak, szerencsésen véghezvitték, s megkérdi, hogy az új asszonyt, a menyüket, befogadják-e. Következik a menyasszony bemutatása. Ezután a vendégeket asztalhoz ültetik, a következő biztatóval:

*Dicsérettel legyen tele ez a hajlék,
Csendességben legyünk, hogy beszédem hallják,
Szomorúság, bánat mitőlünk távozzék,
Aki nem tud semmit, most tőlem tanuljék.
Uraim, az asztal meg vagyon terítve,
Tányér, kanál, villa, kés el van készítve.
Jönnek majd az étkek is mindjárt sorjában,
Ez a sok legénység nem áll itt hiában.
Nehogy az asztalon az étel meghűljön,
S felmelegítése dologba kerüljön.
Tessék, uraimék, helyre telepedni,
A muzsikásnak is meg kell melegedni.*

Az új pár az asztalfőn ült a násznagyokkal. Megkezdődött a vacsora, az ételek felhordása a következő sorrendben: laskaleves, főtt hús, sült hús, kása (tejbe főtt zsemlekása), tészta, torta, reggel felé töltött káposzta. Mindenek előtt pálinka, étkek közben bor. Minden egyes fogást a vőfélyek mondókája vezet be. Az első vőfély:

*Méltó hát, hogy itten az öröm terjedjen,
Ételben, italban testünk részt vehessen.
De ne féljen senki, hogy csömört fog enni,
Mert a gyomrát biz' itt meg nem terheli.
Vőfélyek érkeztek híres Perzsiából,
Követet küldött hozzátok Szkítiából (Szityiából),
Utánam érkeztek megterhelt tevéim,
Majd előkerülnek pompás étkeim.
Az első tál étel lesz a bagoly-nyerítés,
Második csirke-ordítás,
Utána jön majd a kemence-nyögés,
Címer-ordítás, meg a borjú-köhögés,
Végre érkezik egy üres kocsizörgés.
Egy öreg disznó helyett egy fejsze foka,
sült pecsenye helyett lesz egy beteg bolha.
Nyársra húzva, háromszáz béka combja.
Készülnek az étkek, süt-főz a szakácsné,
Jól ért ám mindenhez, jobban mint a papné.
A jó étkeket tudja kavargatni,*

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

*De a boros kancsót is tudja hajtogatni.
Már most nem mókázom, megyek a konyhára,
Sok jó ételek drága italára,
És majd megjelenek mindnyájok láttára,
Hogy ha előbb nem, majd szent ficsór napjára.*

A pálinka behozása után kínálás:

*A pálinka mérges ital, aki issza, hamar maghal,
Télben fázik, nyárban gunnyaszt,
Okos ember nem issza azt.
Itt van a kezemben egy nagy cylinderrel,
Meg van édesítve mézédes nádmézzel.
Fel van fűszerezve mandulagyökérrel,
Igyunk tehát ebből, nincsen ez méreggel!
Aki ebből egy jó csomót bekapott,
Földhöz vág a talján fajtából vagy hatot.
Így tehát, hogy kínáljam, tőlem ne várjátok,
Békesség hozzátok, így köszönöm rátok!*

Az első tál étel ajánlása:

*Itt van hát az első tál étel, behoztam,
És, hogy el ne essem, sokat imádkoztam.
A szakáccsal jól megfűszerszámoltattam,
Borssal meg gyömbérrel, és meg is sózattam.
Örvendek, ha tálát viszek ki üresen,
Lássanak hát hozzá, uraim, jó frissen.
Jó étvágyat hozzá kívánok, szívesen!*

A sült hús ajánlása:

*Sült húst is hoztam, még pedig kétfélét,
Behoztam a kakast és véle a jércét.
Hogy jutottam hozzá, szépen elmesélem,
Hallgassanak hát rám, figyelemmel kérem:
Szaladgált a kakas a jérce nyomában,
Én meg fogtam magam, s futottam utána.
Megcsíptem mindkettőt, hamar, szerencsésen,
Leöltem mindkettőt, és leforráztam szépen.
Lábukat szépecskén össze is kötöttem,
s őket a tepsibe belegyömöszöltem.
Szép piros-barnára sült meg ott a bőrük,
Lett királynak való pecsenye belőlük.
Nyúljanak utána ízes a falatja,
Tessék, násznagy uram, bátran kóstolhatja.*

A pecsenye ajánlása:

*Ki-ki köszörülje mostan jól a kését,
Mert pecsenyét hoztam, mégpedig sokfélét.*

Mezőpanit – monográfia

*Igazán mondhatom, ki eszik ebből,
Mint egy hentes mester, úgy meghízik ettől.
Kik pecsenyét esznek, mind sokáig élnek,
Őseink is ettől lettek olyan vének.
Mivel a pecsenyét mindenha szerették,
Utána torkukat borral öblögették.
Jó étvágyat mindenkinek!*

A bor ajánlása:

*Mikor Noé apánk, Isten parancsára,
A vízözön elől futott a bárkába,
Minden állatból, növényből egyet vitt magával.
De azt mégis bölcsebben tette,
Hogy a szőlőtökét ki nem felejtette.
Neki köszönhetik, hogy a bort ismerjük,
Amelyből erőt és kedvet meríthetünk.
Uraim, megvallom, hogy a bort én is szeretem,
Szent Borbála napján, pincében születtem.
És nekem az a legnagyobb vágyam,
Hogy egy hordó borban legyen a halálam.*

Egy másik bor-köszöntő:

*Szerencsés jóestét, becses kompánia,
Szavamra hallgasson minden emberfia.
Ez a gazdának az utolsó liter bora,
Mert cudar féreg ám a filoxéra.
Látom a sarokban a komámat,
Hogy a szemében nagy aggodalom támadt,
Mert a borból nem ihatik eleget,
Torka kiszáradt, de hiába eped.
Ne félj komám, nem áll a mondásom,
Van még elég borunk, érdemes barátom.
Annyi borunk van, hogy jut neked is elég,
Rajtad kívül ihat minden vendég,
No csak kezdjenek el, uraim, vígan koccintgatni,
Mi nem fáradunk el néktek a bort behozatni.*

Pohárköszöntő:

*Színig telt üveg gyöngyözik kezemben,
Ezer jókívánság forog az eszemben.
A sok közül egyet el is mondok mindjárt,
Éltesse az isten ezt az új házaspárt.
Örömtől ragyogó arcokat látok itt,
Két szerető szívet egy érzés boldogít.
Az ifjú házaspár e két szerető szív,
Kívánom, hogy legyenek egymáshoz halálíg hív.*

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

*Egész életükben boldogok legyenek,
Áldás és öröm közt sokáig éljenek.
Házassági örömnünetet ülünk ma,
Két szerető szívnek vagyon lakodalma.
Örömmel tartom kezemben az üveget,
Éltesse az isten ezen új híveket.
Emelem az üvegem az új házaspárra,
Boldog vőlegényünk hű menyasszonyára.
Áldja meg őket a szeretet istene,
Legyen velük mindig boldogság, szerencse.
Egész életükben boldogok legyenek,
Szívemből kívánom, sokáig éljenek.*

A vacsora közben biztatások hangzanak el. Menyasszonyi biztatás:

*Ugyan a menyasszony mért olyan szomorú?
Hiszen rég elmúlt a török háború.
Ha én olyan menyasszony, vagy mi a kő volnék,
Mindig ennék, innék, mulatoznék!*

Vőlegény-biztató:

*Hát a vőlegényünk min töri a fejét?
Talán hó lepte be a háza tetejét?
Ördög vigye el a bűt, hagyjuk másokra,
Hol van az üveg? Igyunk a rovásra!*

Vendég-biztató:

*Nem siralomház ez! Félre most a búval!
Vigadozzunk, míg ránk nem köszönt a hajnal.
Ürítsük a korsót, nosza rajta, gyorsan,
Ez a sok üveg minek áll itt sorban?
Asszonyok, menyecskék! Hozzá kell csak nyúlni,
A jó bor az asszonyoknál is el szokott csúszni.
Csak ne legyen senkinek se mondva,
Hogy félre álljon a kontya.
Mert nincs annál csúnyább látvány,
Mint a részeg asszony.
Én egyet életemben láttam,
S ha rá gondolok, borzad a hátam.
Nálunk a lányok azt állítják,
Hogy a pálinkát nem ihatják.
De amikor a kontyot felcsapják,
A bor a pálinkával elegyesen isszák.
Akkor nem kell már nekik az orsó,
Csak a pálinkás korsó!*

A kása ajánlása:

E tálban párolog az ízletes kása,

Mezőpanit – monográfia

Melyről azt mondjuk, hogy az isten áldása.

Kivált húsfélével nincsen ennek mása.

Ki tehát nem eszik, saját kárát lássa.

Ne várjanak ugyan sok kínálgatásra,

Ímhol áll az első tál, nyúljanak utána!

Közben vicceket és érdekes, nevetető történeteket is mesélnek, a két vőfély élcelődik egymással. A vacsora végén a násznagy felszólítja a vendégeket, hogy az új párt ajándékozzák meg, ki-ki tehetsége szerint, hogy elősegítsék indulásukat az életbe. Paniton mindig pénzt ajándékoztak, s azt sem nagyon sokat.

Aztán, egy bizonyos idő múlva a szakácsnőnek gyűjtik össze az ú.n. kásapénzt. A vőfély a következő mondókával vezeti be:

Vígságunk búsítja egy szomorú eset,

A sürgés-forgás közben egy kis baj is esett.

Ahogy a szakácsné a kását kimérte,

Ráfröccsent belőle a kezefejére.

Le vagyon forrázva a szakácsné karja,

Nagy égett sebeit kendővel takarja.

Sírdogál szegényke, szánat nézni rája,

Jó lenne elmenni írért patikába.

De gyógyszervevésre, bizony urak, pénz kell,

Ezt a kérést közlöm kelmetekkel.

Adjon hát mindenki, amennyit bír zsebe,

Hadd gyógyuljon meg a szakácsnénak keze.

Mondóka asztalbontásra:

Tisztelt jó uraim, becses asszonyaim,

Hallgassák meg, kérem, egynémely szavaim.

Úgy látom már, hogy itten nem éhes már senki,

Évés helyett inkább mulatna mindenki.

Mivel, hogy én ide felválasztva lettem,

A muzsikásokat ide bevezettem.

A primás engemet ezekkel bízott,

Hogy ha a számára sok erszényt nyittatok,

Akkor megkeresi szaporán a kottát,

S mindjárt muzsikál jó magyaros nótát.

Sokkal szívesebben nyúl a muzsikához,

Ha egy pár császárképet vágnak homlokához.

Mondóka tánc kezdése előtt:

Nosza, Menyus koma, cimbalmod zendüljön,

Hogy a vendégeknek füle megcsendüljön.

Verd el a Rákóczi híres áriáját,

Melyet dalolt, mikor vívta Regőcz várát.

Lám hiszen nem látsz itt egyet sem apácát,

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

Járjuk el hát frissen a magyarok táncát!

Amíg mindez lezajlott, a lány meghívottjai a lányos háznál vacsoráznak. A kétfelé válás a templomi esküvő után történt, amikor is a vőfély vacsora utánra meghívta őket a legény házához. Ezt ágytörőbe hívásnak nevezik:

*A tisztelt gazda uramat szívesen látja,
A mi násznagy urunk, vacsora után.
Szíveskedjen a kis seregével eljönni,
S megnézni, hogy az a kis virágszál, melyet elvittünk,
Milyen kertészkező alatt van, és hogy virágzik.
Ezen fáradságát előre köszönik.*

Amíg az ágytörők érkeztek, a menyasszonyt felkontyolták: a haját a násznagyné kontyba rendezte. Az új asszony levetette a menyasszonyi ruhát, s felvette a menyecske öltözetet. Vőfély mondóka a menyasszony kontyolásakor:

*Csend hegedős, félre, utat engedjete,
Egy fehér galambot násznagyhoz vezetek.
Fehér, dalos, csinos, piros az orcája,
Szinte gyönyörűség nézni bizony rája.
Nem jó az embernek csak egyedül lenni,
Ím úgy kell egy társat személyéhez venni.
Az isten is Ádámra mély álmot bocsátott,
S úgy helyezett mellé csinos asszonyságot.
Nincs is külön élet a páros életnél,
Bizony mondom, nincs külön a földön ennél.
Íme szép vőlegény, itt van a híved,
Legyen örvendetes a földi életed.
Jövendőben nektek legyen szép gyermeketek.
Immáron megtettem kötelességemet,
A többi mondóka a násznagy gondja,
Nem leszek a versemnek örökös bolondja.*

Mikor az ágytörők megérkeznek, a násznagy a felkontyolt menyecskét behozza és bemutatja a gazdának, aki megnézi alaposan, s megállapítja, hogy változás történt rajta. A násznagy megkérdi, hogy bizony miféle változás van rajta? A gazda azt feleli, hogy: Tisztelt násznagy uram, én nem így adtam át, mert akkor nem volt kontya!

A násznagy felkéri az asszonyokat, hogy hozzanak egy ítéletet a fölött, hogy szebb egy lánynak 50 éves korig lánynak maradni, vagy pedig, mikor annak az ideje van, asszonnyá átváltozni. Ez a játék folytatódhat, a vitázó felek ügyességétől függően.

Aztán folytatódik a tánc, a mókázás, viccelődés. Összeszedik a cigányoknak járó ajándék pénzt. A mulatozás reggelig tart.

Itt még megjegyezzük, hogy a lakodalmas menetnek a templomba való vonulása alkalmával szokásba volt, hogy az öregebb asszonyok egy-egy nagy,

Mezőpanit – monográfia

rossz cserépfazekat megtöltöttek hamuval, és a haladó szekerek kerekéhez vágták, minek következtében hatalmas porfelhő kerekedett. Közben ment a csujogató:

Uju ju ju ju ju!
Megdöglött a bándi juh,
Nem kell néki több sarjú!

A kapukban állóknak visszakiáltottak:

Ez az asszony ki van állva,
Szeme szája ki van tátva!

Azok visszakiáltottak:

Kerüld meg a szalmaszálat,
Fogd be azt a lepcsés szádat!
Cserép tányér, csapd össze,
Lepcsés szádat szedd össze!
Fogadjunk egy liter borba,
A menyasszony ki van fúrva!
A menyasszony tubarózsa,
Isten tudja, hogy lesz dóga!

A lakodalmas szokások, kisebb eltérésekkel, mindmáig megmaradtak. Szinte ugyanazok a mondókák maradtak, kisebb változtatásokkal. Elmaradtak az ökrös szekerek, a keddi lakodalmak. Régen általában ősszel tartották, s a csűrben terítették. Ma gazdagodott a teríték, bevezették a reggel felé felszolgált töltött káposztát, a sokféle tésztát, süteményt, tortát. Igaz, hogy az ajándékok értéke is sok esetben egy kis vagyont tesz ki.

Újabban, mikor a vőfély bejelenti a vacsora kezdetét, a násznagy felszólítja a násznépet egy közös ima elmondására. (Jövel Jézus, légy vendégünk ...) Vacsora végeztével ismét imát mondanak. (Aki ételt, italt adott ...) A menyasszony felkontyolása után következik a menyasszonyi tánc. A násznagy indítja el, és egy pénzösszeget tesz a vőfély tálcájába. A következők "enyém a menyasszony" kiáltással veszik át a menyasszonyt.

A farsangi szokások igen kellemes színfoltjai voltak a paniti estéknek. Téli időben, egészen az 50-es évekig, felváltva egy-egy házaknál tartották a fonóesteket. Valószínű, hogy bizonyos időkben a fűtő- és világítóanyagok spórlása tette ezt szükségessé, majd idővel kialakultak bizonyos szokások, amelyek megfűszerezték és kellemessé tették ezeket a dolgos estéket. A farsangi fonóestek így fontos tényezői lettek a nyelv művelésének, az ének- és a tánckultúra alakításának és terjesztésének. Itt születtek népdalok, találós kérdések, szólás-mondások, népmesék, s nem egyszer terjedtek a babonák, különböző hiedelmek, meghonosodtak szokások, játékok, amelyek új színnel gazdagították a paniti népi kultúrát.

Egy érdekes és furcsa játék volt Paniton a csizma-szárazás. Ezt csak az asszonyok játszották, amíg még a legények nem kérezték be a fonóba, a következőképpen. Két asszony leült a földre, szembe egymással, de

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

lábaikkal egymás mellett. Mindkettőjük kezében ott volt egyik lehúzott csizmájuk, aminek a fejét fogták, s kemény szára lógott. Akkor felváltva hátravetették magukat úgy, hogy a két lábukat jól fel- és hátralendítették, s az

A farsangi szokások felelevenítőinek lelkes csoportja 1980-ban

ülepük szabadon maradt, mire a társ a csizmaszárral jól odasózott a fenekére. Ennek a játéknak úgyesen kellett szinkronizálnia: mikor az egyik dobta fel a lábát, a másik ütött, s aztán megfordult a szerep. Persze aztán ezen s a vele kapcsolatos megjegyzéseken igen jókat tudtak nevetni.

Ez a játék nem tartott soká, mert megérkeztek a legények. A legények szószólója a következőképpen szólt:

Szerencsés jóestét!

Úgy tudom, fonó lesz a háznál ma este,

De üresek a székek, nincsenek legények!

Jöjjetek barátim, szükség lesz itt rátok,

A guzsalyos táncot párjával járjátok.

Lesz itt móka és tánc, sok találós kérdés,

Vidám kurjongatás, nóta és zenélés!

A házigazda válaszolt:

Jó estét legények, jöjjetek hát bennebb,

Töltsünk el közösen egy kellemes estét.

Szorgos kezű lányok fonják a fonalat,

Mezőpanit – monográfia

*Hogyha jó a kedvük a fonás is halad.
Töltünk majd bort is csillogó pohárba,
Pezsdítse kedvünket jó kedvre, nótára.*

A legények, ha volt hely, behelyezkedtek a lányok mellé, s lesték, mikor ejti el a lány az orsót, mert akkor a legény azt felkapta, s csak egy csók ellenében adta vissza. Volt úgy, hogy valaki a lányok közül kiment, akkor a szösze közé egy csepüdugóval bedugott üveget rejtettek. Mikor visszajött, tovább font, s kihúzta a dugót, a víz meg ráfolyt, amiből nagy ijedtség és persze nevetés lett. Máskor, ha valamilyen okból – hogy esetleg egy társukat, aki kiment, megvicceljék – leoltották a lámpát, a fiúk rögtön felhasználták a sötétséget, és sót szórtak a kenderre, amit fonás közben a lányok nyálaztak, fogukkal szedték ki az apró pozdorja maradványokat, s rögtön megéreztek. Lett aztán futkosás, mert a lányok keresték, hogy kinél van só. Persze, ritkán sikerült megtalálni, mert a fiúk közül egy rögtön előkapott egy kalapot, s elkiáltotta magát, hogy "Mi bele?" – aki elé odatartotta, rögtön kellett valamit mondjon, ami minél érdekesebb volt, annál több derűtséget okozott. Így aztán lett bele szarkafészek, kismalac, egérfarok, sündisznó, szép leány és egyebek.

Közben kint kopogás és csengettyűszó hallatszott. A gazda érdeklődéssel kinyitotta az ajtót, mire betoppant a szerencsét hozó kecske. A kecske maszkkal és terítővel letakarva énekszóra táncolt, s közben nagy ugrásokkal ijesztgette a lányokat, asszonyokat. Aztán lekapta magáról a maszkot, hogy a fonóba maradjon, de csak úgy fogadták be, ha néhány találós kérdésre megfelelt. Közben egyet-egyet táncoltak is.

Ismét újabb fordulat következett. Belépett a "néma farsang" kísérője, és bebocsátást kért:

*Muzsikát hallottam, én is betévedtem,
A bort, zenét, táncot magam is szeretem.
Azt akarnám tudni a bátyámuramtól,
Megsértődne-e, ha behoznám barátom?
Kinn didereg szegény, ásít is nagyokat,
Hiába szólítom, csak némán bólogat.
Valamit akar, de nem értem szavát,
Hátha majd egy kislány feloldja a titkát.*

Néma farsang táncolva jött be, a lányokat sorban megtáncoltatta, de közben vigyázott, hogy a fátylat, amivel az arca le volt takarva, nehogy valamelyik leány lekapja. A tánc után a leányok faggatták, hogy ki és mi, hogy a hangjáról megismerjék, de ő néma maradt, amíg valami olyant nem kérdeztek, amire ő hirtelen választ adott.

Aztán nagy nevetve eljárták a szarkatáncot, amit énekszóra, leguggolva ugrándoztak az asszonyok és leányok, amíg ki nem fáradtak.

Ez után jött a vinkli-tánc, ami alatt megpihentek. Egyik leány egy székre ült. A többiek, hatan, heten az ölébe és egymáséiba ültek, míg egy hosszú fűzér lett belőlük. Mindenki karjaival átfogta az ölében ülő derekát. A legutolsó

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

A lányok néma-farsangot faggatják

lány ölében leggyakrabban egy legény ült. Megkezdődött a nóta, aminek dallamára himbálóztatták magukat jobbra és balra, aminek az volt a célja, hogy egy óvatlan pillanatban a legényt kibillentve egyensúlyából, eldobják, hogy a földre essen. Persze a legény vigyázott, s a két lábát oldalra megvetette, mindamelllett ritkán kerülte el sorsát.

Közben ment a fonás, mert egy este néhány orsót tele kellett fonni.

Egy másik szokás volt Paniton a "lóvásár". A lovas gazda a következő mondókéval állított be:

*Úgy megfáztam jó emberek,
A vásáron dideregtem.
Mégsem adtam el a lovam,
Piacon ért az alkonyat.
Olcsón adom, vegyék már meg,
Fizethetnek részletekben.
Szegény állat alig nyerít,
Lába rogyik, öregedik.
De ha hűségről beszélünk,
Példásan kitart, emberül.
Vegyék meg, drága emberek,
Adjanak egy kicsi helyet.*

Persze, mindjárt behívták. A lovat két legény alakította, akik egy nagy ponyvával letakarták magukat. A ló feje egy hamuval telt cserépfazék volt. Megkezdődött a mókás lóvásár, aminek az lett a vége, hogy a gazda nem adta

Mezőpanit – monográfia

olyan olcsón, mint ahogy kérték, s azt mondta: - Mint hogy olyan olcsón adjam, inkább főbeütöm, s én is vele együtt meghalok. Ez meg is történt. Botjával rávágott a ló köcsög fejére, a hamu szétporzott, a ló és gazdája a földre rogytak. Lett nagy kikecmergés a lepedőkből, s még nagyobb nevetés.

A lovasgazda és a "ló"

A farsang utolsó napján a fonóknak véget vetettek, a guzsalyokat, orsókat egy halomba dobálták, s a sirató asszonyok elsírták a fonást:

*Jaj, jaj, vajon kit temetnek?
Úgy fáj a szívem,
Zsibog mind a két kezem,
Kihasadt már a szám,
Átkozott légy fonás!*

Ezután a legények eljárják a guzsalyos táncot. Közben a háziak főtt kukoricával vagy pánkóval is kínálták a fonókat.

A következő napon, húshagyó kedden nagy, hagyományos bálakat rendeztek, amin csak a házasok vettek részt. A bált nagy készülődés előzte meg, sütötték a pánkót, főtt a tyúk, megteltek az üvegek édes pálinkával, no meg szépen gyöngyöző paniti borral. Éjfélkor került sor a batyuk kitergetésére, s a rokonok, szomszédok, komák egymást kínálgatva és köszöntve nyújtották az üvegeket.

Reggelig jól kitáncolta magát mindenki.

Hagyományos volt Paniton és a környező falvakban minden évben a szüreti- valamint a regruta-bálok megszervezése.

A regruta bálakat az azévben sor alá került ifjak rendezték. Erre műsoros előadással készültek.

A szüreti bálakat minden esztendőben október hónap folyamán rendezik. Erre az alkalomra a tánctermet, vagy régebben a csúrt, feldíszítették szőlőlevelekkel, s a kifeszített drótokra szőlőfürtöket aggattak. A teremben a fiatalokból álló csöszök örködtek, hogy idő előtt meg ne kezdjék a szőlőlopást. Készítettek egy-két szép szőlőkoszorút, amiket éjfélkor elárvereztek. Meginúltak egy kikiáltási árral, amelyre aztán a jelenlévők ráígértek, a következőképpen: - 5000 lej a koszorú! Ki ad többet érte? Valaki bekíáltotta, hogy 5500, az 500 lejt kifizette. Aztán megint kikiáltották: - 5500 lej a koszorú! stb.

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

A fonóestek befejeztével a gazdasszony húshagyói pánkóval kínálja a vendégeket

Sokszor amikor a bor, vagy személyes ambíció fűtötte az embereket, jó magasra felverték az árat. Ha a vezető háromszor elismételte, hogy 30 ezer lej a koszorú, először, másodszor (legtöbbször ilyenkor valaki megpótolta egy kisebb összeggel), harmadszor – ekkor már nem lehetett ráigérni, hanem odaadták annak, aki az utolsó árat ajánlotta.

Aztán megadták a jelt, hogy szabad a szőlőlopás! Akkor a legények igyekeztek felugrani, s le-le kaptak egy-egy fürt szőlőt. Persze a csőzök résen voltak, ott teremtek, s vitték a "tolvajt" a gazdához, aki kiszabta a büntetést, ami sokszor elég magas ár volt. A kifizetés sok vesződséggel járt, mert a nem erélyes csőzst kibeszélték a tolvajok, addig, míg egyet sem tudott bírságra felvezetni.

A szüreti multságok és bálók a múltban a község összes falujában hasonlóan zajlottak. A 40-es évektől a szüreti bálók új színnel gazdagodtak. Paniton a legények és leányok a falu végén gyülekeznek, s zeneszó kíséretében végigvonulnak az egész falun. A fiúk lóháton, a lányok szekérben ülve énekelve vonulnak. Mindannyian szépen felöltöznek népviseletbe a felvonulásra, úgyhogy valóságos népviseleti bemutató lesz az esemény.

A szentiványi fiatalok még annyival egészítik ki ezt a felvonulást, hogy cigánynak felöltözött fiatalok ülnek egy rossz szalmaderekű szekérbe, amelyet egy gebe húz. A fiatalok és gyermekek incselkednek a cigányokkal, s próbálják meggyújtani a szalmát alattuk. Ha netán sikerül lángra kaptatni a szalmát, a

Mezőpanit – monográfia

Indulásra készen, elől a lovasok, hátul a leányok a szekéren

cigányok nagy kapkodással oltani próbálják. Ha nem jár sikerrel az oltás, jajgatva leugrálnak a szekérről. Természetes, hogy mindezt sok nevetés, élcelődés kíséri.

Húsvéti locsolás

Az 50-es évekig általános szokás volt a lányok húsvéti öntözése. Ezt a legények végezték húsvét másodnapján, templomba menés előtt tiszta kútvízzel, amikor a kiszemelt lányra jó néhány veder vizet zúdítottak.

A paniti szokások közül még megemlíjük a **köszöntéseket**, főleg a János-napiakat, amikor rigmusokkal köszöntötték a János nevű rokonokat, szomszédokat és komákat. Itt aztán előkerült az édes pálinka, amivel bőven kínálták a köszöntőket, no meg az ünnepi fánk, amit a gazdasszony készített erre az alkalomra. A János- vagy István-napozásra 5-7 ismerős vagy barát, többé-kevésbé egyidősek, már előre felkészülnek és betanulják a három kötelező éneket, amit István vagy János napján hajnalban elénekelnek az ünnepelt ablaka alatt, a tornácon vagy az udvaron, majd a házba belépve egyikük elmondja a köszöntőt. A köszöntés hajnali 3-4 órától virradatig tart.

Következzen az énekek szövege:

- 1. Jelen van angyali zengéssel várt öröm,
Itt János várt névnapja virradt reánk.
Élj János kedves! élj nemzeted díszére,
Virágozz mindenek kívánt örömére.*

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

Nyúljanak napjaid sok víg esztendőkre,
Mind virágos napod légyen menedéked.
Mint az mennyei szent angyalok szólása,
Tele van áldással szívünk e forrása.
Fogadd el barátunk csekély tiszteletünk,
Fogadd el, fogadd el, mert szívből tisztelünk,
Tisztelünk, tisztelünk míg e földön élünk,
Tisztelünk, tisztelünk míg e földön élünk.

2. Oh, kedves hajnali csillag, mely életünkre szépen virrad,
Ékesítsd János reggelét, vedd el róla komoly terhét.
Hozza Isten reggelre napját áldással éltedre,
Hogy minden óra megáldjon, mint harmat fejedre szálljon.
Felsütött a nap sugára Jánosnak szép ablakára,
A napnak szép ragyogása tündöklék már formájában.

3. Ébredj János! Kelj fel! Állj hamar talpadra,
Kakas kukorékol, hajnal felé van már,
Szarka farkát billegeti, vendéged lesz, azt jelenti.
Kelj, kelj, kelj, kelj, János, kelj!
Kelj, kelj, kelj, kelj, no hamar kelj!
Az barátság serkent, állj hamar talpadra,
Kitöltötted a bort nekünk is, számunkra?
Mert mi téged úgy szeretünk, pohár mellett köszöntgetünk.
Élj, élj, élj, élj, János, élj!
A köszöntő szövege:
Szerencsés jó reggelt adjon az Isten!
Legyen hála az Istennek, hogy megértük,
Ez örömnép-napot, Krisztus Urunknak születése napját,
Melynek első (másod) napja már el is van telve.
Most már felvirradtunk Jánosnak reggelére,
Azért az Istennek hála legyen érte.
Hogy Jánosnak névnapja immár eljőve,
Kívánjuk, barátunk, sok nevednapját érhesse meg,
Hogy ezeket mindig örömmel szemlélhesd és
Az év kevés hátralévő napjaiban,
Tartson meg az Isten béke-barátságban.
Még ezek között lehet, csapások is jönnek,
Szép tiszta égen fátyolok derülnek,
Sötét felhő borítja az eget,
Vagy még másféle csapások is fenyegetnek téged,
Akkor is az Úrnak vezérlő szent karja,
Legyen éltednek megoltalmazója.
Majd amikor az új évnek napjai lesznek,
Akkor is adhassunk hálát, dicsőség Istennek!

Mezőpanit – monográfia

*János! az Isten téged megáldjon,
Élj jeles napokig sokáig,
Juttasson végtére az egekbe, magához fogadjon,
Szép, csendes eső áztassa hegyünket,
Isten áldása lepje be mezőnket,
És mi ezért áldjuk a mi Istenünket!*

Az elmúlással kapcsolatos régi paniti szokások, úgy mint a virrasztók, temetések és torozások nem igen térnek el a megszokott formáktól.

A halottat az első szobában ravatalozzák fel. Már az első nap este begyűlnek a virrasztók. A háziak erre felkészülnek, asztalokat és ülőhelyet készítenek. A ravatalos, első szobába begyűlnek az asszonyok, míg egy másik szobába a férfiak, akik közben, időtöltésből, kártyáznak. Amikor már úgy néz ki, hogy újabb virrasztók nem érkeznek, a gazda kioszt minden tíz férfi részére egy liter pálinkát, amit úgy, az üvegből megiszogatnak. Tizenegy óra körül csendben felállnak és elénekelnek két-három zsoltárt, s azzal hazamennek. Másnap este ugyanígy megy végbe a virrasztás.

A temetés napján az otthoni elprédikálás után, a koporsót ökrös szekerre teszik, a halott első keresztfia viszi a fekete zászlót. A temetésen mindig sokan vannak, ez is mutatja, hogy a panitiak egy nagy családot képeznek. A temetőben pálinkát és kalácsot osztanak a résztvevőknek. Szokás Paniton, hogy egy idősebb ember röviden méltatja az elhunyt érdemeit és megköszöni a papnak a szertartást.

A temető a falu nyugati dombján helyezkedik el. A régi temetőben az 1800-as évek elejétől vannak sírok. Itt több, tölgyfából faragott fejfa, és kőből készült fejfa látható. Az új temetőt az 1900-as évek első felében nyitották meg, a legtöbb sír beton-kerettel és kő- vagy márványtáblás beton fejfával van ellátva. A temető gondozott, be van kerítve. Az ősök tisztelete szintén a jó szokások közé tartozik.

A torozásra a temetés után gyűltek össze a testvérek, rokonok. A 60-as évekig nagyon gazdag volt a felhozatal a torokon. Húslevest, sóbafőttet szósszal szolgáltak fel, előtte pálinkát, utána bort kínáltak. Persze, hogy a jókedv magasra hágott, énekeltek a népdalokat, s valóságos multság lett a halotti torból. Még az is megtörtént, hogy összeverekedtek a testvérek vagy rokonok. Így aztán az egyház javaslatára bevezették, hogy a temetés előtt egy közös ebéden vesznek részt a rokonok, s a temetés után már nem toroznak.

Babonás hiedelmek. Habár Panit nem tartozik az elmaradt falvak közé, kulturális hagyatékai között meg kell említenünk néhány babonát és téves hiedelmet, amelyek még a két háború közötti időszakban is divatoztak. Megjegyezzük, emlegetésük, felszínen tartásuk inkább megszokásból történt, mintsem meggyőződésből. Így, ha valaki elindult valamely dolgát elvégezni, s vele szemben üres vederrel jött valaki, vagy egy fekete macska haladt át az úton, akkor megjegyezte, hogy "Na, már nem lesz szerencsém", de azért nem

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

A régi temető

tért vissza. Az biztos, hogy ha tényleg úgy történt, hogy nem tudta jövégre vinni a dolgát, akkor félig-meddig elhitte, hogy a rossz indulás miatt történt.

Még az 50-es évekig lehetett hallani történeteket, elbeszéléseket lidércekkel és boszorkányokkal. A régebbi időkben sem hitte ezeket mindenki, de az elmaradottabb emberek igaznak tartották. A lidérceket tüzes rúd vagy kerék formájában látták repülni, amelyek után parázs és szikra szállt szerte-szét. Sikó Péter (75 éves) mondja, hogy édesapja mesélte, hogy egy alkalommal szilvát lopni mentek éjjel, amikor a lidérc áthúzott a fejük fölött egy tüzes csóva formájában. Olyan ijedtség fogta el őket, hogy mindent eldobálva hanyatt-homlok rohantak haza.

A sötét téli estéken, a fonóban vagy más alkalommal divatoztak a boszorkánytörténetek. Egyesek elhitték, hogy ezek képesek kutyává, macskává vagy libává változni. Egynéhány paniti vénasszonyról állították, hogy boszorkány. Hittek abban, hogy ezek elveszik a tehén tejét. Mesélik, hogy a Borbély Albert anyja ilyen boszorkány volt, s elvitte a Bíró Sándor és Gál Dani teheneinek a tejét. Egy harczói vajákos emberhez kellett folyamodniuk, aki két véka búzáért visszahozta.

Ugyancsak Sikó Péter meséli, hogy egy alkalommal későn mentek haza, s hát a Burkus-bá kapujában, a hídon ül egy nagy fekete kutya. Gondolják, vesznek egy követ, és megdobják, hogy álljon odébb, de a kutya megszólalt emberi hangon, hogy "Nem mentek az anyátok ..." Na hát erre ők – ereszd meg – úgy elszaladtak, hogy hátra sem néztek.

Mezőpanit – monográfia

Nem túl nagy mértékben, de divatoztak egyes kuruzslások. Így, ha valaki rosszul lett, elment (ha gyermek volt, elvitték) Cozmánéhoz, aki ólmot öntött, amiből meg lehetett tudni, hogy mi okozta a bajt, s ha ivott a vizéből néhány kortyot, jobban lett.

Tartották régen, hogyha valakinek nagy haragosa van, s rosszat akar neki tenni, úgy szerezzen tőle egy ruhadarabot, azt vigye el pont éjfélkor a keresztúthoz, s akkor haragosa nagy beteg lesz.

A régi panitiakat foglalkoztathatta a szellemjárás hiedelme is, de valószínű, hogy nem nagyon hihettek benne, mert az ifjúság pont a temetőt tartotta gyülekezőhelyének. Mesélik, hogy a legények este, fehér lepedőbe takarózva megjelentek a sírok között, s akkor lett nagy riadalom, főleg a lányok soraiban. Egy ilyen eset hosszabb időre felcsigázta a kedélyeket.

Találós kérdések. A panitiak nagy előszeretettel használták különböző társas események során a találós kérdéseket. A lakodalmak alkalmával igen sok jellegzetes – főleg a bibliából vett – tematikájú találós kérdést használtak, amelyekre csak az tudott felelni, aki ismerte a történetet. Más, világi témájú, paniti eredetű kérdések:

- Naponta háromszor, esztendőben kétszer, egyszer sohasem. Mi az ? (az asszony: naponta háromszor ehessen, évente két rend ruhát kapjon, sohase verje meg az ura)

- 32 kövű malom, s legyen mindig amit őrljön. (az ember szája)

- Hány kenyér sül esztendeig? (sok - egy sem)

- Melyik nőnek nincs szoknyája? (a teknőnek)

- Nem mosdik, mégis fehér, nem álmos, mégis alszik. (az aludttej)

Az örökké élcelődő, viccelődő, gúnyolódó paniti több szólás-mondást is használ, amellyel ízesebbé teszi beszédét. Például: "Olyan öreg ez is, mint a Salamon szamara!" (Salamon valamikor ócskavasat s egyebeket felvásároló zsidó volt, aki számárszekérrel járta a falvakat)

Gyermekjátékok. Az 50-es évekig a gyermekek szinte egyedüli szórakozása a játék volt. A paniti gyermekek minden alkalommal, amikor csoportosulni volt lehetőségük, a játékban élték ki alkotó szellemüket. Ezért az ismert játékokat sokféleképpen variálták, alakították. Sok esetben mondókákkal, kiszámolókkal fűszerezték. Az alábbi játékokat ismerték:

- **Ciglészés.** A játékhoz egy rövidebb, 15 cm hosszú, két végén kihegyezett, 2.5 cm átmérőjű bot, és egy kb. 60 cm hosszú, ugyanolyan átmérőjű, az egyik felén laposra faragott bot kellett. Ketten vagy többen játszhatták. A földbe egy kis mélyedést készítettek, aminek a játékos felőli részén egy kb. 1 m hosszú egyenes vonalat, az ellentétes felén pedig egy félkör alakú ívet karcoltak. A kezdő játékos a kisebbik pálcát a mélyedés elé tette, a hosszabbik bottal aládugva, kirepítette. A társa igyekezett kifogni, mert akkor ő kezdhette a játékot. Ha nem fogta ki, akkor a társa lefektette a hosszabbik botot az egyenes vonalra, s a másik a kisebbik bottal igyekezett megdobni a lefektetett hosszabbik botot. Ha nem sikerült, s a cigle nem esett

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

az ívvel határolt területbe, a kezdő háromszor ütött úgy, hogy a kisebbik botot a mélyedésbe helyezte hosszában, a végére ráütött, mire az bukfencezve a levegőbe szökött, akkor pedig a el kellett messzire ütni a hosszabbik bottal. A háromszori ütés távolságát a hosszabbik bottal lemérték, és nyilvántartották. Az nyert, akinek a legtöbb pontja volt. A háromszori ütésnél, ha nem találta el, s a cigle a földre esett, vesztett, s a társa kezdhetette a sorát.

- **Karácsézás.** A játék hasonlít a ciglészéshez, csak kellett egy harmadik, vastagabb bot, amit beverték a földbe úgy, hogy 60-70 cm-re kiálljon a földből. Erre tették a ciglét, s erről ütötték, az előzőhöz hasonlóan.

- **Bakfitty.** Fiúk játszották korlátlan számban. Egyik lehajolt úgy, hogy a fejét minél inkább a melléhez húzta, s a többiek sorban átugráltak rajta, két lábbal dobbantva, két kezüket a megbújt hátára vagy vállára helyezve. Aki átugrott, vagy közvetlen mellé, vagy egy bizonyos távolságra, ő is megbújt (bakot állt). Ezt aztán, egyezségere változtatták úgy, hogy csak egy kezét tehetett a bak hátára, a másikat feltartotta, vagy a bak hátára vagy fenekére ütött vele.

- **Lovaskázás.** Madzagból gyeplőt készítettek (egy vagy kettőt), a gazda kerített két "lovat", azok a gyeplőt szájukba vagy legtöbbször csak vállukra véve megkezdődött a lovasbemutató. Ha többen voltak, úgy versenyeket is rendeztek.

- **Lovaglás.** Több, erősebb fiú a hátára vette egy-egy társát, és futóversenyt vagy lovagi tornát rendeztek, ami abból állt, hogy a háton ülők igyekeztek elkapni kézzel az "ellenség" lovasát, s azt lehúzni a nyeregből. A ló és lovas ereje, ügyessége sokat számított.

- **Kakasviadal.** Fállábon ugrálva, a karokat mellen karba téve játszották úgy, hogy vállal lökték egymást. Aki elvesztette az egyensúlyát, s a másik lába a földre ért, kiállt.

A labdajátékok közül is sokfélét játszottak:

- **Németes.** Egy kb. 1 m átmérőjű kör közepébe egy mélyedést vájtak, amelybe egy rongylabdát helyeztek. Öt-hat játékos és egy vezető kellett hozzá. A játékosok egy-egy országnevet választottak maguknak, amelyeket a játékvezető felírt vagy megjegyzett. A játékosok a kör szélénél helyezkedtek el, egyik kezükkel a labda fölött 25-30 cm-re, készen, hogy a labdát fel tudják kapni. A vezető elkiáltotta egyik ország nevét. Az illető gyermek hirtelen felkapta a labdát, s igyekezett valamelyik közelebb álló társát megdobni. Persze, aki a nevét nem hallotta, az igyekezett minél gyorsabban elszaladni, hogy ne dobhassák meg. Akit eltaláltak, kiállt a játékból; ha a dobó nem talált el senkit, ő állt ki a játékból.

Lányok és fiúk vegyesen játszották a többi ismertebb játékot, mint: Adj, király, katonát!, Hátulsó pár, előre fuss!, Zöld fű, zöld fű a lábam alatt, Üsd a harmadikat!, Beültettem kis kertemet a tavasszal, Elvesztettem zseb-kendőmet, Bújócska, Fogócska stb.

Szintén a gyermekek játszották:

Mezőpanit – monográfia

- **Pettyezés.** 5 db, lehetőleg gömbölyű kavicsot vagy valamilyen golyót használtak. A játékos letette maga elé a golyókat, s bizonyos sorrendben feldobta és kifogta. Először feldobott egyet, míg ez a levegőben volt, felkapott egy másikat és az előzőt kifogta, még mielőtt a földre esett volna. Aztán feldobta a markából mind a kettőt, s ismét egyet felkapott, s így tovább, míg végül mind az ötöt feldobta és kifogta. Aztán ugyanez kettesével, majd hármásával stb. A játékosok ügyességének figyelembevételével a szabályokat helyben variálták, főleg, ha versenyszerűen többen játszottak. Ez a játék sok figyelmet, gyakorlatot és ügyességet igényelt, nagyszerűen hozzájárulva mindezen készségek kialakításához, fejlesztéséhez és a mozgáskészség összehangolásához.

- **Gombozás.** A fiúknak (mivel csak fiúk játszották) ehhez a játékhoz sok gombra volt szükségük, amit főleg elhasznált ruhákról vágtak le. Készítettek egy ütőt (pinka, bili) egy régi pénzérméből úgy, hogy egy csavaranyára helyezték, egy gömbölyű végű vasat tettek rá és a kalapáccsal addig ütötték, míg az érem kidomborodott. Általában ketten játszották. Egy olyan fal mellé álltak, amely előtt elegendő sík terület volt. A kezdő az ütőjét a falhoz verte, amely egy bizonyos távolságra elugrott. A következő szintén ezt tette, és úgy irányította ütőjét, hogy az annyira közel essen a másikhoz, hogy egy arasszal elérje olyan képpen, hogy az arasz két ujjbegye, annyira takarja az ütőket, hogy a másik ne tudja háromszori fricskázással kiütni az ujjá alól. Általában, ha az ujjbegy jól takarta az ütőket, a másik fél nem is kíséreltezt a fricskázással, hanem adott társának egy gombot. Ha a másodszeri ütő nem talált, vagyis kívül esett az elérhető területen, akkor az a dobó adott egy gombot. A játékot csak közös megegyezés alapján lehetett abbahagyni, vagy ha az egyik félnek elfogytak a gombjai. Ennek a játéknak volt egy olyan változata, hogy egy vonal határától egy nagyobb pénzzel vagy lappal, ólom lappal vagy karikával dobtak bizonyos távolságra, a következő játékosnak arasznyi távolságra kellett dobnia stb.

Szinte hihetetlen, hogy napjainkban alig lehet a paniti gyermekeket játszva látni. Minden játék helyét átvette a labdarúgás, esetleg kézilabda, de ezt csak egyesek űzik, a többiek teljesen kiesnek a játék varázsa alól. Csak néha látni, hogy bújócskáznak, esetleg lovaskáznak. Pedig a játékok sok mozgással jártak, s fejlesztették a fizikai és szellemi képességeket, az erkölcsi tulajdonságokat.

Játékok készítése. A fent említett játékokhoz szükséges kellékeken kívül a gyermekek készítettek szélalmot, parittyát, esős időben vízimalmot, kukoricaszárból muzsikát, csuszából babát, kalibát stb.

A felnőttek játécai. Nem csoda, hogy a gyermekek szerettek játszani, mert a felnőttek is egészen 40-50 éves korig szívesen játszottak. A felnőttek játékában nők és férfiak egyaránt részt vettek. Ezekre vasárnaponként vagy más ünnepnapon került alkalom, sőt voltak olyan játékok, amelyeket

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

hagyományosan csak egy bizonyos napon szerveztek. A játékok közül megemlítjük:

- **Büdőzés.** Vasárnaponként a felnőttek kigyűltek egy szabad térségre (lehetett egy utcakereszteződés is) s ott 10-15 férfi és nő bizonyos távolságot betartva felsorakoztak egymás mögé. Egyikük 5-6 m távolságra szemben állott. Ez volt a labdaadogató. Egy távolabbi helyet kineveztek бүdőnek. A játék menete a következő volt: az adogató a labdát a sorban első felé dobta, aki tenyérrel igyekezett minél messzebb elűtni. Ha az adogató az elűtött labdát kifogta, az elűtője kiállott a sorból, s beállott neki szolgának (segített a labdát kifogni). Ha a labda valahova leesett, az adogató igyekezett minél hamarabb kézbekapni, hogy megdobja vele az elűtőt, mielőtt az elérne a бүdőig. Ha eltalálta, szintén beállott szolgának. Ha nem, az első játékos visszaszaladt, s a sor végére állott. Következett a labda dobása a sorban a másodiknak. Ez így ment, amíg az utolsó két játékos maradt, aki a következő játékban adogató és szolga lett. Ezt a játékot külön csoportban a fiatalok és a gyerekek is játszották.

- **Lovaslabda.** A játékosok párokat alkottak. Egyik lett a ló, másik a lovas. Így jó nagy kört képeztek. A lovasok dobták a labdát egymásnak. Ha valamelyikük elejtette a labdát, a ló hirtelen ledobta a lovasát, és szaladt, hogy a labdát felkapva megdobja vele lovasát. Ha eltalálta, cseréltek: a lovasból ló lett.

- **Cserkebala.** Csak felnőttek játszották húsvétban. Egy kemény sasfát mélyen beástak a földbe. A felső felébe, amely a talajtól legalább 1.8 m-re kellett legyen, egy lyukat fűrtak. A tetején keresztűfektettek egy 4-5 m-es erős rudat, amelyik két ember súlyát könnyen megbírta. Egyensúlyba hozták, és kifűrták, majd egy erős vasrúddal odafogták. A két végét berovátkolták, s erős kötélből egy-egy hintát kötöttek rá. A hintába beleült egy-egy ember, s másik kettő el kezdte forgatni körbe-körbe. Itt igen jól lehetett szórakozni a cserkebalásoknak is, de a nézőknek aztán igazán. Volt olyan est, hogy a kötél elszakadt, s az embert jó messzire kidobta, ami már nem volt olyan kellemes.

- **Fingókerék.** Egy vékonyabb, de erős keményfa karót bevettek a földbe. Belehúztak, s a földre fektettek egy lapos tengelykarikát, s arra egy nagy szekérekereket húztak, aminek a küllői így vízszintesen állottak. Úgy húzták bele a karóba, hogy a kerékagy hosszabbik része legyen a föld felé. Ezután vettek egy hosszú szénahordó kötelet, amit rákötöttek a kerékre, és szépen rátekerték a kerékagy alsó felére, úgyhogy azt meghúzáva, a kereket gyors forgásba hozta. Így a fingókerék elő volt készítve, csak egy vállalkozót kellett találni, aki rátelepedjék a kerék küllőire, s kibírja, hogy megpörgessék. Mondják, hogy ilyenkor rengetegen összegyűltek, mert az külön szórakozás volt, amíg embert kaptak, aki felüljön. Persze bevezetőül mentek az élcelődések. Kiszemeltek valakit, s azt hergelték, hogy "te úgy sem mersz felülni", "nem vagy te olyan bátor legény" stb. Persze, aki esetleg vállalta volna, az is húzta a többieket: "na és mit fizetsz", "mibe fogadunk", míg végül tényleg

Mezőpanit – monográfia

fogadás lett a vége, s nem egyszer veder borba, liter pálinkába egyeztek meg. Aztán a vállalkozó elhelyezkedett, s két kemény ember megragadta a kötelet, s amilyen gyorsan csak tudott, szaladni kezdett, amíg a kötél letekeredett a kerékagyról. Aki a keréken ült, csak ő tudja mit érzett – volt, amikor összerókázta magát.

A cserkebalát még a mai napig is felállítják húsvétkor, de a többi felnőtt játékot már senki sem gyakorolja, az emberek mással vannak elfoglalva, elkényelmesedtek. Vannak, akik ma is emlegetik, hogy szívesen eljátszanák egyik- másik játékot. Kár, hogy ezek az ősi játékok teljesen feledésbe fognak merülni.

Mondókák, kiszámolók, névcsúfolók, altatódalok

A játékot gyakran mondókák, kiszámolók s nem egyszer névcsúfolók fűszerezték.

Mondókák.

Áprilisnak bolondja
Felmászott a toronyba.
Meggérdezte hány óra?
Féltizenkettő,
Bolond mind a kettő!

Hüvelykujjam elment vadászni.
Mutatóujjam meglötte.
Középsőujjam hazavitte.
Gyűrűsujjam megsütötte.
A kicsi ujjam mind megette.

Tapsi, tapsi mamának!
Piros csizma tatának!

Szebb a páva mint a pulyka,
Szebb, szebb, szebb!

Mese, mese, mátká,
Fekete madárka
Repüljön a szádba!

Volt egyszer egy ember,
Volt szakála, kender,
Cserefa pipája,
Bükkfa karimája.
Közel volt a tenger,
Bele esett seggel.

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

Sárinéni siratta,
Jóskabácsi kacagta.

Baba ül a székben,
Kalács a kezében.
Kértem tőle, nem adott,
Pofon vágtam, kacagott.
Vettem a fejszét,
Levágtam a fejét,
Betettem a lepedőbe,
Kivitettem a temetőbe.
Két kutya húzta,
A harmadik nyúzta.
Sárinéni siratta,
Jóskabácsi kacagta.

Kiszámolók.

A bújócskázás alkalmával a hunyó, fogócskázáskor a kergető kiválasztására kiszámolókat mondtak. Ezekből egy-néhány:

Ön, dön, desz, dekadári desz,
Ördig Pista vigye el ezt a ke-ze-det!

Két kicsi kecske, elmentek a meccsre,
Rúgják a labdát, gól!
Mikor a labda közeledik,
Hülye kapus hasra esik, gól!

Piros kendő, pityiri,
Alatta van valami.
Két kis egér, meg egy nyúl,
Szökjön ki a bokorból!

Kifutott a gombóc a fazék-ból,
Utána a molnár fazakas-tól,
Stól, stól, stól, faza-kas-tól!

Keringő bába, bújj a kamarába,
Szedd fel a szilvát,
Dobd ki a magját, csüccs!

Egyedem, begyedem, tengertánc,
Hajdú sógor, mit kívánsz?
Nem kívánok egyebet,

Mezőpanit – monográfia

Csak egy darab kenyeret.

Egy, kettő, három,
Elveszett a párom.
Fogadjunk egy liter borba,
Hogy ez tizenhárom.

Egy, kettő, három, négy, öt,
Ő neki harisnyát köt.
Se kicsi, se nagy ne le-gyen,
Éppen neki jó le-gyen!

Fut a kutya kőrös felé,
Lóg a farka ezer felé.
Kip, kop, lakatos,
Neked megy a liba-fos!

Névcsőfolók. Igen divatoztak Paniton, s mivel nem válogatott jelzőket használtak, nem kis bosszúságára szolgált a kicsűfoltaknak. Ma már nemigen halljuk ezeket, a gyerekek egymás között azért el-elmondanak belőlük:

Sanyi, Sanyi, sapka!
Tejbe főtt a laska.
Feltettem a polcra,
Megette a macska!

Sanyi, Sanyi, sapka!
Tejbe főtt a laska.
Mit eszik a macska?
Aludttejet, egeret,
Szarik neked eleget!

Jóska, poloska,
Felmászott a toronyba.
Mégkérdezte, hány óra.
Féltizenkettő,
Üssön el a mentő.

Jóska, poska, poloska,
A békának anyósa.

Jóska, boska, baboska,
A bikának apósa.

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

Lackó, fickó, göndör disznó!

Kovács, kalapács,
Neked tojik fakopács!

Gyere ki te Antal!
Kösd meg a kutyát,
Nyald ki a lyukát!

Biri, biri, Borbála,
Fingot visz Tordára.
Ha megunja, leteszi,
Melléje ül, megeszi!

Kiss, az orrod mis?

Sárgarépa, zöld uborka, kumm!
Bodó Sándor kiskorába,
Beletojt a gatyájába, kumm!

Zoltánbácsi a mentőbe,
Fejjel szökik a benzinbe!

Mese, mese, meskete,
Mihály segge fekete!

Kari Biri dombon szarik,
Hagymaszárba kapaszkodik.
A hagymaszár kiszakad,
Kari Biri bennmarad.

Gyula, Gyula, Gyuszuri,
Gyere nálunk kudulni.
Kapsz egy kupa lisztet,
Csináld meg az üstet!

Egy, kettő, három, négy,
Kicsi kutya hova mész?
A kert alá kakálni,
Gyere Jancsi papálni!

Harangoznak délre,
Fut a pap a lére.

Mezőpanit – monográfia

A mester meg utána,
Kötelet a nyakába.

Altatódalok. Ezeket a dalokat a gyermeküket ringató anyák még ma is énekelik:

Aludj baba, aludjál,
Elment apád a malomba,
Hozzon neked fehér lisztet,
Süssek neked jó kenyeret.

Tente baba, tente,
Itt van már az este.
Jó anyácskád altat,
Dalocskával ringat.

Így alszik a kis baba,
Így ringatja anyuka.
Tologatja a kocsit,
Míg a baba elalszik.

Az udvar és a lakásbelső.

Itt említjük meg az épületek elhelyezésének hagyományos módját a telkeken, amely ma már sokat változott: régen a telek egyik oldalán volt a lakóház. Szembe vele a sütőház, amelyet az utóbbi húsz évben felváltott a nyári konyha, vagy "lecsapó". Utána következett az istálló a 3-4 fiókos szénaszínnel. Az udvaron keresztbe volt a fából készített csűr, amit a szalmás gabona berakására használtak a cséplésig. Itt tartották a különböző gazdasági felszereléseket is. A lakóház folytatása volt a gabonás, amely alatt nemegyszer pince is volt. Ezekon kívül minden gazdasági udvaron volt tyúkház, disznópajta, amelynek rekeszei a koca, a hizók és a növendék sertések tartására szolgált. Ugyancsak volt kukoricakas, ami lehetett fonott vesszőből, vagy lécekből.

A lakások bútorzata fenyőfából készült, festett, de csak ritkán virágos. A régi bútorzat két ágyból, egy ruhásszekrényből, üveges almáriomból – alatta a kasztennel – kanapéból, asztalból és székekből állt. A konyhában kemence, asztal, kanapé és székek voltak.

Ételek. A hagyományos ételek, amiket hétköznapokon fogyasztottak a következők: lucskos káposzta, párolt savanyú káposzta, krumpli gulyás, csirkepaprikás, füstölthús-tokány, hagymatokány, törtpaszuly. A levesek közül: laskaleves (húsleves), paradicsomleves, paszulyleves, krumplileves, fokhagymásleves, hagymaleves, tejbelaska.

Általában mindennap egyszer puliszkát főztek, amit túróval, tejjel vagy mással, főleg tokányfélékkel fogyasztottak.

Mezőpanit társadalmi-kulturális élete

Kenyeret mindenki sütött, kevés málélisztet és krumplit is tettek bele. Ünnepnapokon kalácsot sütöttek, nagy dologidőben, aratáskor, hordáskor, csépléskor fánkot, csörögét, langallót. A vasárnapi vagy ünnepi ételek a húsleves (tyúkból, kakasból, récéből vagy marhahúsból), amit általában laskalevesnek hívtak. A hús mellé ilyenkor szósz is készült.

Az evésnél a gyermekek 14 éves korig külön ültek, evés előtt és után hálaimát kellett mondaniuk, s a szülőknek megköszönték az ételt. Étkezéskor az öregeket szolgálták ki először, csak azután a család többi tagját.

Ügyes mesteremberek szolgálták a falut, és vették ki részüket a társadalmi munkamegosztásból. Deák Ferenc és fiai asztalosok, Nagy János (Bori) kapufaragó, Kozma Péter citerakészítő, Máthé Sándor orsókészítő, Borbély Dani a szép faragott és zörgős guzsalyokat készítette. Czoppán Péter, Károly és Simon csizmadiák, Bodó Ferenc (Páncél) és Bodó Lajos harisnyavarró szabók, Kovács Tamás mellény-, Bartha Emma és Sikó Sára ingvarrók voltak. Nagy János 83 éves, ma is dolgozó kerekesmester.

Termékeket, állatokat a vásárokon adtak-vettek. A panitiek gyakran jártak a nyárádtői, bonyhai, balavásári, jobbágytelki, szentpéteri vásárokra, ahol állatokat, főleg lovakat vettek, ezenkívül eljártak a vásárhelyi, petelei, bándi és rücsi vásárokbá is. Mezőpaniton is kísérleteztek vásárok tartásával az első világháború után és 1941-ben, sikertelenül. 1995 júniusától Csiszér János és Bartha Mihály kezdeményezésére ismét beindultak a heti vásárok, minden kedden.

A háztartásban szükségeseket az üzletből szerezték be. Magánüzletek Nagy István (Láng), akinek felesége német volt. A család gyermekei mind tovább tanultak, és nem maradtak Paniton. E család gyermeke Nagy Olga író és Szerdahelyi Kálmán.

A paniti nyelvjárás. A panitiek nem őrizték meg a jellegzetes háromszéki székely nyelvjárást, ami több tényező közrejátszásának tulajdonítható. Elsősorban az, hogy a székelyek lakta vidék peremén laknak, amitől elszigeteli őket a város. Vásárhellyel az idők folyamán nagyon szoros kapcsolat alakul ki. Néha a nagyobb fokú összeházasodás más vidékiekkel is alakította a nyelvet. Fontos nyelvformáló tényező az iskola, ami háromszáz éves múltra tekint vissza. A fiatalok iskoláztatása, a könyvtár létezése, és nem utolsósorban az élénk egyházi élet kialakították a mai nyelvjárást, ami közel áll az irodalmi nyelvhez. Mind emellett néhol hallani magánhangzó-felcseréléseket, a szavak magas és mély magánhangzóinak felcserélését: csirke-csürke, fagyás-fogyás, veder-vider, főkötő-fűkötő stb.

A magyar nyelv mellett a paniti felnőtt lakosság elég jól beszél a román nyelvet. A tanulást a gyermekek már az óvodában megkezdik, az iskolában tökéletesítik, a szakiskolában, a katonai szolgálatban és a munkahelyen pedig a kívánt szinten beszélnek.